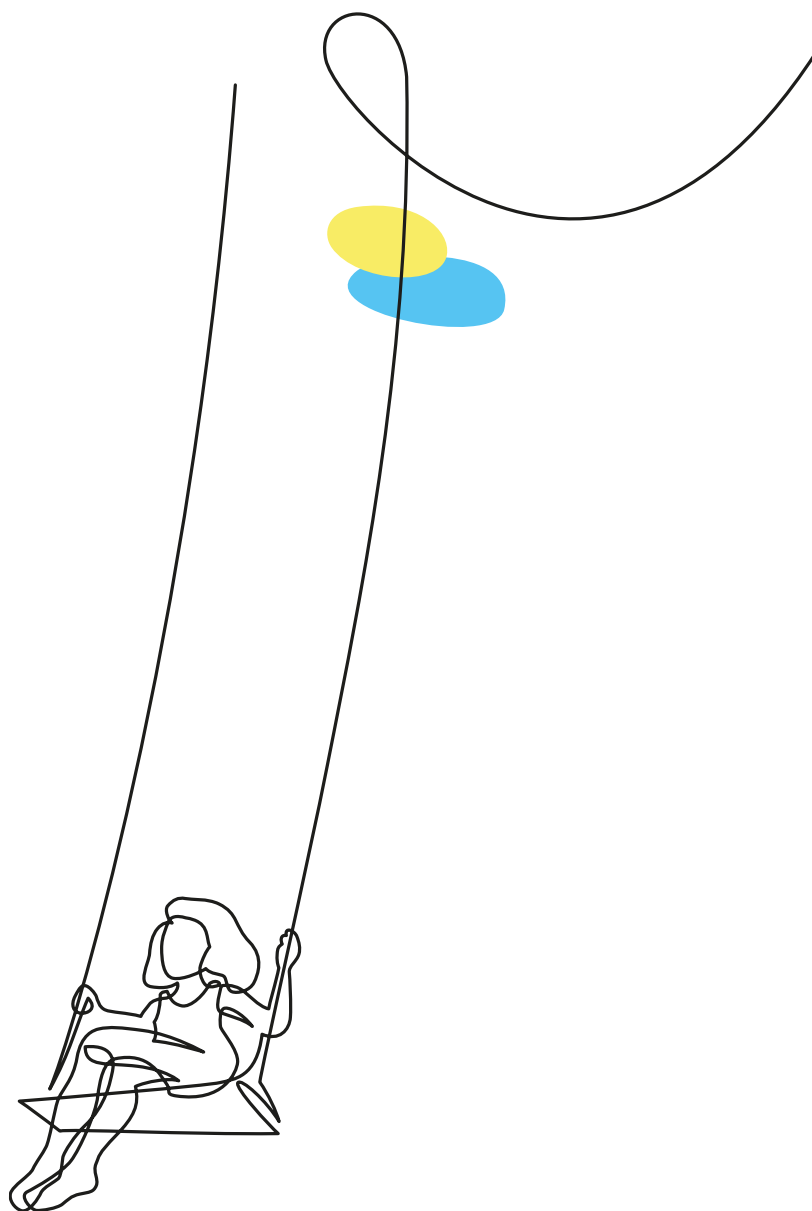

УСИНОВЛЕННЯ

і протидія сирітству
в Україні
під час війни

ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
СОЦІОЛОГІЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ

ЛИСТОПАД
2022
-
КВІТЕНЬ
2023

Цей матеріал підготовлено за фінансової підтримки Європейського Союзу. Його зміст є виключною відповідальністю Vox Populi Agency і за жодних обставин не може вважатися таким, що відображає позицію Європейського Союзу.

Публікацію видано в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні.

Думки та позиції, викладені у матеріалі, є позицією Vox Populi Agency та не обов'язково відображають позицію Посольства Швеції в Україні, Міжнародного фонду «Відродження» та Ініціативи відкритого суспільства для Європи (OSIFE).

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	6
КОМАНДА ДОСЛІДНИКІВ	7
ПОДЯКИ	8
ВСТУП	9
КОНТЕКСТ	11
МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	14
ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ І ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ	19
РОЗДІЛ 1. РЕЗУЛЬТАТИ КАБІНЕТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	29
1.1. СТАТИСТИЧНІ ПОКАЗНИКИ І РОЗГЛЯД ДЕФІНІЦІЙ	29
1.2. РОЗПОДІЛ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ЗА МІСЦЕМ ПЕРЕБУВАННЯ	33
1.3. УСИНОВЛЕННЯ І ДИНАМІКА ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НИМ ПРОЦЕСІВ	40
1.4. СТАН УСИНОВЛЕННЯ НА 01.11.2022 РОКУ В ПОРІВНЯННІ З ТИМ ЖЕ ПЕРІОДОМ 2021 РОКУ	50
1.5. ВИСНОВКИ КАБІНЕТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	54
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРТНИЙ ПОГЛЯД НА ПИТАННЯ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	56
2.1. ОЦІНКА СИТУАЦІЇ У СФЕРІ УСИНОВЛЕННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ 2017 - 2022 РР.	56
2.2. УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕБІГ І ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ	58
2.3. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА УСИНОВЛЕННЯ	61
2.4. ПРОБЛЕМА РОЗУСИНОВЛЕННЯ	63

ЗМІСТ

2.5. СУСПІЛЬНИЙ ЗАПИТ І ОЧІКУВАННЯ ЩОДО УСИНОВЛЕННЯ ДО І ПІД ЧАС ВІЙНИ	67
2.6. КОМУНІКАЦІЯ УСИНОВЛЕННЯ ТА ІНШИХ ФОРМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ШИРОКИЙ ЗАГАЛ ПІД ЧАС ВІЙНИ	75
РОЗДІЛ 3. УСИНОВЛЕННЯ ОЧИМА ЛЮДЕЙ, ЯКІ УСИНОВИЛИ ДИТИНУ І ТИХ ЛЮДЕЙ, ЯКІ РОЗГЛЯДАЮТЬ УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ В НАЙБЛИЖЧОМУ МАЙБУТНЬОМУ	82
3.1. ДОСВІД УСИНОВЛЮВАЧІВ: ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ	82
3.2. ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ З ОРГАНАМИ ВЛАДИ І ПРОХОДЖЕННЯ НАВЧАННЯ	85
3.3. ПРОЦЕДУРА УСИНОВЛЕННЯ: ОЧІКУВАННЯ І РЕАЛЬНІСТЬ	88
3.4. ШЛЯХИ БОРОТЬБИ ІЗ СИРІТСТВОМ В УКРАЇНІ	94
3.5. ОЧІКУВАННЯ І ДУМКИ ПОТЕНЦІЙНИХ УСИНОВЛЮВАЧІВ	99
3.6. ОБІЗНАНІСТЬ У ТЕМІ СИРІТСТВА І УСИНОВЛЕННЯ, СТЕРЕОТИПИ І ПЕРЕСТОРОГИ	99
3.7. УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ	105
3.8. ЯК ВАРТО ПРОСУВАТИ І ПОПУЛЯРИЗУВАТИ ІДЕЮ УСИНОВЛЕННЯ?	107
РОЗДІЛ 4. СТАВЛЕННЯ ДО ДОПОМОГИ ДІТЯМ-СИРОТАМ ТА ДІТЯМ, ПОЗБАВЛЕНИМ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	110
4.1. СТАВЛЕННЯ ДО ДОПОМОГИ ДІТЯМ-СИРОТАМ ТА ДІТЯМ, ПОЗБАВЛЕНИМ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	110
4.2. ОСОБИСТИЙ ДОСВІД ДОПОМОГИ ДІТЯМ-СИРОТАМ ТА ДІТЯМ, ПОЗБАВЛЕНИМ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	119

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 5. ОСОБИСТА ГОТОВНІСТЬ УСИНОВИТИ ДИТИНУ	122
5.1. ОСОБИСТА ГОТОВНІСТЬ УСИНОВИТИ ДИТИНУ ЗАГАЛОМ	122
5.2. БАР'ЄРИ ДЛЯ УСИНОВЛЕННЯ ЗАГАЛОМ	128
5.3. ОСОБИСТА ГОТОВНІСТЬ УСИНОВИТИ ДИТИНУ ПРОТЯГОМ 2-3 РОКІВ	131
5.4. БАР'ЄРИ ДЛЯ УСИНОВЛЕННЯ ПРОТЯГОМ 2-3 РОКІВ	134
5.5. ЧИЯ ДУМКА ВАЖЛИВА ДЛЯ УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ ПРО УСИНОВЛЕННЯ	135
5.6. ПРЕФЕРЕНЦІЇ ПРИ УСИНОВЛЕННІ ДИТИНИ	136
ДОДАТОК А. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ РЕСПОНДЕНТІВ	138
ДОДАТОК Б. ОПИТУВАЛЬНИК КІЛЬКІСНОГО КОМПОНЕНТУ	148

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ, ВИКОРИСТАНИХ В ЗВІТІ

ААРОР - Американська асоціація дослідників громадської думки.

ГІ – Глибинне інтерв'ю

ДБСТ – Дитячий будинок сімейного типу

ЄІАС «Діти» - Єдина інформаційно-аналітична система «Діти»

Мінсоцполітики – Міністерство Соціальної Політики України

МОЗ – Міністерство Охорони Здоров'я України

МОН – Міністерство Освіти і Науки України

НСССУ або Нацсоцслужба – Національна соціальна сервісна служба України

НУО – Неурядова організація

ОПУ – Офіс президента України

ПС – Прийомна сім'я

ССД – Служба у справах дітей

ТГ – територіальна громада

ЮНІСЕФ (UNICEF) – Дитячий фонд ООН, міжнародна організація, яка діє під егідою ООН.

КОМАНДА ДОСЛІДНИКІВ

Ольга Жмурко

Керівниця дослідницького проекту,
автор методології якісного
компоненту дослідження,
аналітикиня

Аксана Філіпішина

Провідна експертка проекту

Людмила Балим

Експертка проекту, авторка
кабінетного дослідження

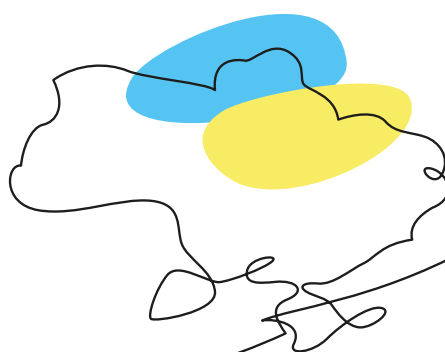
Катерина Скрипка

Координаторка кількісного
компоненту дослідження

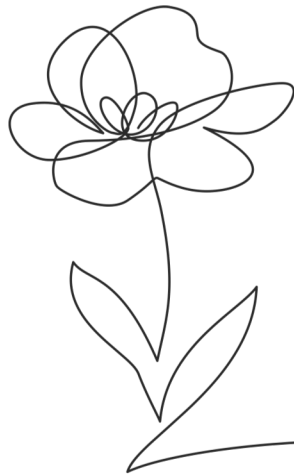
Наталія Лиштва

Координаторка якісного компоненту
дослідження, модераторка
глибинних інтерв'ю

Соціологічне дослідження питання
усиновлення і протидії сирітству в
Україні під час війни» проведено
дослідницькою компанією VoxPopuli
у листопаді 2022 – квітні 2023 року на
замовлення і у співпраці з Фондацією
DEJURE.

ПОДЯКИ

Автори та організатори дослідження вдячні всім експертам, які виступили як ключові інформанти та респонденти в межах проєкту й надали свої професійні рекомендації та думки з приводу досліджуваних питань. Такими експертами стали, зокрема, представники Міністерства соціальної політики України, Національної соціальної сервісної служби України, обласних Служб у справах дітей, представниці організацій «SOS дитячі містечка» та благодійної організації «Партнерство кожній дитині».

ВСТУП

З початком повномасштабної російської агресії на території України в країні артикулювалося питання протидії сирітству - у публічному полі почали активно поширюватися повідомлення щодо допомоги, підтримки, прихистку й усиновлення дітей, які втратили батьків або опікунів внаслідок бойових дій.

На такі заклики відгукнулося більше ніж 20 000 людей¹, і це засвідчує не лише помітний рівень солідаризації суспільства щодо подолання наявних соціальних викликів, але й підтверджує потребу в тому, щоб актуалізувати публічний дискурс щодо теми усиновлення в Україні.

Громадські організації намагаються привернути увагу державної влади й суспільства до теми сирітства і до усиновлення, зокрема. Започаткування публічної комунікації потребує глибокого вивчення цього питання. Саме тому й було ініційоване це дослідження: його метою є вивчення експертної й громадської думки щодо усиновлення в Україні, наявності стереотипів, упереджень і очікувань з боку суспільства, оцінки поточної ситуації й пропозиції щодо її вирішення у площині публічної комунікації й популяризації усиновлення в Україні.

Водночас на хвилі активізації публічної дискусії варто заздалегідь попідкуватися, щоб інтереси та права всіх без винятку дітей, які потребують батьківського піклування, були враховані, і не допустити виокремлення внаслідок війни пріоритетних груп дітей всередині цієї категорії.

Це соціологічне дослідження орієнтоване на фахівців, експертів, представників органів державної влади та громадських організацій, які працюють у сфері захисту прав дітей і, зокрема, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Його результати можуть бути цікавими спеціалістам, долученим до аналізу політик у цій сфері та розробки комунікаційної стратегії із популяризації теми усиновлення в Україні.

Зважаючи на багатовекторність такої соціальної теми як сирітство та усиновлення, ми заздалегідь окреслили перелік груп і ключових інформантів і джерел інформації.

1. У березні 2022 року у відповідь на потребу допомоги дітям, які втратили батьків внаслідок бойових дій, було започатковано чат-бот «Дитина не сама». Цей інструмент був покликаний оперативно збирати інформацію від українців, які готові тимчасово прихистити дитину або дітей під час війни в Україні.

Зокрема, наша дослідницька увага була зосереджена на:

- даних офіційної статистики за період 2017 - 2022 рр. (період визначений дослідниками умовно як “новітній”, і включає в тому числі рік, коли на території України триває повномасштабне воєнне вторгнення російських військ);
- експертній оцінці ситуації у сфері усиновлення, зокрема, з точки зору можливостей і обмежень, а також ефективності реалізації державної політики в цій сфері під час війни;
- опитуванні тих, хто має і зміг поділитися досвідом усиновлення з моменту прийняття рішення про усиновлення і до тепер;

- вивченні громадської думки дорослого населення України щодо усиновлення, обізнаності про види допомоги дітям-сиротам, наявним стереотипам щодо усиновлення тощо.

КОНТЕКСТ

У досліджуваний період з 2017 по 2021 роки відбувалися (розпочалися або тривали) ряд процесів, які безпосередньо вплинули на формування та реалізацію політики захисту дітей в Україні. Наведемо лише деякі найбільш помітні або впливові у цій сфері:

1. Реформа децентралізації (розпочалась у 2014 році). Піковий період для галузі захисту прав дитини – це 2020-2021 роки.

У цей час:

- відбувається зміна адміністративно-територіального поділу України, укрупнення/ліквідація районів, натомість формуються територіальні громади;
- одночасно здійснюється ліквідація служб у справах дітей (далі – ССД, служби) районних державних адміністрацій, які були первинною ланкою максимально наближеною до дітей, із чітким переліком функцій, повноважень, відпрацьованою системою взаємодії з партнерськими структурами (центрами соціальних служб для сім'ї дітей та молоді, підрозділами внутрішніх справ, закладами й установами охорони здоров'я, освіти, судами тощо);

- передача справ до ССД в укрупнених районах;
- розпочалось створення ССД у територіальних громадах (далі – ТГ).

Штатна чисельність таких служб формується залежно від кількості дитячого населення (стаття 4 Закону України “Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей”). Тому в деяких ТГ з невеликою кількістю дитячого населення об'єктивно не можуть/не могли бути створені ССД як окремі структури, а призначаються лише визначена особа чи декілька, які уповноважені на виконання функцій і завдань, що покладаються на служби. Передача повноважень і справ від ліквідованих до створюваних підрозділів, забезпечення кадрового потенціалу вимагали часу. Зауважимо, що спеціалістів для служб у справах дітей спеціально не готує жодний із навчальних закладів.

Отже, знання і досвід напрацьовуються в практичній діяльності. А потреби дітей, в тому числі в питаннях їх захисту, у цей час не зменшувались і, зрозуміло, або накопичувалися, або відходили в тінь, створюючи ефект “сліпої зони”.

Така складова галузі захисту прав дитини, як соціальні служби для сім'ї, дітей та молоді, так само зазнавала змін у цей період. На місцевому рівні у значній частині територіальних громад надавачі соціальних послуг не були створені, у багатьох громадах взагалі не було фахівців відповідного профілю. Наприклад, соціальний супровід прийомних сімей (далі – ПС) і дитячих будинків сімейного типу (далі – ДБСТ) почали здійснювати працівники служб у справах дітей (де вони були створені) або ж обласного Центру соціальних служб, що в умовах територіальної віддаленості й відсутності видатків на відрядження призводило до відсутності цього виду роботи². Реформу на рівні центрального органу – Міністерства соціальної політики України: постановою Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783 було створено Національну соціальну сервісну службу України (далі – НСССУ або Нацсоцслужба). Низка повноважень у питаннях захисту прав дитини, пов'язаних із реалізацією державної політики, перейшла до новоствореного органу, що вимагало вирішення організаційних завдань, внесення змін або розробки й запровадження нових нормативно-правових актів, які торкнулись і місцевого рівня;

2. Судова реформа безпосередньо вплинула на сталість і стійкість системи захисту прав дитини, адже важливі питання в долі

дитини вирішуються саме органами суду: позбавлення батьків батьківських прав чи відібрання без позбавлення (пов'язані із вчасним набуттям статусу дитиною), усиновлення, в окремих випадках встановлення опіки, піклування, вирішення спірних питань у вихованні дітей між батьками тощо. Неукомплектованість судів, яка мала місце, призводила до відтермінування розгляду справ відносно дітей;

Реформа деінституціалізації на функціонування системи не впливала, але фактично стала показником ефективності її діяльності. На сьогодні визнано, що в Україні вона не досягла своєї мети. [\[Про звіт Тимчасової слідчої ... | від 14.07.2021 № 1642-IX \(rada.gov.ua\)\]](#) Відтак, вона не принесла позитивних наслідків для дітей, на яких мала бути спрямована. Важливо також враховувати, що розповсюдження COVID-19 спричинило запровадження карантинних заходів, які зачепили процеси усиновлення, влаштування дітей у сімейні форми виховання (призупинення на певний час процедури знайомства й установлення контакту з дітьми тощо).

2. Від авторів: під час проведення дослідження, на жаль, нам не вдалося знайти матеріали науково-аналітичного обґрунтування заходів реформи децентралізації у сфері захисту прав дитини. Є вірогідність, що таке вивчення прицільно не проводилось, а отже не були визначені ризики і шляхи реагування на них, коли виникають проблеми із дієдатністю системи.

Одночасне повернення 42 тис. дітей у зв'язку з карантинном з інтернатних закладів у сім'ї, значна частина яких була соціально неспроможна у питаннях виховання і матеріального забезпечення, призвело до ризиків для життя і здоров'я частки дітей [\[\(ЮНІСЕФ та Українська мережа за права дитини стурбовані становищем дітей, яких повернули у родини з інтернатів та інших інституцій \(unicef.org\)\]](#). У результаті мали місце випадки відібрання та влаштування дітей у заклади соціального захисту (центри соціально-психологічної реабілітації, притулки) або повернення в інтернати. Це, дивимось вище, відбувалось на фоні змін у системі служб у справах дітей і соціальних служб, коли рівень і якість реагування на кризові ситуації та надання допомоги дітям був зниженим. Тож можемо припустити, що певна частина дітей в умовах ризику не потрапила в поле зору уповноважених структур.

Враховання ситуації у попередні роки разом із вивченням цього питання зараз може допомогти знайти інструменти дієвої комунікації як з органами державної влади, так і з загальним населенням щодо популяризації й просування теми протидії із сирітством (у тому числі з так званним «соціальним сирітством», тобто явищем, коли формально у дитини є живі батьки, що не позбавлені батьківських прав, але фактично не виконують своїх обов'язків по утриманню і вихованню дитини). Постійно або значний час дитина знаходиться без контакту і спілкування з батьками, поза сім'єю: в інтернатному закладі, під доглядом інших, не завжди рідних осіб.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ І ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

На основі доступних статистичних і відкритих даних соціологічних досліджень вивчити зміну рівня сирітства в Україні у період з 2017 року до 2021, і в період з початку бойових дій на території України (2 періоди для аналізу):

1. На основі офіційних даних і експертних інтерв'ю визначити та дослідити категорії неповнолітніх дітей, які опинилися в інтернатних закладах; узагальнити дані по цим категоріям (відповідно до статистики та даних, наданих ключовими інформантами, наприклад, яких саме дітей усиновляють або беруть під опіку найчастіше (вік, походження тощо), як може вплинути фактор війни на всиновлення дітей, які втратили батьків або залишилися без батьківської опіки.

Як у цьому аспекті прогнозують та оцінюють ситуацію експерти (представники Міністерства Соціальної Політики України,

представники Офісу Уповноваженого Президента з питань захисту прав дітей, міжнародних та неурядових організацій);

2. За наявності доступних статистичних даних проаналізувати різні групи населення (громадян України) і їхні соціально-демографічні характеристики, які мають намір або виявляють інтерес до усиновлення дитини в Україні;
3. Дослідити упередження, перестороги та інші обмежувальні фактори щодо питання усиновлення, які, на думку експертів, наявні у різних категорій населення;
4. На основі кількісного дослідження визначити настрої населення щодо проблеми усиновлення серед дорослого населення України;

5. На основі даних кількісного дослідження та доступної статистики визначити соціально-демографічні групи домогосподарств, які виявляють інтерес до усиновлення або потенційно можуть стати усиновителями дитини.

6. На основі глибинних інтерв'ю з респондентами, які в ході кількісного дослідження зазначали, що задумувалися над проблемою усиновлення і робили або не робили конкретні кроки у цьому напрямку, вивчити уявлення, сприйняття, наявні стереотипи, перестороги (адміністративно-правові, суб'єктивні тощо), які мають такі люди.

Структура дослідження є комбінуванням кількісних і якісних методів соціології та кабінетного аналізу.

Кабінетне дослідження є результатом аналізу відкритих і офіційних доступних джерел інформації:

1. Публікації звітів із попередніх соціальних досліджень,
2. Інтерв'ю представників державних установ і неурядових організацій щодо висвітлення питання сирітства й усиновлення в Україні у засобах масової інформації,

3. Дані офіційної статистики, яка є у відкритому доступі на сайтах органів державної влади,

4. Інформація, отримана на запити від представників органів державної влади.

Для того, щоб вивчити питання з різних сторін, дослідники доповнили дизайн дослідження компонентами опитування експертів (14 глибинних інтерв'ю з представниками відповідних органів державної влади, які відповідають або дотичні до процедури усиновлення на регіональному рівні), опитування з людьми, які вже усиновили дитину (переважна частина респондентів усиновила дитину до 24 лютого 2022 року), і тими, хто наразі є кандидатом в усиновлювачі.

До масиву даних якісного компоненту також увійшли глибинні інтерв'ю з тими людьми, які під час всеукраїнського опитування (див. нижче) ствердно відповіли на запитання **«А Ви особисто були б готові чи не готові усиновити дитину?»**

Опитування проводилося за всеукраїнською вибіркою і репрезентативне для дорослого (у віці 18 років і старше) населення України. Опитування проводилося з тими, хто на момент інтерв'ю перебував на підконтрольній Уряду України території.

З біженцями за кордоном опитування не проводилося, проте внутрішньо переміщені особи могли взяти участь у разі потрапляння до вибірки (у реалізованій вибірці загалом 8% респондентів – ВПО).

Опитування було проведене методом телефонних інтерв'ю з використанням комп'ютера (CATI – computer-assisted telephone interviews).

До вибірки включалися лише мобільні телефонні номери (в Україні не менше 96% дорослих жителів мають мобільні телефонні номери). Усі мобільні телефонні номери були згенеровані повністю випадковим чином (RDD, random digit dialing) пропорційно «вазі» кожного префікса у загальній кількості мобільних телефонних номерів (відповідно, усі мобільні оператори представлені у вибірці пропорційно їх частці).

Опитувальник був запрограмований у програмному забезпеченні KoVo Tools. Інтерв'юери дзвонили за згенерованими номерами та намагалися провести інтерв'ю.

Після завершення польового етапу був підготовлений і статистично зважений масив, щоб відповідати даним офіційної статистики.

Крім цього, на етапі зважування спеціальні ваги корегували ймовірність потрапляння до вибірки

респондентів (враховуючи кількість різних мобільних телефонних номерів, які мають респонденти).

Всього було проведено 1284 інтерв'ю в період з 21 січня до 4 лютого 2023 року. Теоретична максимальна похибка (при довірчій імовірності 95% і без врахування дизайн-ефекту) становить 2.7%.

Важливим обмеженням цього соціологічного дослідження було те, що воно проходило в умовах воєнних дій на території України.

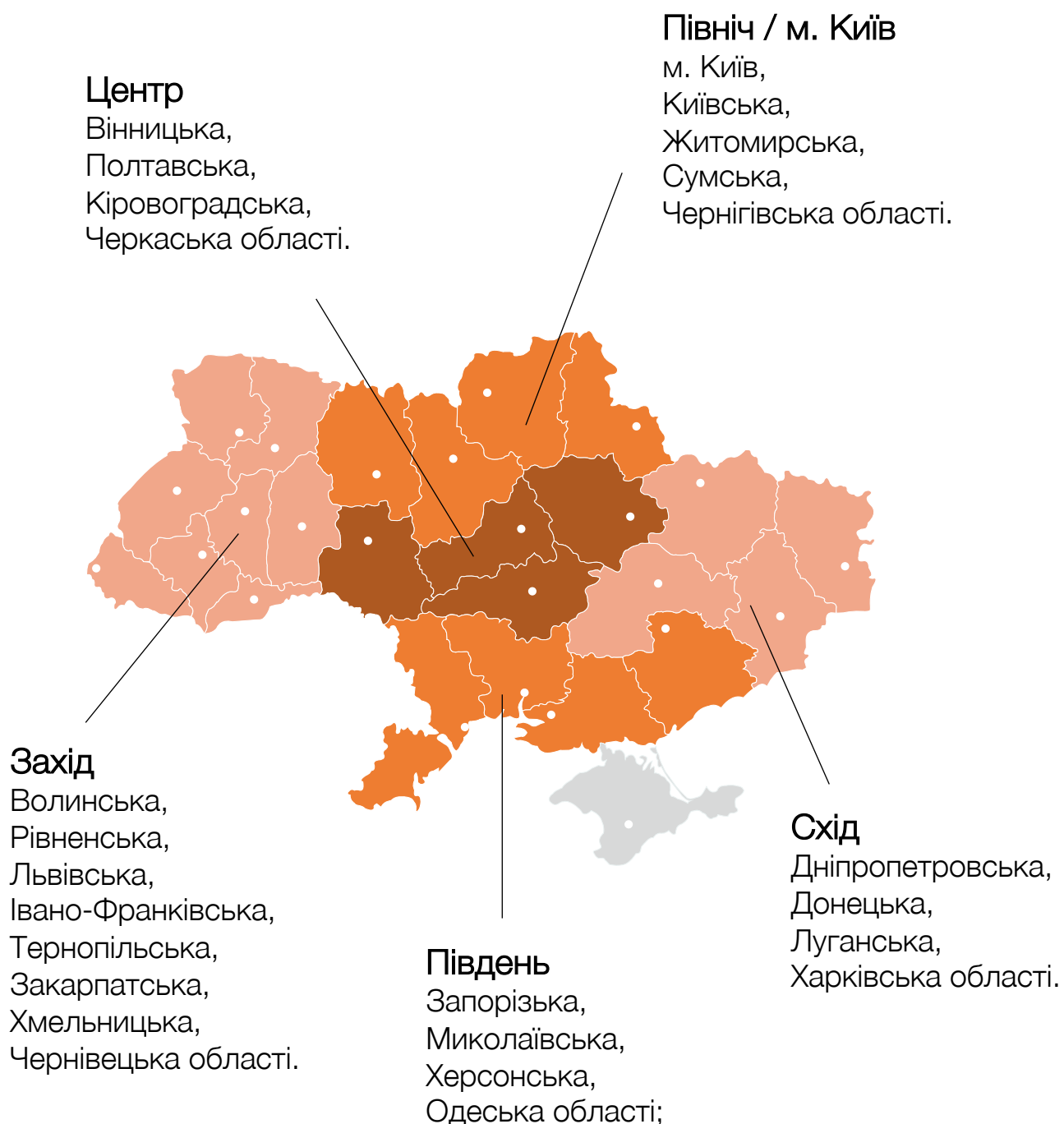
Період збору даних припав на час регулярних відключень електроенергії майже в усіх містах країни, що значною мірою уповільнило збір даних і рівень досяжності респондентів.

Рівень досяжності (response rate) становить 13-14% за системою розрахунку AAPOR, а рівень кооперації (cooperation rate) - 22-24%.

У дослідженні дані наведені у розрізі, зокрема, макрорегіонів (де респондент зараз проживає).

Склад макрорегіонів:

Тип населеного пункту також стосується місця, де респондент зараз проживає.

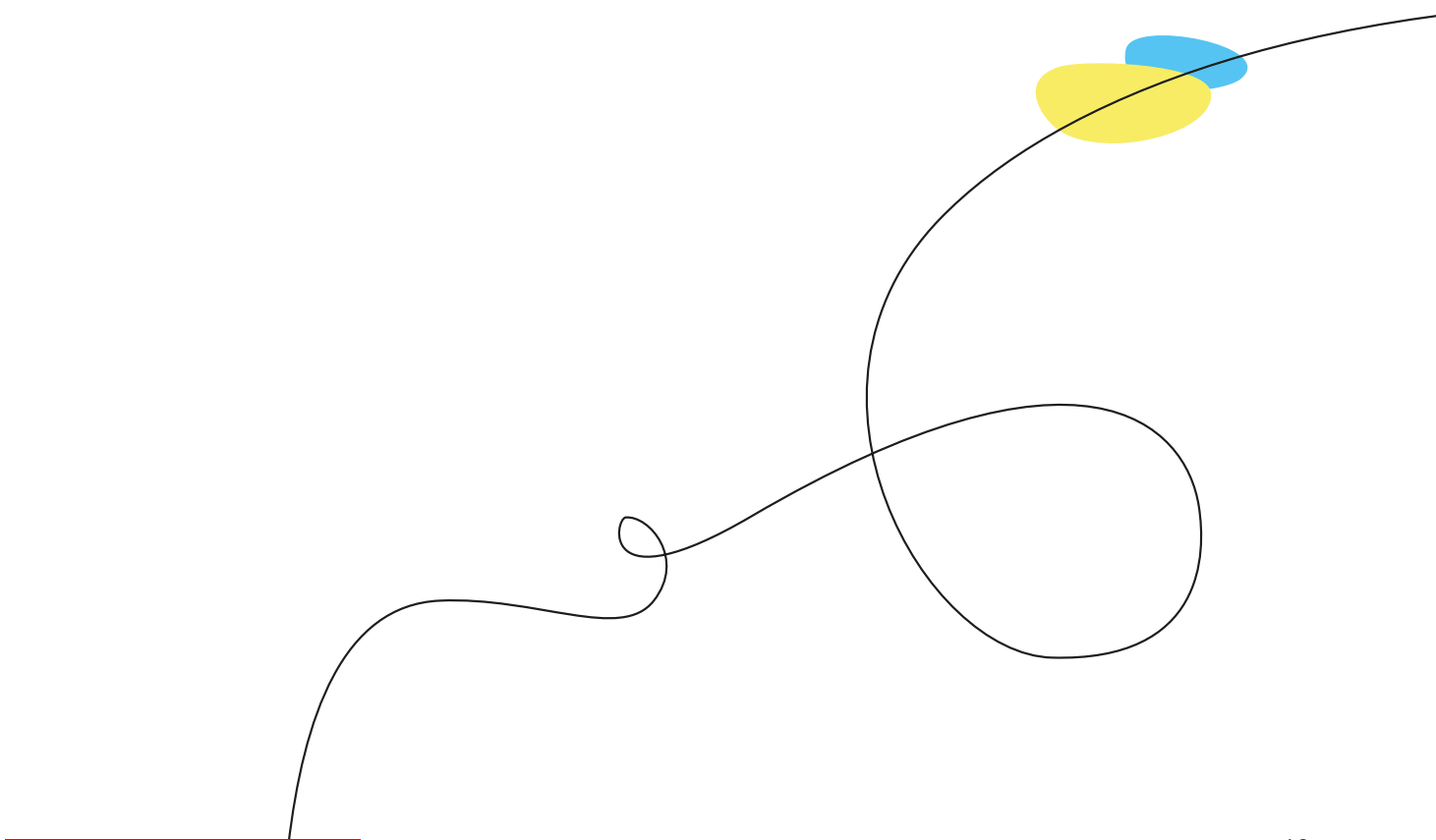

Також окремий розріз наводиться щодо доходу родини. Дохід родини визначався за суб'єктивною самооцінкою: дуже низький – «ледве зводимо кінці з кінцями, іноді не вистачає на харчування», низький – «на харчування вистачає, але придбання одягу або взуття викликає складнощі», середній – «у цілому на життя вистачає, але не на цінні речі (меблі, холодильник й ін.)», високий – «матеріальних труднощів не маємо, за виключенням особливо значних покупок (житла, дорогого автомобілю й ін.)» / «жодних матеріальних труднощів не маємо, можемо дозволити собі практично усе».

Крім цього, звертаємо увагу, що між різними соціально-демографічними категоріями існує перетин. Наприклад, молодші респонденти є більш забезпеченими матеріально та мають кращу освіту.

Це, відповідно, впливає на інтерпретацію результатів.

У [Додатку А](#) наведена загалом соціально-демографічна структура вибірки, а також перетин між категоріями (разом з оцінкою теоретичної похибки для кожної категорії).

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ І ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ЕКСПЕРТНА ДУМКА І ДАНІ ОФІЦІЙНОЇ СТАТИСТИКИ

Офіційна статистика, яку підтверджують експерти, які взяли участь у дослідженні, засвідчує **зменшення кількості усиновлень** в Україні упродовж 2017 – 2022 рр. Поруч із такими факторами як зміна державної політики в цій сфері (передача повноважень на місця, пов'язана з децентралізацією), реалізації ряду інших реформ, які напряду впливають на процедури усиновлення дітей і на сферу дотримання прав дітей-сиріт, помітне зменшення кількості усиновлень пов'язане також із карантинними обмеженнями у 2020 - 2021 рр. під час пандемії COVID-19. Пандемія призвела до скасування судових засідань, організації зустрічей між кандидатами і дітьми в очному режимі, та іншими супутніми наслідками карантину.

Експерти відмічають, що в період 2017 – 2022 рр. **прицільна і системна робота з інформування населення про проблеми сирітства в Україні на державному рівні не велася** – протягом календарного року є ряд

дат, до яких ССД та соціальні служби присвячують проведення тематичних заходів, але їхню ефективність в масштабах областей або навіть держави вони вважають недостатньою.

Найбільш вдалою і ефективною експерти вважають державну програму й інформаційну кампанію із протидії сирітства, започатковану у період каденції президента України Віктора Ющенка. Наслідками прицільної інформаційної діяльності стало значне збільшення кількості усиновлень в Україні, пік якого прийшовся на період 2009 – 2011 рр.

Хоча динаміка усиновлення в країні напряду пов'язана із соціально-економічною ситуацією, коли пріоритетними для населення стають матеріальні питання або, як у період війни, проблеми безпеки, експерти наголошують, що наразі суспільні умови та настрої в Україні сприяють тому, щоб просувати тему протидії сирітства в Україні.

Цифри статистики свідчать що для усиновлення найбільш запитуваними є діти до 5 років: 80-84 % усіх усиновлень протягом досліджуваного періоду. Водночас на обліку з усиновлення таких дітей трохи більше ніж 6%. Значно більш численною є група дітей від 11 років: понад 70% на обліку.

За спостереженнями експертів, найбільш поширеними запитами з боку кандидатів в усиновителі є запит на дітей у віці 0 до 7 років, діти старшого віку з кожним роком дорослішання мають менше шансів знайти свою сім'ю серед потенційних усиновителів.

Потенційні усиновителі віддають перевагу в усиновленні однієї дитини.

Відповідно, діти, які мають рідних братів і сестер, і за законом України не можуть бути усиновлені окремо, також мають менше шансів знайти собі родину. Для пошуку потенційних усиновителів цих дітей, а також сімейних груп важливою є інформаційно-просвітницька робота серед громадськості.

Орієнтовно 90% із загального числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування виховуються у різних сімейних формах влаштування (ПС, ДБСТ, діти під опікою). Частина з них має правові підстави для усиновлення. Близько 4-х тис. дітей ще очікують реалізації свого права на виховання в сім'ї, бо перебувають в інтернатних закладах різного типу й підпорядкування.

Діти, які стоять на обліку з усиновлення (за повідомленням Мінсоцполітики 15687 дітей у III кварталі 2022 року) значно переважають число кандидатів в усиновителі (1159 кандидатів на кінець 2022 року – дані Мінсоцполітики).

Основним наслідком впливу повномасштабного вторгнення на питання усиновлення експерти називають зменшення кількості усиновлень внаслідок тимчасового призупинення роботи державних реєстрів судів, відсутність судових засідань у більшості судаху перші місяці повномасштабного вторгнення, евакуацію дітей із тимчасово окупованих територій або територій ведення військових дій в інші регіони України або за кордон.

При цьому, експерти наголошують, що процедура усиновлення продовжує діяти під час воєнного стану, але Кабінет Міністрів України своїм рішенням (постанова КМУ від 16.08.2022 р. № 907) призупинив міжнародне усиновлення й усиновлення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які були евакуйовані за межі України.

Це рішення мотивоване бажанням зменшити або уникнути ризиків зловживань або торгівлі дітьми, поки їхня країна знаходиться у вразливому становищі і на її території відбуваються воєнні дії.

Втім, поки діти перебувають за кордоном, усиновити їх неможливо, тобто вони втрачають свій шанс на реалізацію права виховання у сім'ї до моменту повернення в Україну після завершення війни.

Окремі експерти очікують, що процес повернення дітей в Україну після перемоги може мати ряд складнощів, пов'язаних із різними підходами у законодавстві України та приймаючих країн щодо супроводу, опіки і знаходження дітей-сиріт на території цих країн. Цим питанням, на думку експертів, варто займатися вже, щоб провести попередню роботу на рівні посольств і консульств України в країнах, до яких були евакуйовані діти з України. Наразі представники експертного середовища висловлюють занепокоєння щодо зростання ризиків виникнення груп дітей, які залишилися без піклування батьків і чий шанси на виховання у сім'ї зменшуються. Є діти, які до цього часу не набули офіційного статусу, що унеможлиблює їхнє влаштування в сімейні форми виховання, створює загрози для їх соціальної захищеності в майбутньому, адже надання статусу можливе лише до досягнення дитиною 18 років.

Представники громадянського суспільства вважають, що підтримку усиновлення і усиновлювачів з боку держави варто розглядати в максимально широкому сенсі, а саме: удосконалення процедури

підготовки кандидатів до усиновлення в частині обов'язкового навчання кандидатів, надання психологічної підтримки на різних етапах, популяризація усиновлення і зрозумілість та прозорість процедур. Ці та інші аспекти самі по собі можуть виступати стимулом для тих, хто міркує або вже прийняв рішення про усиновлення дитини. Представники громадських організацій наголошують на необхідності формування культури звернення по допомогу або підтримку з боку родин, які усиновили дитину, а також чітке розуміння сфер відповідальності різних органів: наприклад, сфера компетенції ССД закінчується на етапі оформлення судового рішення про усиновлення дитини і щорічного моніторингу протягом найближчих 3-х років ситуації в родині усиновлювачів. Втім, за словами окремих респондентів, цей контроль є, здебільшого формальним, і реально орган є малопомічним, коли родина потребує, наприклад, контактів лікаря, психолога або стикається з проблемами адаптації дитини в родині. Усиновлювачі залишаються зі своїми потребами сам на сам, шукаючи шляхи вирішення своїх проблем самостійно.

На думку експертів, українське суспільство на високому емпатійному рівні реагує на трагедії дітей під час війни, втрату ними батьків, посиротіння внаслідок ведення бойових дій на території України.

Суспільство демонструє готовність підтримати тих, хто втратив родини, у тому числі шляхом прийняття до своїх сімей, про що свідчить активність населення, яке відгукнулося і залишило свої заявки в чат-боті «Дитина не сама».

Більшість експертів, відмічають недосконалість цього інструменту й обмеженість його можливостей, особливо у правовій і практичній площинах. Втім, позитивно сприймають його як ознаку солідаризації суспільства у питаннях допомоги дітям під час війни.

Експерти, які представляють регіональні ССД, бачать потребу в тому, щоб системно інформувати населення про питання усиновлення та допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленого батьківського піклування, однак поки що не володіють інформацією щодо планів про ці інформаційно-просвітницькі ініціативи на рівні держави.

Головним побажанням експертів щодо контенту повідомлень до населення є: **чесність повідомлень, відсутність надмірної емоційності та романтизації усиновлення, особливо під час війни.**

Важливим фактором розробки інформаційних та візуальних матеріалів кампанії має бути представлення різних груп дітей-сиріт (різних за віком, станом здоров'я тощо).

Одним з найкращих форматів популяризації усиновлення в Україні можуть стати позитивні приклади родин, які вже усиновили дитину, і можуть чесно розповісти про свій досвід.

Експерти рекомендують інформувати населення про усиновлення в різних форматах – у тому числі й у форматі просвітницьких сюжетів про процедури усиновлення, (реальний термін, який вони тривають), порядок оформлення документів, процес прийняття рішення всередині родин, інші форми підтримки дітей-сиріт і протидію сирітству.

Зокрема, короткий формат, орієнтований на привернення уваги, має передбачати доступні механізми отримання подальшої розгорнутої інформації для тих, хто зацікавився темою.

Плануючи інформаційну кампанію, важливо врахувати ризики виокремлення в межах суспільної дискусії дітей на тих, хто “посиротів” унаслідок війни та “інших”.

Виокремлення дітей, які постраждали від війни, може відбуватись у контексті надання їм спеціальної соціально-реабілітаційної, психологічної, медичної допомоги тощо відповідно до індивідуальних потреб і стану здоров'я дитини:

Популяризація усиновлення потрібна. Але потрібне пояснення. В нас на обліку десь 17 тисяч дітей, які підлягають усиновленню. І всього 1159 бажаючих усиновити. Тобто, здавалось би, що цим 1159 особам не вистачає, чого вони не можуть знайти в 17 тис дітей? Тому що вони хочуть до 10 років, тільки 79 осіб хочуть старше 10 років. А в нас в базі більше 90% - це діти, старше 10 років. Вони не хочуть з інвалідністю, а в нас 40% дітей з інвалідністю. Вони не хочуть більше 1 дитини, а в нас 50% дітей - сімейні групи. Тому, коли ми популяризуємо усиновлення, ми маємо показати дорослу дитину, якій вже 15 років, а її окрім американських батьків ніхто не хоче.

P10 (з глибинного інтерв'ю)

СТАВЛЕННЯ ДО ДОПОМОГИ ДІТЯМ-СИРОТАМ ТА ДІТЯМ, ПОЗБАВЛЕНИМ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ З БОКУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

- 53% респондентів стверджують, що до 24 лютого 2022 року вони відчували потребу допомагати дітям, хоча з них відчували дуже сильну потребу – 20%, а 33% відчували потребу, проте не дуже сильну. Скоріше або взагалі не відчували потреби – 41%;
- Станом на сьогодні 75% респондентів вважають питання усиновлення дуже або скоріше актуальним для України, в т.ч.
- 65% вважають дуже важливим. Ще 19% вважають, що це питання «середньої» актуальності і лише 2% взагалі не вважають це актуальним;
- Хоча лише 12% респондентів стверджують, що допомога дітям не входить до їх пріоритетів зараз, проте водночас частка тих, хто готовий діяти проактивно щодо допомоги становить 7%. Більшість же респондентів (72%)

займають дещо пасивну позицію, але з потенціалом усе-таки допомоги: 23% готові допомагати, але не хочуть самостійно шукати інформацію, а 48% готові допомогти, лише коли до них звернуться особисто близькі люди;

- **88% респондентів особисто коли-небудь мали досвід допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування.** Найбільше респондентів говорили про досвід додаткової оплати на користь дітей під час купівлі товарів чи послуги (якщо у них просили) (про такий досвід зазначили 41%) та про те, що вони час від часу перераховують кошти (38%). 25% на нерегулярній основі допомагають матеріально (а ще 12% є тих, для кого це регулярна практика). 19% зазначили про допомогу / підтримку в межах своєї роботи, а 18% відвідували дітей на свята чи особливі дні.
- **На думку респондентів, які мають намір (або розглядають можливість) у найближчі три роки всиновити дитину, питання допомоги дітям-сиротам або дітям, позбавленим батьківського піклування, піднімається у суспільстві та медіа спорадично. У цьому питанні бракує системного підходу, за виключенням окремих ініціатив, які діють на локальному рівні**

(йдеться про окремі волонтерські або благодійні ініціативи, відомі пересічному населенню). Масової обізнаності в цьому питанні немає. Як немає і певної «культури» усиновлення і допомоги таким дітям.

- Респонденти глибинних інтерв'ю, люди, які мають досвід усиновлення в Україні, вважають, що суспільна дискусія щодо питань протидії сирітства й усиновлення в країні відсутня. Тобто до усиновлення вдаються, на їхню думку, перш за все, люди, які не мають власних дітей, або люди, які мають позитивний приклад усиновлення дітей у найближчому оточенні. Тож люди можуть наслідувати такий приклад. Інколи рішення всиновити дитину або взяти під опіку можуть приймати люди під впливом певних обставин (наприклад, у сусідській родині помирають дорослі, і діти залишаються сиротами, і немає нікого в близькому оточенні, хто може взяти їх до себе).
- Спонукає людей замислюватися над питанням сирітства й усиновлення в Україні, особливо під час війни, варто. Респонденти, які мають досвід усиновлення, як і переважна частина ключових інформантів з-поміж тих, хто розглядає можливість всиновити дитину, вважають, що потрібно інформувати регулярно,

уникаючи в повідомленнях «драматизму» та емоційного забарвлення теми. Як і експерти з-поміж представників ССД, **ключові інформанти також хотіли би бачити чесну комунікацію, яка не дає зайвих очікувань і не вводить в оману** (наприклад, інформація про бюрократію процесу усиновлення, слабкі місця у процедурах і законодавстві, перепони, які можуть виникнути на різних етапах оформлення документів). **Найкраще і найбільш переконливо такі повідомлення будуть звучати з уст людей, які самі усиновили дитину.**

- Респонденти глибинних інтерв'ю вважають, що цільовою аудиторією такої комунікаційної кампанії мають стати представники середнього класу, які мають достатній рівень доходу для того, щоб забезпечити потреби дитини. Втім, **підхід до вибору цільової аудиторії є дещо ускладненим, оскільки такого роду комунікація не може бути «націлена» суто на певну, обмежену групу людей за певними соціальними або матеріальними ознаками.** Декілька респондентів з-поміж тих, хто усиновив дитину, вказують на доцільність матеріального заохочення усиновлення (пільги на оплату комунальних послуг, оплата додаткових соціальних або

освітніх послуг дітей). Однак, переважна частина тих, хто вже всиновив дитину, **не вважають доречним розраховувати на державну підтримку і цілком підтримують підхід ставлення до родини, яка усиновила дитину так само як і до звичайних родин з дітьми.**

- На думку респондентів, які усиновили дитину або мають такий намір, матеріальна чи гарантована медична і психологічна підтримка має бути для родин, які усиновляють дитину з інвалідністю або особливостями розвитку.

ОСОБИСТА ГОТОВНІСТЬ УСИНОВИТИ ДИТИНУ

- Серед усіх респондентів кількісного опитування 15% повністю або скоріше готові до всиновлення дитини, в т.ч. повністю готові – 3%. Більшу готовність всиновлювати демонструють більш молоді (але не наймолодші) та більш заможні респонденти;
- Основні бар'єри для усиновлення – брак матеріальної забезпеченості (40%, які не готові всиновлювати, обрали цю причину), власний вік/стан здоров'я (28%) і брак можливості приділити дитині належну увагу (28%). Рідше респонденти говорили про те, що просто не мають бажання ще заводити дітей (14%), що не мають часу займатися цим (7%), що просто не готові ще / спочатку хочуть своїх дітей завести (6%), що бюрократичний процес є складним (5%), що держава не надає достатньої фінансової підтримки (5%);
- Якщо запитувати про період 2-3 років, то серед усіх респондентів 9% повністю або скоріше готові, в т.ч. 2% повністю готові до цього (також з помітно вищою готовністю більш молодих і заможних);
- Серед тих, хто готовий загалом всиновлювати, але не готовий у найближчі 2-3 роки, основні бар'єри: брак матеріальної забезпеченості (42%), не буде часу приділити дитині (22%), власний вік / стан здоров'я (13%), складний бюрократичний процес (12%), не буде часу займатися всиновленням (6%);
- 60% респондентів, які готові впродовж 2-3 років усиновити дитину, мають дізнатися думку свого партнера щодо цього. Ще 10% хотіли б дізнатися думку батьків, а інші варіанти назвали менше респондентів. Водночас третина таких респондентів (32%) відповіли, що вони б ухвалювали рішення повністю самостійно і не орієнтувалися на чийсь думку;
- Більшість респондентів, які готові до всиновлення в найближчі 2-3 роки, не мають преференцій щодо статі, проте мають щодо віку. Так, переважно респонденти говорили про дітей до 5 років: 26% хотіли б дитину до 1 року, 27% – 1-2 років, 34% – 3-5 років. При цьому, лише 9% хотіли б дитину 6-10 років і лише 3% хотіли б дитину старше 10 років;
- Крім цього, половина респондентів (53%) вважають, що для них усе-таки важливіше, щоб дитина

сподобалася, навіть якщо вона має певні проблеми зі здоров'ям. Лише 14% відповіли, що головне, щоб не було проблем зі здоров'ям. При цьому 33% не змогли відповісти на запитання;

- Близько половини респондентів не можуть сказати, який шлях дитини до них їм би був кращим: для 36% це взагалі байдуже, а 10% не визначилися. Разом із цим 43% хотіли б усиновити дитину, яка втратила батьків через війну. Віддають пріоритет усиновити маля – 9%, пріоритет усиновити дитину, яка мала досвід в інтернатному закладі – 3%.
- Дані кількісного опитування повністю корелюють із результатами глибинних інтерв'ю з респондентами, які розглядають можливість або замислювалися над усиновленням дитини в найближчому майбутньому. Зокрема, ця категорія респондентів вказує на наявність ряду стереотипів щодо дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в інтернатних закладах. Це і питання генетики, і інтелектуального розвитку, і можливих психологічних проблем або проблем зі здоров'ям. При цьому ця категорія респондентів нічого або майже нічого не знає про проблему сирітства і про способи допомоги таким дітям –

в основному інформація про таких дітей поступає до них через спорадичні поодинокі волонтерські проекти або громадські ініціативи, зокрема присвячені до певних дат. Водночас ця категорія респондентів вважають, що війна і її наслідки актуалізують проблему сирітства у суспільстві. Респонденти повністю підтримують потребу в додатковій системній комунікації, яка має відбуватися за підтримки держави – поодинокі громадські ініціативи або «пілотні проекти» (як їх називали, у свою чергу, експерти представники НУО) не несуть системного впливу і мають обмежену аудиторію.

- Аналіз типового портрету респондентів, які готові в найближчі 2-3 роки усиновити дитину, важливо інтерпретувати в контексті типового портрету всіх респондентів (тобто всього населення країни), щоб розуміти, які аспекти більшою / меншою мірою притаманні тим, хто у нашому фокусі. Якщо аналізувати регіон та тип населеного пункту проживання, стать, вік, освіту, сімейний статус наявність дітей, достаток родини, то найбільш важлива відмінність – вік. Так, 65% тих, хто готовий всиновлювати – у віці до 45 років, тобто середнього/молодшого віку (серед населення загалом у такому віці – 46%). Наступний за важливістю фактор – рівень

достатку, оскільки 57% мають середній/високий достаток (серед населення загалом 44% мають такий рівень достатку). 72% тих, хто готовий усиновити – в офіційному (переважно) чи цивільному шлюбі (показник для населення загалом – 62%). У цьому контексті також 40% мають неповнолітніх дітей (показник для населення загалом – 29%). Крім цього, це переважно особи з вищою освітою (47%, серед населення загалом з вищою освітою – 35%). Дещо більше готових до усиновлення серед жінок. Загалом серед цієї категорії 63% – жінки (серед населення загалом жінок – 55%). 57% готових до усиновлення – жителі міст з населенням 100 тис. і більше (серед населення загалом таких 45%).

Утім, потрібно враховувати, що типовий портрет, як можна бачити вище (жінка середнього/молодшого віку з вищою освітою, з середнім/високим достатком, яка перебуває в офіційному чи цивільному шлюбі та має неповнолітніх дітей і яка проживає у великому місті) при інтегральному підході вийде досить вузьким. Тобто, іншими словами, серед майже всіх основних соціально-демографічних категорій є істотний потенціал для розвитку усиновлення.

РОЗДІЛ 1. РЕЗУЛЬТАТИ КАБІНЕТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. СТАТИСТИЧНІ ПОКАЗНИКИ І РОЗГЛЯД ДЕФІНІЦІЙ

За підсумками 2021 року
на 01.01.2022 в Україні налічувалась
7348531 дитина, що на 260766

менше, порівняно з 2017 роком
(Таблиця 1):

Таблиця 1

Дані за підсумками року*	2017	2018	2019	2020	2021
Загальна кількість дитячого населення в Україні (млн.)	7,609297	7,579703	7,533930	7,459677	7,348531
Народжено дітей (тис.)	364,0	335,9	308,8	293,4	272,0

* За даними сайту Державної служби статистики України, розділ “Демографічна та соціальна статистика /Населення та міграція. Річні дані. Населення (1990-2021)”
https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ds/nas_rik/nas_90-2021.xlsx

Зменшення числа дітей за 5 років у відсотковому вимірі склало -3,4%. Формується ця тенденція серед інших факторів і стрімким скороченням народжуваності, яка за досліджуваний період знизилась на 25%, що є надзвичайно тривожним явищем.

В означений період спостерігається

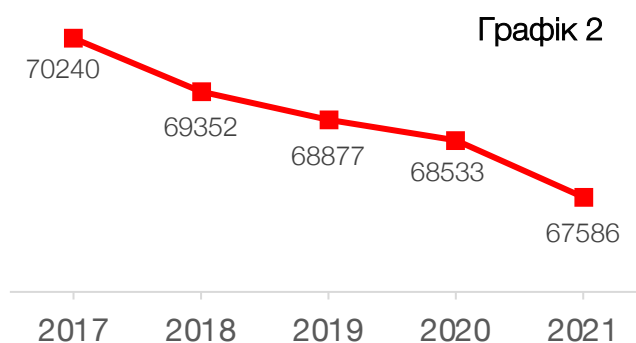
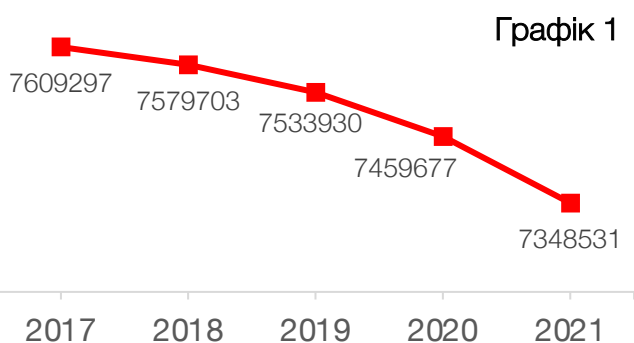
скорочення загального числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (Таблиця 2 за даними Нацсервісної служби України³).

3. Тут і далі, якщо не вказане інше джерело інформації, дані надані Департаментом захисту прав дітей і забезпечення стандартів рівності Національної сервісної служби України, відповідь на запит Громадської організації «Фундація ДЕЮРЕ» No 0000-0203-ПІ/72-2023/15090 від 06.04.2023.

Дані за підсумками року	2017	2018	2019	2020	2021
Загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	70240	69352	68877	68533	67586

Порівняно із 2017 роком кількість дітей цієї категорії стала меншою на 2654 особи (- 3,8%). На графіках 1 і 2 подана динаміка скорочення дітей

загалом і числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Зменшення числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, зазвичай пояснюється як результат того, що загальне число дитячого населення скорочується, а отже і кількість дітей, які за різних обставин життя втратили батьків або їх піклування, як складова дитячого населення, теж. У цьому твердженні можуть бути свої резони. Проте на графіках ми бачимо, що у 2018-2019 роках падіння числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, виглядало більш стрімким порівняно із падінням загального числа дітей.

Експерти, які займаються питаннями захисту прав дитини, наголошують, що сирітство (в широкому розумінні, коли дитина випадає з біологічної сім'ї) – “це інтегрований показник і як явище кількісно формується в результаті негативних процесів у дорослому суспільстві, що призводять до усунення від батьківських обов'язків” [Інтерв'ю Л. С. Волинець “Дзеркалу тижня” [Дитині потрібна сім'я - Скільки сиріт в Україні - Новини України \(zn.ua\)](#)], а не у зв'язку зі зростанням або падінням числа дітей загалом.

Категорія дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в українському законодавстві розглядається як єдина соціальна група з однаковими гарантіями правового і соціального захисту. Але юридичні підстави отримання статусу для, назовемо підгрупи, дітей-сиріт відрізняються від підстав для підгрупи дітей, позбавлених батьківського піклування.

Діти-сироти – це діти, які втратили батьків або єдиного з батьків

у результаті їх смерті/загибелі. Інша підгрупа – це діти, відносно яких батьки відсторонені із застосуванням юридичних процедур позбавлення батьківських прав, відібрання без позбавлення батьківських прав, встановлення та документування інших фактів чи обставин, за яких дитина втрачає можливість жити і виховуватись з батьками.

Динаміка чисельності п'яти досліджуваних років у кожній із цих підгруп виявилась різною (таблиця 3).

Таблиця 3

Категорії	2017	2018	2019	2020	2021
Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, з них:	70241	69352	68877	68533	67586
• діти-сироти	21360	21897	22414	23015	23246
• діти, позбавлені батьківського піклування	48880	47455	46463	45518	44340

Як бачимо, кількість дітей-сиріт зростає впродовж 5 років. У 2021 році порівняно з 2017 є збільшення на 1886 дітей або на +8,8%.

Натомість кількість дітей, позбавлених батьківського піклування, зменшувалась у цей період: різниця між 2017 і 2021 роком становить 4540 дітей, тобто - 9,3% (графік 3).

Графік 3

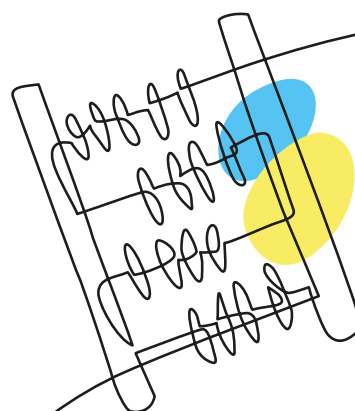
Отже, у загальному числі дітей, які перебувають на первинному обліку в службах у справах дітей, спостерігається зміна співвідношення між числом дітей-сиріт і числом, позбавлених батьківського піклування. Чому ми звертаємо увагу на це явище? Тому, що за нашими припущеннями у цьому сегменті може формуватись так зване “приховане сирітство”.

Обґрунтуємо. Надається статус дитини-сироти за фактом фізичної втрати батьків/єдиного з батьків і організаційно потребує лише документу, який засвідчує ці обставини. Відбувається оформлення, зазвичай, у досить стислі часові межі, приховати або ігнорувати такі випадки неможливо. Надання дитині статусу позбавленої батьківського піклування – доволі складна і за часом тривала процедура, пов’язана у більшості ситуацій із судовим розглядом. Є випадки, коли справа знаходиться в суді до року і більше. Сповільнилась діяльність судів і в процесі судової реформи. Гальмівним фактором у питаннях виявлення дітей, які потребують захисту, і встановлення їм належного статусу, та й загалом захисту їхніх прав, стала і реформа децентралізації, розповсюдження COVID-19 та запровадження карантинних заходів. Вище ми наголошували на цих факторах.

Непоодинокими є випадки, коли в інтернатних закладах різного типу

перебувають діти формально “батьківські”, а фактично «без батьківського піклування». Далі в табл. 6 ми детальніше розглянемо статистику стосовно цієї групи дітей.

Саме перелічені обставини можуть бути факторами ризику до формування групи дітей, формалізація статусу для якої досить віддалена від фактичного стану. А подекуди формалізації (юридичного оформлення) не відбувається взагалі. Все це призводить до втрати можливості застосування найбільш сприятливих форм улаштування дітей, а саме сімейних, зокрема усиновлення, та отримання дитиною інших видів соціального захисту і допомоги, гарантованих державою.

1.2. РОЗПОДІЛ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ЗА МІСЦЕМ ПЕРЕБУВАННЯ

За місцем перебування (влаштування) дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування маємо такі дані (таблиця 4).

Таблиця 4

Місце перебування	2017	2018	2019	2020	2021
Діти-сироти діти та діти, позбавлені батьківського піклування, з них знаходяться:	70241	69352	68877	68533	67586
1. у медичних, навчальних, виховних закладах, інших закладах або установах, в яких проживають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування	4413	4040	4045	3902	3611
2. під опікою / піклуванням	51101	50216	49624	49016	48089
3. у прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу	12178	12371	12562	12781	13000
4. у закладах соціального захисту дітей (число дітей на кінець року)	572	664	542	620	630
5. навчаються та проживають у професійно-технічних, вищих навчальних закладах	1317	1332	1340	1353	1333
6. відбувають покарання в місцях позбавлення волі, тримаються під вартою	15	8	7	4	4
7. знаходяться у розшуку	16	13	17	13	10
8. інше	628	708	740	844	909

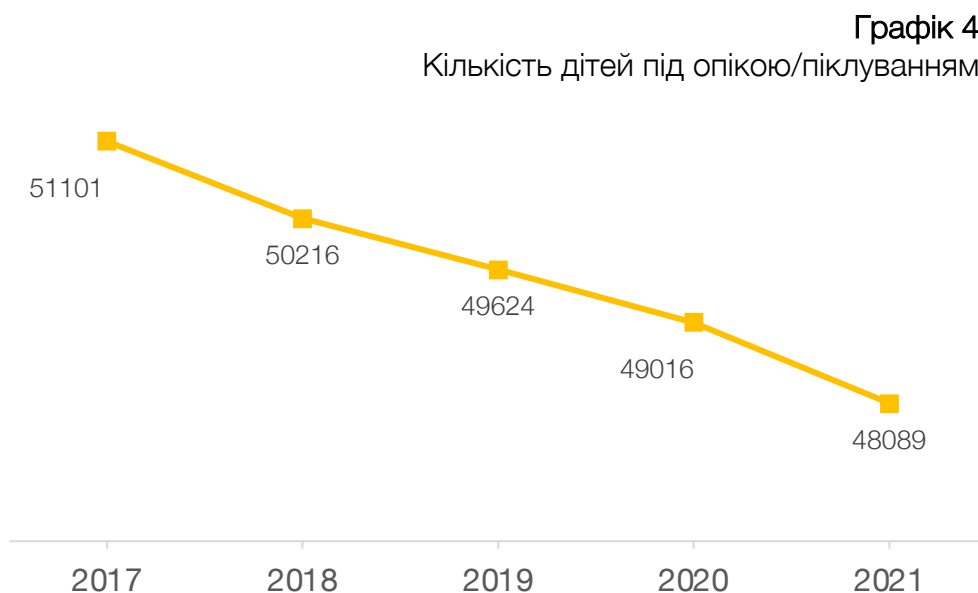
На кінець 2021 року у закладах різного типу перебували 3611 дітей зі статусом ([таблиця 4](#), рядок 2).

Отже, близько 4 тис. дітей мають потенційний запит до пошуку сімей, готових взяти їх на виховання.

Частка дітей під опікою, піклуванням, в ПС, ДБСТ у загальному числі дітей-

сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, за період 2017-2021 років є сталою і перебуває в межах 90% (сума показників у рядках 3 і 4 до показників у рядку 1), але загальна кількість улаштованих дітей упродовж досліджуваного періоду зменшується.

Динаміка виглядає так (графік 4):

Щодо дітей в ПС і ДБСТ у [таблиці 4](#) подані об'єднані показники за цими формами влаштування, бо так формується відомча статистика.

Нас цікавить тенденція по кожній із форм і охоплення дітей. За даними

Державної служби статистики (таблиця 5*) ситуація виглядає так:

Таблиця 5

Роки**/категорії	2017	2019	2021
Кількість ПС, в них:	3677	3346	3049
• прийомних дітей	6880	6184	5830
• рідних/усиновлених дітей	2065	1820	1555
Кількість ДБСТ, в них:	1019	1153	1298
• дітей-вихованців	6809	7874	9083
• рідних/усиновлених дітей	856	928	999

* Статистичні збірники Державної служби статистики “Діти, жінки та сім’я в Україні”
https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/DJS_2018_pdf.pdf
https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/DJS_2019_pdf.pdf
https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_djs_2022.pdf

** Збірник видається 1 раз на два роки, тому статистична інформація не демонструє всі роки досліджуваного нами періоду.

Порівняно з 2017 роком у 2021 кількість ПС зменшилась на 628 (-17,0 %), прийомних дітей у цих сім’ях стало менше на 1050 (- 15,3%). Кількість ДБСТ за цей період зросла на 279 сімей (+27%), дітей-вихованців стало більше на 2274 дитини (+ 33,4%). За сукупністю ПС і ДБСТ число дітей зросло на 1224 особи (+8,9%).

На графіку 5 зображена динаміка за кількістю дітей в ПС і ДБСТ:

Нам не вдалося знайти жодної інформації, яка б дала можливість пояснити таке суттєве скорочення (закриття) числа ПС. Зрозуміло, що для частини сімей є об'єктивні обставини: виростають діти, батьки досягають пенсійного віку, функція такої сім'ї вичерпана. Ще якась частина стає основою для створення ДБСТ. Але це не може пояснити загальну ситуацію. Мінсоцполітики в публічній площині ніколи не оприлюднювало аналіз причин. Кожен випадок закриття ПС (та й ДБСТ чи інших форм влаштування) – індивідуальний, особливий. Разом із тим, у сукупності випадків можна визначити базові проблеми. Це допомогло б уникати ризиків на етапі створення і подальшого функціонування й розвитку сімейних форм влаштування дітей, які за різних обставин втратили можливість жити та виховуватись у біологічних сім'ях.

Зауважимо, що ДБСТ, як “більш об'ємна” за кількістю дітей форма, часто створюється в сільській місцевості або містах районного рівня, де є більше можливостей забезпечити родини житлом достатнього розміру (приватний сектор). Прийомні ж сім'ї не потребують значного за розмірами житла і переважно створюються у власному помешканні прийомних батьків, у т.ч. у великих містах. Таким чином, кількісна перевага ДБСТ може формувати певні перекося, коли діти міст залишаються з нереалізованою потребою в

сімейному влаштуванні або змушено змінюють звичне середовище.

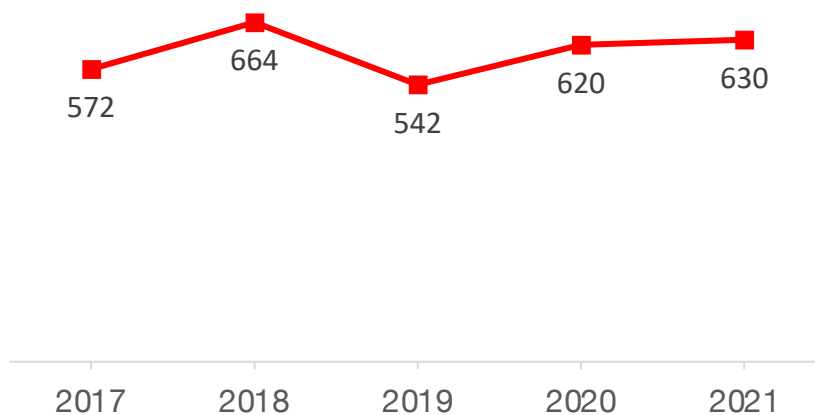
Від 56% ПС у 2017 до 42% у 2021 і відповідно 84 % та 77% ДБСТ створені сім'ями, які мають рідних/усиновлених дітей. Це не означає, що інші родини бездітні, адже статистика показує тільки дітей, які не досягли 18 років. Хоча, як свідчить наш досвід та інституційна пам'ять, частина ПС створюється подружжям або одинокою особою саме в ситуації, коли біологічної дитини не мають, та надалі прийомну дитину всиновлюють. Проте на статистичному матеріалі, який ми маємо, ці випадки дослідити неможливо.

Щоб надати об'єктивну оцінку ситуації стосовно влаштування дітей під опіку, піклування у ПС, ДБСТ, слід співвідносити ці показники з кількістю дітей, які цього потребують. Таких дітей, як ми вже зазначали, нараховується близько 4 тис. ([таблиця 4](#) рядок 2). Отже, можна стверджувати про потребу активізації темпів розвитку сімейних форм влаштування дітей. Також необхідно враховувати, що в цьому числі є діти з інвалідністю, іншими порушеннями стану здоров'я, що вимагає пошуку ресурсних сімей для їх прийняття. Розуміння цього як суспільством, так і державою, має бути усвідомленим, зусилля слід спрямовувати на пошук і створення найкращих умов для дітей, які цього потребують.

Звернемо увагу, ще на одну позицію в [таблиці 4](#) рядок 5: діти у закладах

соціального захисту. Її ми наочно відобразили у графіку 6.

Графік 6
Кількість дітей у закладах соціального захисту

На кінець 2021 порівняно з таким самим періодом 2017 кількість дітей у цих закладах зросла на 10%. А порівняно з 2019 роком, коли фіксувався найнижчий рівень чисельності, – на 16%.

Значну частину вихованців закладів соціального захисту (притулків для дітей, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей) становлять діти в “очікуванні” статусу (стосовно батьків розпочаті або тривають процедури позбавлення батьківських прав, або ж тільки готуються документи для оформлення і подання до суду відповідних позовів).

Збільшення кількості цих дітей потребує контролю. Воно може свідчити як про зростання соціального неблагополуччя сімей і дітей, так і про формування сталої частини дітей з неустановленим статусом, тобто є показником “прихованого сирітства”.

Особливо гострими ризики є сьогодні в умовах військової агресії, яку переживає наша країна.

Кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування

за місцем перебування за типами закладів (на кінець зазначеного року)

Таблиця 6

Типи закладів	2017	2018	2019	2020	2021
1. Школи-інтернати* для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування системи МОН/ в них дітей**	9/ 754	9/ 484	8/ 480	8/ 457	1/ 57
2. Дитячі будинки системи МОН/ в них дітей**, з них:	32 / 1372	28/ 1187	25/ 1010	22/ 900/	17/ 662
• дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	664	538	549	463	407
3. Будинки дитини системи МОЗ/ в них дітей**, з них:	40/ 2675	39/ 2764	39/ 2699	40/ 2387	37/ 2201
• дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	1431	1458	1485	1437	1364
4. Будинки-інтернати системи Мінсоцполітики/ в них дітей ** та молоді, з них :	48/ 5692	42/ 5074	40/ 4706	36/ 4402	36/ 4332
• дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування	927	826	775	670	592

* З урахуванням спеціальних шкіл-інтернатів, До таблиці не включені діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, які навчаються і постійно проживають в пансіонатах при загальноосвітніх навчальних закладах тощо.

** У загальній кількості дітей, крім дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування враховані діти, які мають батьків

Упродовж п'яти років спостерігається зменшення числа закладів і їхніх контингентів, зокрема, і число дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у них.

На наш погляд, важливо звернути увагу на співвідношення загального числа дітей і дітей зі статусом у закладах. Для аналізу оберемо дані на кінець 2021 року, зокрема, у будинках дитини системи МОЗ і дитячих будинках системи МОН.

У першому випадку (МОЗ) діти зі статусом становлять майже 62%, у другому (МОН) — 61,5%, значення дуже близькі. Отже, майже 40% вихованців цих закладів мають батьків. Це важлива для уваги й контролю група, яка може включати дітей, які фактично залишились без піклування батьків, але в поле зору відповідних служб не потрапили, бо перебувають у закладах у відносно безпечному середовищі. Але право на виховання в сім'ї для них порушене.

Щодо закладів системи Мінсоцполітики. Згідно із Типовим положенням про дитячий будинок-інтернат, затвердженого постановою КМУ № 978 від 14.12.2016 р., до нього приймаються діти з інвалідністю віком від 4 до 18 років (вихованці) та особи з інвалідністю віком до 35 років (підопічні) із порушеннями фізичного, інтелектуального розвитку

та психічними розладами, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду, побутового обслуговування, медичної допомоги, освітніх послуг, комплексу реабілітаційних заходів згідно з медичним висновком незалежно від наявності осіб, зобов'язаних згідно із законом їх утримувати.

Статистика, яка є у вільному доступі, чисельно не розділяє неповнолітніх вихованців і повнолітніх підопічних ([таблиця 6](#) рядок 4). Тому коректного підрахунку співвідношення числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, до дітей, які мають батьків, інших законних представників, ми зробити не можемо. Лише наголосимо: робота щодо надання статусів має бути системною і контрольованою задля забезпечення повноцінного соціального захисту дітей цієї групи.

1.3. УСИНОВЛЕННЯ І ДИНАМІКА ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НИМ ПРОЦЕСІВ

ДЕФІНІЦІЯ ТА ОГЛЯД ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТЕМИ

Усиновлення – особлива форма влаштування дітей, які втратили батьків або мають юридично розірвані зв'язки з ними, визнана пріоритетною серед інших форм влаштування в сім'ю. Відповідно до правових норм, встановлених державою, ця форма надає право дитині бути прийнятою в родину усиновителів на правах рідної/біологічної дитини.

Усиновлена дитина втрачає статус дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування. Усиновлення в Україні здійснюється виключно в судовому порядку і виступає як інструмент захисту прав дитини.

Усиновлення – це соціальне явище, адже побутує в соціумі і має глибоке історичне коріння. Як соціальне явище усиновлення відображає стан і рівень розвитку суспільства.

Прикладом може слугувати хоча б ставлення до таємниці усиновлення. Від повної закритості й несприйняття ідеї скасування таємниці усиновлення до усвідомлення і прийняття права дитини знати свою історію, говорити

про це відверто і з повагою – такий шлях проходить соціум, піднімаючись до загальноновизнаних норм у світі.

Можемо розглядати усиновлення і як державну інституцію, яка залежить від державної політики у сфері захисту дитини. Саме держава визначила для дитини право бути усиновленою без обмежень за соціальним походженням її чи рідних, станом здоров'я, наявністю братів і сестер, наявністю чи відсутністю майна, житла тощо. А для дорослого – можливість стати усиновителем за дотримання певних умов, в тому числі по стану здоров'я, рівню матеріального забезпечення, готовності безумовно прийняти дитину. Саме держава прирівняла факт усиновлення до факту народження, зокрема й шляхом установа державної соціальної допомоги як при народженні дитини. Усиновлення в Україні є компетенцією виключно державних структур.

У якому б із названих контекстів ми не торкнулись теми усиновлення, треба пам'ятати про пріоритет інтересів дитини.

Незважаючи на важливість і неординарність теми, глибоких досліджень феномену усиновлення, існування чи відсутності стереотипів у сприйнятті усиновлення, очікувань дітей, запитів дорослих, які бажають прийняти у свою сім'ю дитину в такий спосіб, їх мотивів, проблем, з якими стикаються діти і дорослі практично немає. Чи не єдині системні дослідження були здійснені в період 2006-2008 років за ініціативою Державного департаменту з усиновлення і захисту прав дитини Міністерства сім'ї, молоді та спорту України в декілька етапів: пілотне дослідження, коли було опитано 29 сімей усиновителів (2006 рік), на його основі масштабне опитування з охопленням 365 сімей у 18 областях України (2007 рік), національне репрезентативне дослідження “Вивчення громадської думки щодо реалізації права дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, не сімейне виховання”, до якого було включено 2011 респондентів (2008 рік).

Звіти за результатами цих досліджень включені у збірку “Усиновлення: реалії та тенденції. Результати соціологічних досліджень”.

Нещодавно з'явилися матеріали дослідження “Стереотипи та упередження населення Львівської області щодо дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та різних форм сімейного

влаштування” (Львів, 2022) [<https://inmol.org/sotsiologichne-doslidzhennia-stereotypy-ta-uperedzhennia/>].

Структуровані індивідуальні інтерв'ю проводились з 11 до 30.12.2021 року. Всього було опитано 800 респондентів, які проживають у м. Львові, інших населених пунктах Львівської області.

Нижче ми розглянемо основні тенденції та особливості стану усиновлення в Україні за 2017 - 2021 роки. Також у межах доступної інформації окремо проаналізуємо період від початку активних бойових дій на території України.

У полі нашого зору – усиновлення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, громадянами України. Усиновлення іноземцями проілюструємо тільки в окремих загальних питаннях. Усиновлення дитини одного з подружжя іншим до уваги не брались.

ДИНАМІКА УСИНОВЛЕННЯ ЗА 2017 - 2021 РОКИ

Динаміка усиновлення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, за обраний період виглядає так:

Порівняно із 2017 у 2021 було усиновлено на 487 дітей менше (-26,5%). З них: українськими громадянами менше на 436 дітей (-28,7%), іноземцями – на 51 (- 15,8 %).

Найнижчий рівень усиновлень зафіксовано у 2020 році. В цілому, зменшення на 32,7% до показників 2017 року, з них: громадянами України – на 34,7%, іноземцями – на 23,5 %.

Вище ми звертали увагу на те, що карантинні заходи, пов'язані з розповсюдженням COVID-19,

також здійснили помітний вплив на процеси в галузі. Падіння темпів усиновлення – один із наслідків, бо практично були унеможливлені процедури знайомства і встановлення контакту з дітьми.

В усиновленні іноземцями динаміка спаду трохи менша, ніж у національному, оскільки процедура для них триваліша по часу, знайомство і встановлення контакту з дитиною могло відбутись у більш ранній період (до введення карантину).

Зменшення усиновлень у 2020 році зумовлено і тим, що 02.04.2020 у Цивільному процесуальному кодексі України набрали чинності доповнення, якими передбачено, що строки для апеляційного оскарження продовжуються на строк дії карантину.

У зв'язку із цим до 06.08.2020 року місцеві загальні суди понад 4,5 місяці не видавали повне рішення, що стосувалось подальшої долі дитини (позбавлення батьківських прав, усиновлення), або видавали такі рішення з відміткою про не набуття ними законної сили у зв'язку із коронавірусною хворобою (COVID-19).

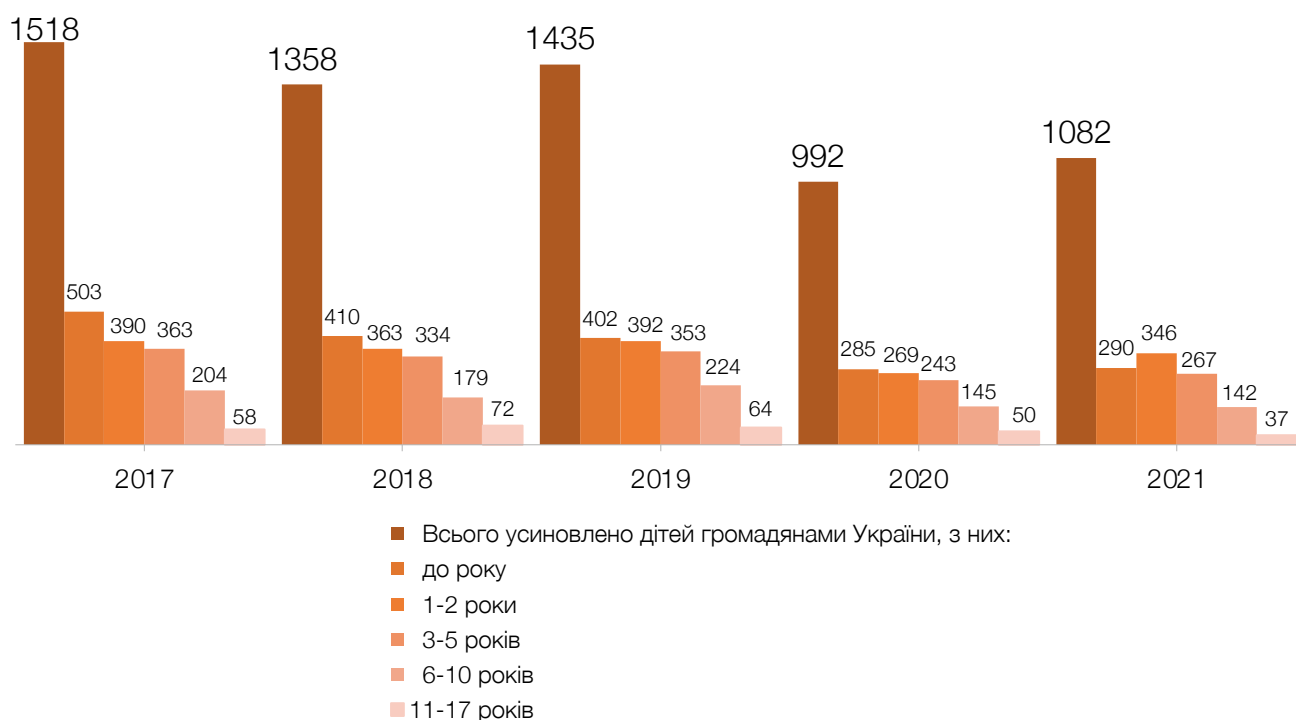
У встановленні опіки/піклування (графік 4) різкого кількісного просідання в цей рік не помічено, бо влаштування відбувається переважно в сім'ї родичів, часто діти з ними й проживають. В ПС і ДБСТ (графік 5) відбулися певні процеси кількісної компенсації: частина ДБСТ створювалась на основі саме прийомних сімей, які вже мали дітей у своєму складі. Рішення про влаштування дітей під опіку/піклування, в ПС, ДБСТ ухвалюється органом опіки та піклування (лише в окремих випадках опіка/піклування встановлюється судом) і не вимагає часу для набуття законної сили як рішення суду про усиновлення.

ВІКОВИЙ ПОРТРЕТ ДІТЕЙ, УСИНОВЛЕНИХ В ПЕРІОД 2017-2021 РР

“Віковий портрет” дітей, усиновлених громадянами України має такий вигляд (графік 8). Як ми бачимо, кількість усиновлених дітей раннього

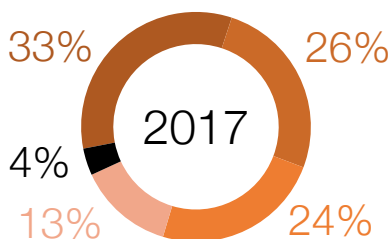
(до року) і молодшого віку (від 1 до 5 років) за сукупністю стабільно перевищує вікову групу від 6 до 17 років.

Графік 8

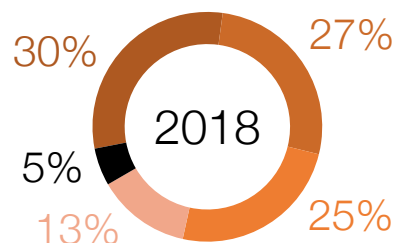

Розподіл усиновлених за показниками віку українцями дітей у відсотках нижче на графіках (за роками).

Графік 9

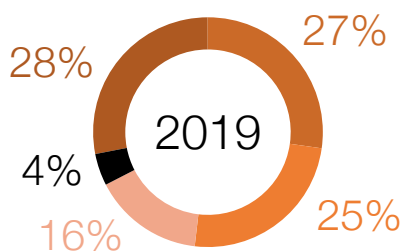
Графік 10

■ До року ■ 1-2 роки ■ 3-5 років ■ 6-10 років ■ 11-17 років

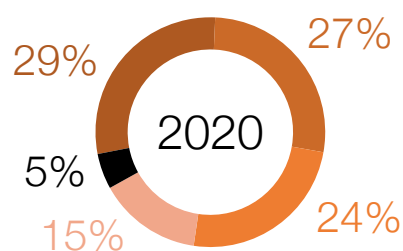
■ До року ■ 1-2 роки ■ 3-5 років ■ 6-10 років ■ 11-17 років

Графік 11

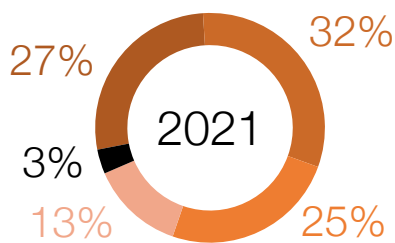
■ До року ■ 1-2 роки ■ 3-5 років ■ 6-10 років ■ 11-17 років

Графік 12

■ До року ■ 1-2 роки ■ 3-5 років ■ 6-10 років ■ 11-17 років

Графік 13

■ До року ■ 1-2 роки ■ 3-5 років ■ 6-10 років ■ 11-17 років

З графіків 9-13 видно, що впродовж досліджуваного періоду відсоток дітей віком до 5 років у загальному числі усиновлень значно превалює і тримається в межах від 80% до 84%. Таким чином, висновок однозначний: кандидати в усиновлювачі орієнтовані на пошук якомога молодшої за віком дитини. Кардинальних змін у цьому питанні, порівняно з попереднім періодом досліджень (2006-2008 роки), не відбулось. Хіба що частіше стали усиновляти дітей 6-10 років.

Відкритої статистики, яка б дала можливість проаналізувати склад дітей, які очікують усиновлення, їх вік, стан здоров'я, наявність чи відсутність братів-сестер, немає.

Ми зробили такий аналіз із використанням публічного ресурсу Мінсоцполітики: електронної бази даних дітей [Міністерство соціальної політики України. Усиновлення (msp.gov.ua)].

Слід урахувати:

- цей ресурс є частковим похідним від державного інструменту обліку дітей – Єдиної інформаційно-аналітичної системи “Діти” (ЄІАС “Діти”), тобто допоміжним для осіб, які перебувають у пошуку дітей для можливого усиновлення або прийняття в родину на інших засадах (опіка/ піклування, ПС, ДБСТ). Повна достовірна інформація надається громадянам під час особистого звернення в служби у справах дітей або на центральному рівні в Нацсоцслужбу;
- з 24.02. 2022 р. служби у справах дітей різного рівня, Мінсоцполітики, Нацсоцслужба, як і все суспільство, стикнулись з величезними викликами, спровокованими вторгненням російських військ. Частина служб змушена була евакуюватись, хтось встиг забрати документи дітей, хтось сховав вдома.

Є випадки руйнування приміщень ССД, повної втрати документів дітей, загибелі працівників. Відправляючи дітей в евакуацію, не всі заклади, в яких перебували діти, встигли (змогли) підготувати до евакуації особові справи дітей.

Порушені війною зв'язки вплинули на можливість збору інформації про дітей, її повноту і своєчасний облік. Але наближене уявлення стосовно дітей, які чекають усиновлення, ми можемо скласти за базою даних (див. посилання вище), розуміючи, що більшою мірою це відображення ситуації попереднього, а не сучасного (після початку активних бойових дій) періоду.

Для аналізу ми використовували пошукові запити, які дають можливість обрати цей електронний ресурс. Отримані на 17 годину 03.12. 2022 р. дані узагальнені в таблиці 7.

Таблиця 7

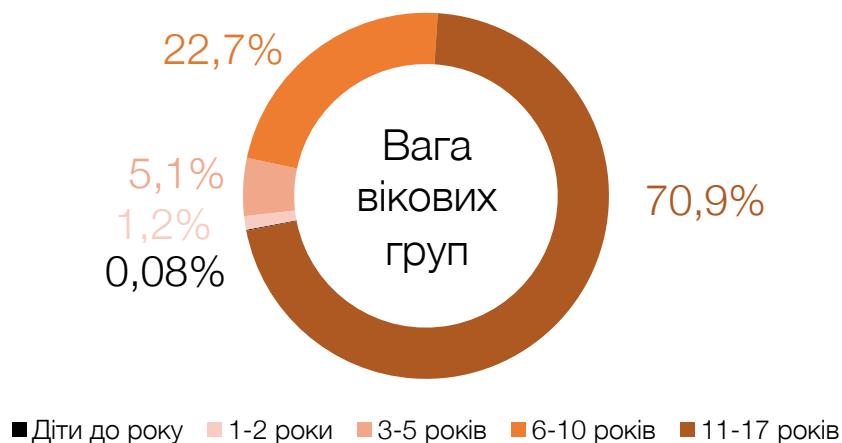
Із загальної кількості дітей на обліку:

Вік	Кількість дітей в базі	Дівчатка	Мають братів-сестер	Мають інвалідність	Не мають інвалідності та не мають братів-сестер
Всі діти	13670	6235	9149	1427	3667
До року	11	5	2	0	9
1-2 роки	167	75	91	31	54
3-5 років	699	309	532	141	87
6-10 років	3102	1351	2572	365	338
11-17 років	9691	4495	5952	890	3179

ПОРІВНЯННЯ ДАНИХ ЩОДО УСИНОВЛЕНИХ ДІТЕЙ ТА ДІТЕЙ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ УСИНОВЛЕНІ

Порівнюємо питому вагу кожної вікової групи у загальному числі дітей, інформація про яких є в базі (графік 14), з віковими групами вже усиновлених дітей (графіки 9 – 13).

Графік 14

Діти до року в базі становлять мізерну частку (0,08%), у графіку 14 вона позначена вузькою синьою смужкою і майже не помітна. У той самий час серед усиновлених дітей ця вікова група охоплює від 33 до 27 % (графіки 9 – 13).

Співвідношення кількості дівчат і хлопців виглядає як 45,6% до 54,4%.

У вікових групах коливання в той чи інший бік незначні, в межах 1-1,5%.

Для порівняння, серед народжених у 2021 році співвідношення таке: 48,5% – це дівчатка, 51,5% – хлопчики.

Майже 67% дітей мають братів-сестер. Зауважимо: за характеристи-

кою домогосподарств із дітьми, за даними Державного комітету статистики України, у грудні 2019 року в сім'ї 1 дитину мали 79,4% родин, у грудні 2021 – 81,3%.

Така суттєва диспропорція між даними про сімейні групи дітей, які перебувають на обліку для усиновлення, і загалом сім'ями з дітьми, спонукає нас до висновку – сім'ї, у складі яких є декілька дітей, більш соціально вразливі, ризику потрапляння в складні життєві або кризові ситуації та неможливість їх подолати самотійно досить високі.

Так само як і для дітей старшого віку, для родинних груп важливим є інформаційний супровід під час пошуку кандидатів в усиновителі. Згідно із законодавством України роз'єднання братів-сестер в процесі влаштування заборонене. Лише за окремих вагомих підстав воно може відбутись.

Щодо стану здоров'я. За пошуковим запитом 10,4% дітей в базі мають інвалідність. За окремими повідомленнями Мінсоцполітики число дітей з інвалідністю, які можуть бути усиновлені, вища (до 50%). Варто врахувати, що процес оцінки стану здоров'я, зокрема встановлення інвалідності, може потребувати більш тривалого періоду, ніж факт надання статусу і взяття на облік для усиновлення. Повна інформація про стан здоров'я дитини надається в службі у справах дітей під час особистого звернення

кандидатів. Згідно із нормативними актами, які регулюють процедуру усиновлення, вони мають право додаткового (в тому числі незалежного) медичного обстеження дитини.

Із загальної кількості дітей у базі не мають братів-сестер і не мають інвалідності 26,8%.

Під опіку, піклування у ПС, ДБСТ заданими пошуку в базі можуть бути влаштовані 3534 дитини. Висновок: ці діти не влаштовані в жодну із сімейних форм і проживають, перебувають в інтернатних або інших закладах різного типу. Ця цифра близька до поданої в таблиці 4 рядок 2 (3611 дітей) щодо місця перебування, влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. У табл. 8 дані щодо усиновлених у 2021 році (графік 13) порівнюємо з даними бази дітей на обліку (графік 14).

Таблиця 8

	До року	1-2 роки	3-5 років	6-10 років	11-17 років
Усиновлені у 2021 р.	27 %	32 %	25 %	13 %	3 %
На обліку на 03.12.2022	0,08 %	1,2 %	5 %	23 %	71 %

З цього порівняння випливає: очікування дітей віком від 11 до 17 років на усиновлення (таких дітей 71%) виявляються практично нездійсненими (серед усиновлених їх лише 3%). Очевидно, саме в інтересах цієї

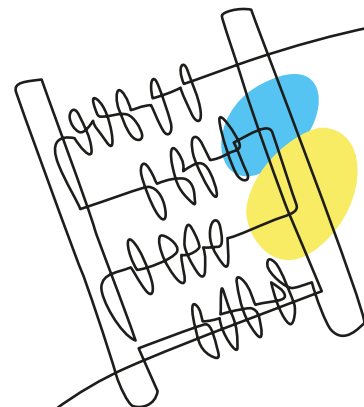
вікової групи важливою є інформаційно-просвітницька кампанія серед громадян, спрямована на інформування про дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які належать до цієї вікової групи.

Наприклад, дієвими можуть бути відеосюжети з розповіддю про таких дітей, бо статична фотокартка в базі даних (не завжди гарної якості) є малоінформативною, в тому числі доречним є використання таких відео історій під час навчання кандидатів в усиновлювачі.

Інших соціальних характеристик дітей (причини, за яких втратили можливість жити та виховуватись у рідній (біологічній) сім'ї, місце навчання чи перебування у конкретний час, індивідуальні потреби, стан здоров'я тощо) дослідити за даними цієї бази ми не можемо.

Ситуація 2022 року може додати суттєві корективи у "портрет" дитини. Цей рік став часом особливих випробувань для країни, дорослих, дітей, державних і суспільних інституцій. Система захисту дитини увійшла до нього під "вагою" низки реформ, у новому статусі галузь повною мірою не відбулась і стійкості не набула. Прогнозувати, оцінювати

тенденції зараз без доступу до повного обсягу інформації українською важко. Загальну ситуацію за темою нашого дослідження подамо на основі інформації Мінсоцполітики.

1.4. СТАН УСИНОВЛЕННЯ НА 01.11.2022 РОКУ В ПОРІВНЯННІ З ТИМ ЖЕ ПЕРІОДОМ 2021 РОКУ

Таблиця 9

Всього усиновлено дітей-сиріт та дітей,
позбавлених батьківського піклування,
протягом звітнього періоду
за рішенням судових органів

З них:

громадянами
України іноземними
громадянами

Період	Всього дітей	До року	1-2 роки	3-5 років	6-10 років	11-17 років	З них:	
							громадянами України	іноземними громадянами
На 01.11.2021	1123	216	303	277	194	133	885	238
% до загального числа усиновлених	-	19,2	26,9	24,7	17,3	11,8	78,8	21,2
На 01.11.2022	603	145	134	158	111	55	509	94
% до загального числа усиновлених	-	24,1	22,2	26,2	18,4	9,1	84,4	15,6

Кількість усиновлених дітей у 2022 (на 01.11) менше на 520, порівняно з таким самим періодом 2021 року (-46,3%). Частка дітей віком від 0 до 5 років у загальному числі усиновлених становить: у 2021 – 70,8%, у 2022 – 72,5%, тобто вагому більшість.

Мінсоцполітики зазначає, що спад рівня усиновлення спостерігається в переважній частині областей, найбільше у Донецькій (- 84 дитини), Харківській (- 69 дітей), Дніпропетровській (- 53 дитини), Херсонській (- 44 дитини). Незначне зростання є у Вінницькій, Полтавській (по +3 дитини) та Кіровоградській (+1 дитина) областях.

Щодо дітей, які перебувають на обліку з усиновлення. На початок 2022 року на місцевому обліку перебувало 16115 дітей. У III кварталі 2022 року – 15687 дітей, що на 428 дітей менше ніж на початок року. Ці показники не містять інформації по 10 службах у справах дітей Запорізької області, загалом по Херсонській області у зв'язку із тимчасовою окупацією територій.

Після звільнення і відновлення роботи служб у справах дітей у штатному режимі, за твердженням міністерства, буде здійснено уточнення інформації про дітей.

Як бачимо, за інформацією центрального органу кількість дітей, які можуть бути усиновлені, більша, ніж ми з'ясували за допомогою електронної бази на його сайті. Причинами цього можуть бути брак системності поповнення інформації, втрата окремих сегментів зв'язку, у т.ч. через проблеми зі створенням ССД на рівні територіальних громад у процесі децентралізації, а також військові дії. У будь-якому випадку питання виявлення, обліку дітей, своєчасного надання статусу є вкрай чутливими, потребують уваги й налагодження системності роботи.

За інформацією Мінсоцполітики в ЄІАС «Діти» станом на 17.11.2022 р. службами у справах дітей обліковано 19311 переміщених (евакуйованих) дітей, із яких 6029 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають на обліку з усиновлення (38,4 % від загального числа дітей на обліку з усиновлення у III кварталі), з них за кордон – 3659 дітей (23,3 % від числа дітей на обліку з усиновлення в цілому і 60,7% від кількості переміщених дітей, які можуть бути усиновлені).

Отже, 3659 дітей, які перебувають на обліку з усиновлення, відповідно до норм чинного законодавства не можуть до моменту повернення в Україну бути усиновленими.

Щодо кандидатів в усиновлювачі. На обліку в службах у справах дітей та в базі ЄІАС «Діти» перебуває 1159

кандидатів, які виявили бажання усиновити дитину-сироту та дитину, позбавлену батьківського піклування. Тобто співвідношення чисельності кандидатів в усиновлювачі до числа дітей, які перебувають на обліку становить 1 дорослий до 13,5 дітей. Відтак, для більшості дітей можливість бути усиновленими не буде реалізованою.

Побажання щодо віку дітей у кандидатів такі:

- 681 особа (59%) прагне усиновити дитину у віці від 0 до 5 років. Варто зазначити, що діти у віці від 0 до 4 років перебувають в будинках дитини, яких в Україні 37. 13 із них переміщено (евакуйовано) за межі України (552 дитини, у тому числі 380 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування);
- 378 (33%) кандидатів прагне усиновити дитину у віці від 5 до 10 років;
- 79 (8%) кандидатів висловили готовність усиновити дитину у віці від 11 років і старше.

Ще декілька важливих акцентів, які характеризують ситуацію на цей момент. У соціальній категорії «діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування» виникла нова група, якої раніше в Україні не було, принаймні в такому масштабі: діти, чиє сирітство спровоковане війною.

Багато з них стали безпосередніми свідками загибелі рідних, пройшли через поранення, голод, окупацію, переховування в підвалах від обстрілів. Треба усвідомлювати, що при вирішенні питань їх влаштування, дорослі, які приймають у свої сім'ї, мають знати як може відбуватись адаптація дитини з таким травматичним досвідом.

Не кожна дитина буде готова саме до усиновлення, оскільки може сприймати його як зраду загиблих батьків.

Аналіз статистики, наданої Міністерством соціальної політики, стосовно соціального захисту дітей, облікованих ССД, свідчить: усього за період 24.02.2022 – 01.10.2022 залишилась без батьківського піклування 4661 дитина. З них:

- 1249 – діти із сімейних груп (26,8% від загального числа облікованих),
- 1037 – діти, які залишились без піклування батьків унаслідок воєнних дій (22,2%).

Статуси дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування (тобто завершена юридична процедура фіксації факту втрати дитиною батьків або їх піклування) надані 3391 дитині (72,8% до числа облікованих), з них 691 дитині, у якій обставини отримання статусу, спричинені війною (це понад 20 % від загального числа наданих статусів).

Із цих 691-ї дитини:

- 160 дітей (4,7 % до встановлених статусів) втратили батьків унаслідок воєнних дій (загинули, померли від поранень);
- 302 дитини (8,9 %), батьки яких не виконують свої обов'язки з виховання та утримання дитини з причин перебування батьків на територіях, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні)/тимчасово окупованій території;
- 175 (5,2 %) – батьки перебувають у розшуку як зниклі безвісти за особливих обставин або визнані такими, що зникли безвісти за особливих обставин;
- 6 (0,2%) – батьки є військовополоненими (перебувають у полоні держави-агресора);
- 28 (0,8%) – батьки позбавлені особистої свободи (затримані, взяті у заручники) органами влади держави-агресора (окупаційних адміністрацій та збройних формувань),
- 2 дитини, які отримали статус, перебувають на тимчасово окупованій території України;
- 18 дітей, які отримали статус, – поза межами України.

Коментарів до цієї статистики ми не надаємо. Зазначимо лише, що усиновленими з цього числа можуть бути тільки 160 дітей з такими застереженнями: якщо вони влаштовані під опіку, піклування, то опікун має надати згоду на усиновлення.

Інші діти можуть бути влаштовані до сімейних форм (опіка, піклування, ПС, ДБСТ) до моменту повернення батьків або з'ясування фактів, які згідно із законодавством України підтвердять обставини, які є підставами для усиновлення.

Підкреслимо: це лише частина питань щодо прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування у контексті війни, ряд факторів поки що не виявлені і не досліджені.

Радниця-уповноважена Президента з прав дитини та дитячої реабілітації Дар'я Герасимчук в одному з інтерв'ю до Дня усиновлення (відзначається 30 вересня) повідомила, що більша частина дітей, які залишились без батьківського піклування після 24 лютого "влаштовані в сімейні форми виховання, тобто під опіку рідних, близьких, знайомих, або до дитячих будинків сімейного типу, у прийомні сім'ї, або на тимчасове влаштування. І тільки близько 500 дітей були влаштовані в заклади інституційного догляду".

У цьому ж інтерв'ю вона розповіла про роботу чат-бота "Дитина

не сама" як ресурсу допомоги дітям у воєнний час, створеного Офісом Президента України спільно з ЮНІСЕФ та Міністерством соціальної політики у березні 2022 року. За її словами 24 тисячі заявок заповнили громадяни України у чат-боті.

Після розширеної інформації, яка їм надійшла про форму влаштування, пропонувалося заповнити розширену заявку. Її заповнили 8852 людей, вони отримали можливість проглянути вступний вебінар (проглянули вже 5423 людини, тобто більш ніж половина заявників).

А повний курс навчання пройшло майже 2 тисячі людей. Вона зазначила, що у сім'ї, які пройшли реєстрацію і навчання через чат-бот «Дитина не сама», влаштовано 16 дітей (інформація на кінець вересня 2022 року).

Вважаємо що на цей момент оцінювати ефективність чат-бота зарано. Але диспропорція між первинними зверненнями (24 тис.) і тими, хто пройшов повний курс навчання (до 2 тис.) та влаштованими дітьми (16) дуже помітна.

Важливо не втратити ресурс громадян, які звертаються з бажанням допомоги дітям: число дітей, які роками очікують на усиновлення, значне.

Щодо використання цифрових технологій, в Україні у вересні 2022 року на порталі “Дія” запроваджено послугу, з допомогою якої громадяни можуть отримати онлайн консультацію щодо порядку усиновлення,

а також у такий спосіб подати свої документи [[Усиновлення: реєстрація кандидатом | Дія \(diia.gov.ua\)](https://www.kmu.gov.ua/news/yak-podaty-zaiavu-na-usynovlennia-na-portali-diia)], [<https://www.kmu.gov.ua/news/yak-podaty-zaiavu-na-usynovlennia-na-portali-diia>].

1.5. ВИСНОВКИ КАБІНЕТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У підсумку зазначимо, що упродовж 2017 – 2022 років в Україні:

- зменшується загальне число такої соціальної групи як діти-сироти та діти, позбавлених батьківського піклування. Проте зменшення чисельності відбувається внаслідок дітей, позбавлених батьківського піклування, у той час як кількість дітей-сиріт — збільшується. За окремими ознаками це свідчить про формування групи дітей, які є дітьми, що залишились без піклування батьків, але тривалий час перебувають без належного оформлення їх стану і статусу. Це призводить до втрати можливості бути влаштованими в сімейні форми виховання, створює загрози для їхньої соціальної захищеності в майбутньому, адже надання статусу можливе лише до досягнення дитиною 18 років. Таке явище ми визначаємо як “приховане сирітство”;
- орієнтовно 90% дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, виховуються у різних сімейних формах улаштування, разом з тим близько 4-х тис. дітей ще очікують реалізації свого права на виховання в сім’ї;
- спостерігається диспропорція в розвитку таких сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як ПС (зменшення) і ДБСТ (тенденція до зростання). Аналізу причин такої ситуації на рівні державних інституцій немає;
- діти, які стоять на обліку з усиновлення, кількісно значно переважають число кандидатів в усиновителі, тож їхні шанси набути родину таким шляхом – мінімальні;
- для усиновлення найбільш запитуваними є діти до 5 років: 80-84% всіх усиновлень, але на обліку з усиновлення таких дітей трохи більше ніж 6%. Значно

більш чисельною є група дітей від 11 років: понад 70% на обліку. Для пошуку потенційних усиновителів цих дітей, а також сімейних груп важливою є інформаційно-просвітницька робота серед громадськості.

В умовах військового вторгнення російських військ на територію України у сфері усиновлення можна відзначити наступні процеси:

- українське суспільство на високому емпатійному рівні реагує на трагедії дітей, демонструє готовність підтримати тих, хто втратив родини, зокрема шляхом прийняття у свої сім'ї. Важливо підтримати цю солідаризацію, уникаючи роз'єднання у суспільному сприйнятті дітей на тих, хто "посиротів" унаслідок війни та "інших". Виокремлення дітей, які постраждали від війни, має відбуватись суто в контексті надання їм спеціальної соціально-реабілітаційної, психологічної, медичної допомоги тощо відповідно до індивідуальних потреб і стану здоров'я дитини;
- нагальним залишається налагодження повноцінного пошуку та обліку дітей, у т.ч. переміщених, поновлення документів у разі їх втрати, відпрацювання системи оперативного обміну інформацією між службами у справах дітей різного рівня та територіальності;

- система державних органів захисту прав дитини потребує відновлення і посилення кадрового ресурсу. Важливо неупереджено і прицільно з'ясувати наявні прогалини в їхній діяльності, шляхом вивчення і аналізу стану справ на місцях;
- в Україні поки що немає структури, яка б могла оперативно здійснювати оцінку ситуації у сфері захисту дитини, визначати ризики, пропонувати рішення для кризових ситуацій, працювала б колегіально із залученням різних акторів впливу і стейкхолдерів.

У зв'язку із зазначеним важливою є взаємодія державних органів з організаціями недержавного сектору, які є більш мобільними у прийнятті рішень і володінні ресурсами в т.ч. матеріальними, часто мають більший досвід у розв'язанні кризових ситуацій.

Така робота повинна базуватись на чіткому запиті від офіційних структур у контексті цілісної діяльності галузі захисту дитини. Інакше, робота в цій сфері різних стейкхолдерів буде залишатися спорадичною і до певної міри випадковою та реактивною, ситуативно вирішуючи проблеми і покриваючи частину потреб системи й дітей зокрема, але не маючи стратегічної цілі.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРТНИЙ ПОГЛЯД НА ПИТАННЯ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

2.1. ОЦІНКА СИТУАЦІЇ У СФЕРИ УСИНОВЛЕННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ 2017-2022 РР.

Наслідком повномасштабного вторгнення російських військ на територію України у сфері усиновлення стало те, що більшість процедур були призупинені у перші місяці війни, перш за все, через тимчасове закриття державних реєстрів, що тривало до травня 2022 року включно.

Після відновлення їхньої роботи, провадження процедур усиновлення, взяття дітей під опіку тощо відновилося. Втім, темпи усиновлення значною мірою сповільнилися порівняно з попередніми періодами.

Оцінюючи динаміку усиновлення в Україні протягом останніх 3-х років – власне, за період, який в межах цього проєкту досліджуємо як «сучасний» (2019 – 2022 рр.) і який охоплює в тому числі й «показовий» період карантинних обмежень,

експерти констатують її помітне, хоча і «не катастрофічне – РЗ» зниження. Помітне зменшення кількості усиновлень в Україні спостерігається починаючи з 2020 року, коли в державі почали діяти обмеження у зв'язку із пандемією COVID-19.

У цей період значно сповільнилась робота судової системи, ускладнився доступ до дітей, які перебувають в інтернатних закладах, з боку потенційних кандидатів на усиновлення, уповільнилися процедури збору і підготовки необхідних документів для реалізації офіційної процедури усиновлення, обмеження на в'їзд в Україну іноземців.

Усі ці фактори значною мірою сприяли уповільненню всіх процесів у цій сфері й мали негативний вплив на неї в цілому.

Я можу оцінювати з 2012 року, всі показники змінювали відповідно до змін в Законодавстві. Міждержавне усиновлення - воно катастрофічно почало зменшуватися. Це пов'язано з тим, що створені певні умови з усиновленням дітей громадянами України. Щодо громадян України – тут теж є певні тенденції, коли було зменшення, потім було збільшення, якщо казати за 2017 рік – було 1841 усиновлення, потім йде зменшення, але з 2018 по 2019 роки ми виходимо на збільшення. Потім йде період COVID-19 – падіння катастрофічне – 1239 усиновлень, це пов'язане по суті з заборонаю усиновлень, контакту з дітьми. 2019 та 2020 роки ми порівнювали з опікою, то йде зріст, а от усиновлення було зменшення. Нам прийшлося змінити механізм контакту з дітьми (забороняли відвідувати заклади, неможливість відвідування) і ми рекомендували інші підходи (онлайн). Це, до речі, позитивний приклад. Але 2020 та 2021 роки в нас йде +115 усиновлень.

P4

Усі експерти зазначають, що питання безпеки всіх груп населення під час війни – говорячи про предмет дослідження, це групи як самих дітей, які мають відповідний статус – «позбавлені батьківського піклування», так і групи потенційних усиновителів – є ключовим.

Зокрема, пов'язані із безпекою населення під час війни міграційні процеси – як внутрішнє переміщення, так і вимушена міграція за кордон, уповільнюють перебіг більшості процесів. Ряд експертів відмічають, що наразі «велика кількість дітей» (за даними, наданими одним із ключових інформантів дослідження, «на сьогодні за кордоном перебуває

2237 дітей-сиріт. І 1721 дітей, які підлягають усиновленню. Тобто, ми кажемо про те, що є велика кількість дітей (більше третини дітей), які можуть бути усиновленими». P4) була переміщена за кордон.

За словами окремих респондентів, різниця у законодавствах України та більшості європейських країн, яке регулює виїзд, супровід і перебування дітей, позбавленого батьківського піклування, за кордоном, уже зараз створює чимало ризиків, і потенційно може стати серйозною проблемою під час організації повернення дітей в Україну після перемоги.

Однією з суттєвих проблем може стати також відсутність

у переміщених за кордон дітей повного пакета документів:

Евакуація відбувалась в жахливих умовах і деякі заклади просто вивозили наші колеги, органи місцевого самоврядування, директори закладів, вивозили сутками, переїжджаючи з регіону в регіон, щоб довести їх до Італії. Це було дуже непросто. Ми дозволили їх просто вивозити, бо ми розуміли, що або ми їх спасемо або вони загинуть.

P4

2.2 УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕБІГ І ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ

Екстреність евакуації в умовах війни в перші місяці вторгнення супроводжувалася внесенням змін в законодавчі акти і процедури виїзду дітей, які перебували в інтернатних закладах, які мали спростити переміщення і убезпечення цих дітей. Так, відповідні зміни були внесені в постанову КМУ 905, які визначили як спрощений порядок усиновлення,

так і наклали відповідні обмеження на процедуру усиновлення за кордоном. З одного боку, експерти вважають, що відновлення процедури усиновлення всередині країни під час військового стану, є сучасним і прогресивним кроком (за словами окремих респондентів, на час ведення бойових дій в країнах ця процедура призупиняється).

Стосовно усиновлення взагалі. Наскільки я знаю та розумію, світові практики передбачають те, що під час війни усиновлення в воюючій державі припиняється взагалі. Україна пішла дещо іншим шляхом, Україна сказала про те, що ці процеси вона зупиняти не буде і це знову ж таки виклик для нас, тому що ми працюємо в нестандартних умовах.

P4

З іншого боку, обмеження на усиновлення дітей, які перебувають за кордоном, є виправданими в умовах екстреної евакуації дітей і покликані зменшити ризики зловживань і порушення прав дитини. Діти, які мають статус позбавлених батьківського піклування, і наразі

перебувають вимушено за кордоном, можуть бути усиновлені після їхнього повернення в Україну. На думку окремих експертів, обмеження, по суті, стосуються суто юридичного оформлення усиновлення дітей, втім, права таких дітей законодавство не обмежує.

Обмеження по суті наразі не впливають на становище дітей – за кордоном вони можуть перебувати у прийомних родинах, але дозволяти усиновлення без належного контролю не дуже розумно. До речі, усиновлення заборонено не тільки для іноземців, але і для українців, які проживають за кордоном. Зараз, наскільки я знаю, розгортаються з цього приводу дискусії, тому що частина наших громадян, які проживають за кордоном, не мають можливості приїхати в Україну, а усиновляти вони мають тільки в Україні, пройти всю цю процедуру.

P1

Експерти одногосно вважають, що обмеження щодо усиновлення дітей за кордоном, введені під час військового стану, є обґрунтованими. Зокрема, йдеться, перш за все, про інтереси дитини та її безпеку. Втім, експерти наголошують, що держава намагається врахувати різні ситуації,

пов'язані із цими обмеженнями, зокрема й такі, коли дитина має не тільки «статус», але й інші підстави для того, щоб бути усиновленою (наприклад, є кандидати на усиновлення цієї дитини, пройдені попередні процедури з усиновлення саме цієї дитини тощо).

Ми розуміємо в перший період війни і зараз навіть ССД не могла здійснювати усиновлення, прийом громадян. Тобто на початку війни нацсервісна служба просто не працювала по усиновленню. Візити, передача документів, перший контакт (який відбувається безпосередньо в приміщенні соцслужби) – цього неможливо було здійснювати тому що були активні бойові дії. Другий момент - ми розуміли, що ці всі ЗМІ, інтернет-ресурси, якими були вкиди про те, що терміново в Кьольні перебуває 30 дітей, всі готові усиновити або треба якийсь заклад, терміново усиновити. Тобто, це дуже чутливі моменти, коли кожен свідомий громадянин готовий був усиновити дитину, великий підйом, сплеск безпосередньо бажуючих, але бажання було усиновити дитину, взяти дитину в сім'ю і якщо б це відбувалось за кордоном, в нас було багато колег, які могли б вивезти без документів далі (наприклад, з Польщі в Америку). Тому, для того, щоб не допустити торгівлю дітьми (будемо казати правильно), просто заборонили усиновлення за кордоном.

P4

Іноземне усиновлення - це дуже важка процедура. Тому це правильно і поки не закінчаться ці військові дії і ми не приведемо всю систему в порядок, не знайдемо усіх родичів, не з'ясуємо всі обставини життя цих дітей, потрібно щоб було поки це усиновлення заморожене. Щоб не наробити біди.

P11

2.3 ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА УСИНОВЛЕННЯ

Усиновлення як форма сімейного виховання має «найвищий статус»

з огляду на правові наслідки прийняття і виховання дитини в родині:

В нас в державі форми виховання дітей передбачають виділення великих грошей на кожну дитину. Проте ми задекларували усиновлення, як вищу форму прийняття дитини за якої батьки народжують дитину серцем. Не беруть їх з користю, а всиновлюють серцем. Наскільки багато їм потрібно підтримки, бо якщо вони її прагнуть, то чому вони не взяли під опіку? Чому не створили ПС, ДБСТ? Яка їм потрібна підтримка? Тому ніяка підтримка їм не передбачена. Ці діти прирівнюються до біологічних. Для того, щоб держава була вквнена, що ця дитина там є і нікуди не ділась, є термін, в який вони мають прийти в службу дітей, показати дитину, привести до себе додому. Але це дуже такий опосередкований мінімальний контроль. Мова про соціальну підтримку не йде тому що для того, щоб усиновити дитину, вони навпаки мають показати свою спроможність її усиновити, вони мають пройти курси, показати тренеру психологічну готовність, показати своє помешкання, принести довідку про доходи.

P4

Переважна більшість експертів з системи ССД вважають, що держава надала інструменти, які дозволяють виховувати дитину, яка не має батьківського піклування, у різних формах – ДБСТ, ПС, опіка тощо. Усиновлення як форма, яка

прирівнює дитину у правах в родині до біологічної дитини, відповідно, вимагає від усиновителів взяття на себе відповідних обов'язків, зокрема, повне матеріальне утримання дитини і права на ті самі послуги та соціальну підтримку з боку держави на рівні

з усіма іншими родинами, які виховують біологічних дітей. Також одним із ключових факторів, що впливають на прийняття рішення про усиновлення та ступінь державного втручання в життя родини усиновителів, зокрема й законодавчих, виступає таємниця усиновлення. Зберігаючи її, усиновителі відмовляються від можливості так званого «ексклюзивного підходу або підтримки», яка може бути передбаченою саме для такої категорії сімей з дітьми. Під час проведення опитування один з респондентів зазначив, що держава

раніше розглядала можливості фінансової підтримки, яка могла б виступати своєрідним (важливо, що не головним) стимулом для популяризації усиновлення в Україні. Втім, такого роду підтримка в корені може суперечити необхідності доведення кандидатами в усиновителі своєї матеріальної спроможності утримувати дитину. Незважаючи на однозначність думки представників органів державної влади, які взяли участь в цьому опитуванні, за словами одного з експертів, питання підтримки усиновителів з боку держави залишається дискусійним.

В 2017 році ми формуємо першу субвенцію на будівництво ДБСТ з державного бюджету. В кожному регіоні починається будівництво ДБСТ і влаштування до них дітей. Почалось зменшення ПС і збільшилась кількість ДБСТ. В усиновленні почали задавати питання "а що ми маємо?", тому що усиновлення - це та система, яка криївнюється до біологічної дитини, але виплати, крім одноразової, не йдуть. Ми намагалися запровадити субвенцію, була дискусія але це великі кошти.

P4

У свою чергу, представники громадянського суспільства вважають, що підтримку усиновлення й усиновителів з боку держави варто розглядати в максимально широкому сенсі – наприклад, зміна процедури підго-

товки кандидатів до усиновлення – обов'язкове навчання, психологічна підтримка на різних етапах, популяризація усиновлення і зрозумілість та прозорість процедур. Такі дії вже самі по собі можуть виступати неабияким

стимулом для тих, хто міркує або вже прийняв рішення про усиновлення дитини. Вони наголошують, що поруч із цими аспектами важливим є формування культури звернення по допомогу або підтримку, а також чітке розуміння сфер відповідальності різних органів: наприклад, сфера компетенції ССД закінчується на етапі оформлення судового рішення про усиновлення дитини і щорічного моніторингу протягом найближчих 3-х років ситуації в родині усиновителів.

Втім, у більшості випадків, за словами окремих респондентів, цей контроль є, більшою мірою, формальним, і реально орган не є помічним, коли родина потребує контактів лікаря, психолога, стикається з проблемами адаптації дитини в родині – тобто усиновителі

залишаються зі своїми потребами сам на сам, шукаючи шляхи вирішення своїх проблем самостійно.

З одного боку, усиновителі взяли на себе зобов'язання повністю піклуватися про дитину, даючи їй статус рідної дитини в сім'ї. Проте відкритим залишається питання врахування такого фактора, що родина все-таки усиновила, а не народила дитину. Цей фактор нівелюється в намаганні і законодавчо і змістовно прирівняти передумови батьківства і способи вирішення проблем у родині усиновителів і родині, які виховують своїх біологічних дітей. Із цим може бути напряду пов'язане і таке проблемне питання, як скасування усиновлення або відмова від батьківських прав щодо усиновленої дитини.

2.4. ПРОБЛЕМА РОЗУСИНОВЛЕННЯ

Усі експерти, які представляють ССД у дослідженні, стикалися із цією проблемою у своїй практиці.

І хоча респонденти вважають, що статистично показник скасування усиновлення незначний, але саме статистичний підхід в оцінюванні цього явища є помилковим. Один з експертів, який представляє відповідний орган державної влади, зазначив, що за його даними

показник скасування усиновлень становить близько 30% від загальної кількості, що насправді є значним показником і вказує на прогалини в системі роботи з кандидатами, недосконалість підходів із запобігання ризиків скасування усиновлення, а також неналежний супровід родин, які всиновили дитину.

Порядка 30% усиновлець скасовується. Не справляються. Моя особиста принципова позиція - потрібно вчитися. Навчання - це дуже правильно, тому що по тому віку, громадянин, якому до 50 років або більше 50, вирішив усиновити дитину і в нього ніколи не було дитини, давайте будемо казати правду - наскільки він готовий усиновити. Як би нас не критикували за такі рішення (про 905-ту постанову - обов'язкове навчання) - це дає результат. Повинна ще бути професійна підтримка психологів.

P4

Експерти наголошують, що незалежно від статистичних показників скасування усиновлення в Україні, у спробах вирішити цю проблему має застосовуватися підхід змістовного аналізу передумов і превенції скасування усиновлення на всіх етапах – як на етапі підготовки до усиновлення, так і на етапі супроводу родини або взаємодії із нею з боку відповідних соціальних служб (за згоди родини).

Але вкотре під час інтерв'ю самі ж респонденти вказують на суперечності та прогалини у питаннях способів підтримки родин, які усиновили дитину.

Така підтримка можлива лише на підставі звернення, і з урахуванням таємниці усиновлення дитини, і дотримання процедур щодо всіх цих факторів одночасно часто є неможливим тому що виникають

суперечності – чи звертаються батьки усиновителі по допомогу, коли стикаються із проблемами, до кого вони звертаються, на якому етапі відбувається контактування із СДД або іншими установами?

Експерти із СДД стверджують, що не мають чітких правил або протоколів щодо превенції випадків розусиновлення, але намагаються робити все можливе, щоб, з одного боку, максимально підготувати кандидатів до того, щоб стати хорошими батьками, з іншого боку, вдаються до ретельних «перевірок» мотивації усиновити дитину (наприклад, одна респондентка згадала, що до них зверталася релігійна пара, яка вже мала одну свою біологічну дитину, і на запитання про мотив усиновити ще одну дитину в сім'ю, відповіла, що це було б «корисно для кар'єри чоловіка»).

Ми дуже багато говоримо з батьками, заставляємо їх звернутись до колег і отримати психологічну підтримку, дуже багато говоримо з дитиною і на щастя в багатьох родинях якусь золоту середину ми знаходимо. В родинях, в яких відбувалось скасування усиновлення, в основному це діти шкільного віку, особливо підліткового віку, де навіть не витримують батьки, говорять дитині, що вона не гідна, для дитини це подвійний стрес. Чому це відбувається - як кажуть, є непорозуміння між батьками і дітьми, але коли це біологічна родина, то люди намагаються це вирішувати, а коли це усиновлена дитина, то в деяких є таке бачення, що можна за руку взяти кривести і віддати, розумієте? Ми, на етапі коли люди тільки приходять на консультування, дуже жорстко в цьому плані говоримо, що діти не прості, але якщо ви крок цей зробили, то треба змінюватись так, як змінюються діти.

P1

Якщо говорити, чому так трапляється - кожен випадок індивідуальний. Наприклад, в мене була подружня пара, які приходили і розповідали, що в них є все - будинок, машина, дуже гарна сім'я, дружина казала, що в неї дуже хороший чоловік, але немає дитини. Тобто, в неї вже все розкладено, розумієте. І чим більше я з нею спілкувалась, тим страшніше мені було, що чекає на дитину, яка туди попаде. Бо вона має висатися в цю готову картину. Ця людина досить довго не могла усиновити дитину, потім так і не усиновила, хоча по ній і зверталися високопосадовці, щоб допомогли їй. Коли їй показували фотографію дитини 4-5 років, жінка говорить "ви знаєте, у цієї дитини чолка не на ту сторону, а у цієї дитини зубів немає". Це просто доходило до смішного. У цієї пари було все і та дитина не факт, що була би щаслива.

P3

*В цьому році (в одній з областей України) 15 скасування
усиновлення. 2020 рік - 36, 2021 - 44. Дехто був не дуже
усвідомлений і курси пройшов не дуже правильно. Наше
суспільство ще трохи егоцентричне, на собі зосереджене.
Потім настають реалії життя. До речі, розусиновлення
передбачає те, що більше ніколи не буде змоги усиновити.*

P10

*Нещодавно був такий прикрий випадок, коли після перебування
дітей 12 років у сім'ї, батьки подали до суду заяву про скасування
усиновлення. Позов ми цей не визнали, дали зустрічний позов
про позбавлення батьківських прав, і наприкінці листопада суд
пристав на нашу пропозицію і батьки були позбавлені. Звичайно,
вони з цим не погоджуються, будуть подавати апеляцію.
Будемо далі працювати над цим питанням. Батьки своєї провінції
зовсім у цьому не бачать, от в чому біда. Вони кажуть, що
взяли дітей з поганою генетикою. Коли діти досягли
підліткового віку, вулиця (оточення) друзі - все це на них
негативно вплинуло, батьки тільки розвели руками. Певно, що
так не має бути. Це не кошеня, не собака, а це діти, які жили 12
років в сім'ї, які адаптувалися, які чогось вчилися. Головне - це
любити дітей.*

P12

У чому експерти як з системи СДД, так і з середовища громадських організацій одноголосні у своїй позиції, це те, що впровадження обов'язкового навчання кандидатів є важливою, відносно новою вимогою для усиновлення в Україні. Усі без винятку відмічають його

необхідність і важливу роль є тому, щоб кандидати підійшли до рішення про прийняття у свою родину усиновленої дитини виважено й усвідомлено. Випадки зміни рішень кандидатів під час проходження навчання бувають, і експерти вважають це позитивною ознакою –

це означає, що ризик скасування усиновлення в майбутньому зменшується, адже навчання не ставить на меті переконати кандидатів у тому, що вони приймають правильне

рішення і повинні якнайшвидше усиновити дитину, але навпаки, показати можливі ризики такого рішення для сім'ї і дати можливість людям їх зважити.

2.5. СУСПІЛЬНИЙ ЗАПИТ І ОЧІКУВАННЯ ЩОДО УСИНОВЛЕННЯ ДО І ПІД ЧАС ВІЙНИ

На думку експертів, у суспільстві в цілому романтизоване сприйняття усиновлення і допомоги дітям-сиротам або дітям, позбавленим батьківського піклування, але недостатнє глибше розуміння цього питання. Люди, які міркують над тим, щоб усиновити дитину, часто мають невиправдані очікування як щодо самих дітей, які можуть бути усиновлені, так і щодо процедури усиновлення.

Наприклад, в українському суспільстві кандидати на

усиновлення вважаються нормою «висувати вимоги» щодо зовнішності дитини, її стану здоров'я або історії біологічної родини дітей. За словами експертів, вони часто стикаються із тим, що в анкетах кандидати вказують бажаний вік дитини – найбільш «популярний» - це вік 0–7 років, найменше охочих на початковому етапі процедури усиновлення усиновити дітей старшого віку або підлітків, або дітей, які мають біологічних братів або сестер (особливо, якщо діти походять із багатодітних родин).

Як правило пишуть - від 2-х місячного віку і максимум до 7 років. Хочуть, щоб дитина була менше, щоб швидше пройшла адаптацію. Хочуть зберегти таємницю усиновлення. Зараз люди більш відкриті, мають доступ до порівняння з іншими країнами. Хочуть молодшого віку і здорових. Як варіант деякі батьки розглядають питаня ВІЛ/СНІД, і з гепатитом також в нас взяли хлопчика, якого пролікували і дякувати Богу дитина здорова. Зазвичай не готові усиновити дитину з психічними вадами, з аутизмом, з синдромом Дауна, з дцп, дітей ромської національності.

На думку експертів, з очікуваннями і страхами людей можна працювати на етапі навчання, адже в їхній основі лежать низька поінформованість про проблему сирітства в Україні, страх і стереотипи щодо дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування тощо. Декілька експертів наголошували на тому, що після проходження навчання кандидати можуть змінювати свою думку й очікування щодо «критеріїв», яким «мають відповідати» діти. Втім, інформаційну роботу щодо усиновлення (та інших форм сімейного виховання дітей,

позбавлених батьківського піклування) варто проводити і на рівні загального населення, коли ідея усиновити дитину лише з'являється у потенційних кандидатів; адже іншим людям така інформація може допомогти замислитися над цим, когось наштовхне на те, щоб шукати більше інформації про те, як можна допомогти дітям, які виховуються в інтернатних закладах, а хтось, розуміючи процедуру, можливі складнощі, але володіючи достатньою кількістю інформації, буде готовий пройти цю процедуру й усиновити дитину.

Зараз тенденція така, що кількість сімей, які перебувають на обліку, на 1 жовтня – 1159. Коли я починав працювати в нас ця цифра завжди була 1600-1700, були трохи зменшення на період ковіду і по великому рахунку у нас 2016 рік - 1800, 2017 рік - 1736, 2018 рік - 1746, але 2019 рік - падіння (-313) і 2020 рік ще мінус 155 кандидатів. І 2021-2022 в нас приблизно стали цифри 1095 і 1017 кандидатів.

Тобто, в нас відбулось значне зменшення кількості кандидатів, але важливо розуміти, які все-таки по віку і яких дітей бажали самі кандидати.

Зараз (на 1 жовтня 2022 року) 520 кандидатів: 337 – це до 50-ти років, 74 - старше 50-ти років. Тобто, про що це говорить? Що це виважене рішення, що це бажання тих сімей, які, на жаль, не змогли народити біологічну дитину і відбувається бажання усиновити дитину. Це є пара - чоловік і жінка.

Також в нас є статистика по 248 одиноким громадянам. Це 80 кандидатів до 40 років, 121 особа до 50 років і старше 50 років - 27 осіб.

Але яких дітей вони (кандидати) бажають усиновити?

- До 1 року - 80 осіб,
- до 3-х років - 243, і
- 358 - до 5 років.

Тобто, 681 особа зараз бажає усиновити дитину до 5-ти річного віку. Це 60%. Ми кажемо про те, що якраз тут, коли формувалась політика, вона повинна була розвести - усиновлення - це одне, опіка - це родичі, а ДБСТ - це старші діти.

Але ми маємо тенденцію, що кандидати, на жаль, бажають і (разом з тим) здорову дитину. А відмовляють здебільшого через проблеми зі здоров'ям. А будинки дитини, в яких перебувають діти, це дійсно діти, які мають серйозні порушення здоров'я і оце міф про - "я хочу усиновляти дитину, я хочу дівчинку до 3-х років, з блакитними очима і щоб її народила здорова мама". Готовність усиновлювати дитину, яка з сім'ї складних життєвих обставин, яка має проблеми із здоров'ям, яка пережила певні труднощі (це якраз те, з чим у суспільному захисті потрібно працювати).

Позбавлення батьківських прав відбувається в певний період - позбавляють дуже швидко, це коли вже є ті сім'ї, які кожного року народжують дитину, служби випускають першу, другу, третю, такі є випадки але ті, які більш зрозумілі ситуації, то вони намагаються робити це на перший період, боряться за дитину і не дають її, мається на увазі коли вже йде контроль ССД. Йдуть виплати - це теж одна із проблем. Виходить так, що дитина, яка потрапляє в систему усиновлення - уже досягає віку порядку 3-х років.

Порівнюючи з тим, яких дітей бажають усиновити, також виникає дисонанс і дитина, якщо має певні захворювання - не може бути одразу усиновлена. Потім стає дорослішою і вона вже може перейти в іншу систему (ПС і ДБСТ). Треба розглядати ці тенденції, порівнюючи так, як ми формуємо політику, які форми ми підтримуємо. На сьогодні самий головний показник - це скільки дітей у сімейних формах виховання. Система усиновлення повинна переглядатися, і знаходити певні ракурси підтримки.

P4

За суб'єктивними відчуттями експертів, запит на усиновлення або, принаймні, зацікавленість темою посиротіння дітей внаслідок військової агресії на території України, в українському суспільстві зріс.

Основною причиною цього експерти вбачають саме солідаризацію українців перед боротьбою за свободу країни і спротив, який чинить населення загарбницьким намірам країни агресора.

Зріс суспільний запит на усиновлення, багато людей виявили готовність допомогти. З іншого боку треба розуміти, що потрібно гарно і глибоко працювати з цими людьми, тому що є частина людей (ми мусимо це визнавати), для яких це просто душевний порив і ні вони, ні ми, не можемо гарантувати, що така форма влаштування дитини буде ефективною в першу чергу для дитини. Тому що для деякого ця процедура романтизована. І дехто бачить, в цьому бажанні усиновити, себе героями. Не всі розуміють, що діти бувають глибоко невдячні, особливо коли на перших порах вони випробовують батьків з приводу того чи готовий "ти мене прийняти таким, який я є, чи готовий ти мене любити таким, яким я є". Тут велике коло роботи і для ССД, і для інших соц.служб.

P1

І якщо на регіональному рівні співробітники СДД не відмічають значних зсувів у кількості запитів на усиновлення, вони одноголосно стверджують, що загальна тенденція є такою, що люди цікавляться питанням сирітства. Ілюструє цю думку статистика наповнення учасників бази даних чат-боту «Дитина не сама». Цей сервіс створено у березні 2022 року за ініціативи радниці-уповноваженої Президента України Дарії Герасимчук. Початково, як йшлося у першій заяві про цілі та завдання створеного інструменту, чат-бот був покликаний допомогти у пошуку і знаходженні дітей, які загубилися під час евакуації,

а також допомогти дітям, які потребують прихистку:

Якщо ваша дитина загубилася... Якщо ви бачите самотню дитину... Якщо ви бажаєте тимчасово прихистити дитину в своїй сім'ї... Якщо вам відомі міжнародні організації, що готові прихистити українських дітей... Якщо ви маєте інші питання стосовно дітей, то пишіть сюди в Телеграм бот «Дитина не сама»: і ви отримаєте відповіді на свої питання. ⁴

4. Повідомлення Дарії Герасимчук у мережі [Фейсбук](#) від 7 березня 2022 року.

Втім, експерти зазначають, що в суспільстві швидко сприйняли чат-бот, як такий, що «пропонує українцям пожаліти дитину, яка посиротіла внаслідок війни в Україні і влаштувати її у свою родину».

Тобто, з одного боку, чат-бот дав некоректне повідомлення суспільству, не маючи при цьому інструментів регуляції влаштування дітей через чат-бот, з іншої сторони, він показав, що в суспільстві на хвилі солідаризації є запит на те, щоб звернути увагу на сиріт і дітей, які потребують батьківської опіки.

Експерти також вбачають додатковий ризик у комунікації чат-бота – це висвітлення лише однієї сторони або групи сиріт – тих дітей, які втратили біологічних батьків внаслідок військових дій.

За словами респондентів, *«майже всі діти, які втратили батьків через війну, влаштовуються або беруться під опіку найближчими родичами або найближчим колом спілкування родини. Р5.»*, експерти називають показник до 95% влаштування.

Тобто сам по собі інструмент *«не може задовольнити запит суспільства допомогти дитині-сироті під час війни тому, що немає такої кількості дітей (які доступні для усиновлення – тобто мають відповідний статус) Р7»*.

Так само немає і відповідних належних інструментів, які б регулювали цей процес влаштування і систематичного знаходження родин, що приймають, через чат-бот.

Втім, одна з учасниць дослідження зазначила, що завдяки зверненням із чат-бота вона особисто разом із колегами *«влаштувала декількох дітей в родини людей, які звернулися і залишили свої контакти у чат-боті.» Р3*. Респондентка також зазначила, що перед влаштуванням вона й інші співробітники перевірили родини й умови, які вони пропонують дитині, і зробили висновок, що родина є придатною, щоб прийняти дитину на тимчасове влаштування. Власне, за словами деяких респондентів – завдання боту саме влаштовувати дітей у родини, поки їхні батьки або біологічні родичі не знайдуться.

Щодо людей, які все-таки хочуть рухатися далі у напрямку усиновлення дитини – у чат-боті згодом з'явилася можливість пройти декілька етапів навчань, що виявилось своєрідним «фільтром» - після декількох етапів навчання кількість охочих рухатися до процедури усиновлення зменшилась, відповідно відсіюючи тих, хто на початку керувалися емоцією і не усвідомлювали всю багатоетапність і серйозність такої процедури.

Кількість людей, які звернулись до чат-боту, вона якраз показує ту атмосферу, яка лунала в інтернет-просторі, в ЗМІ, щодо наших дітей і відгук наших громадян - це дуже класно. Це супер, коли заявили 24 тисячі кандидатів про свою готовність. На той період у нас була дуже велика дискусія але ініціатива офісу Президента, Герасимчук Дар'я Михайлівна, підтримка Міністерства, Нацсервісслужба, і створюється чат-бот. Але там був певний нюанс - для тимчасового влаштування дітей. І готові були брати дитину не для усиновлення, не для ПС та ДБСТ, і тоді лунали у нас виклики - де краще дитині? Потім дискутуючи - наскільки ми могли спростити систему влаштування, ми побачили багато ризиків. Ті, хто бажали всиновити зрозуміли, що є простіша система, достатньо зареєструватися на чат-боті і все. Це призводило до того, що дитину взяли, влаштували але завтра, коли стане питання набуття статусу дитини, цю дитину навряд чи можна усиновити, тому що вона вже пів року, наприклад, у цій родині, тимчасово влаштована. Це стало певним стопором. Тоді стали рухатись далі - а давайте Ви заповните анкету? Вже 9216 по даним заповнили. А давайте ми ще вступний вебінар проведемо - 5686 залишилось. А давайте ми навчання проведемо - 2290. А от тимчасове влаштування - 31. Але я би не цей показник брав, а показник скільки завдяки чат-боту, популяризації, скільки змінило свою думку і почали створювати ПС, влаштовувати дитину під опіку, ДБСТ, тобто ось це потрібно дивитися.

P4

Віч (чат-бот) був створений у перші два тижні війни. Тоді не було зрозуміло, чим це закінчиться. Тому цей чат-бот створювався як альтернатива виклику тотального сирітства, яке чекає на державу. А в нас немає стільки жертв війни. Сиротою не може бути дитина, в якій загинув батько на фронті, а другий з батьків залишився живим. Її не можна всиновлювати. Ми в перші дні вирішили акумулювати цих бажаних героїв серед батьківства, щоби мати їх банк. Щоб розуміти, що буде в державі далі і до кого в першу чергу звернутися, якщо раптом в державі щось трапиться. Зараз в чат-боті вже 23 тисячі і кількість збільшується (десь на 1 тис. щомісяця). Але щоб відсіяти, було запроваджено декілька таких квестів. Перший - заповнити анкету, вже половина відсіялась. Другий - переглянути вступний вебінар, половина знову відсіялась. Третій - навчання по 2 години 3 дні, щоб вони розуміли до чого вони йдуть, до цієї ступені пройшло близько 3 тисяч батьків. Ці батьки потенційно визріли до того, щоб мати стосунки з державою стосовно стосунків з дитиною. А далі їм потрібно пояснювати, що віна не відбулася в тому ракурсі, в якому ми думали, немає такої кількості сиріт. Але, люди добрі, ви ж про щось думали, проходили ці квести, то давайте підемо у той інтернат, візьмемо ту 11-ти річну дитину, вона ще не зовсім зламана соціумом та життям, інтернатом, і усиновимо її, візьмемо під опіку. Але потрібно тоді пройти ще навчання - двомісячне.

P10

Діяльність чат-боту ніяким чином не унормовано. Люди, які ініціювали створення цього чат-боту, нічого не розуміли в системі. На момент зараз - вони щось вже розуміють, трошки навчилися і розуміють, що дали мало, мені так здається, і визнають свою помилку. Треба підніматись над ситуацією, так, але вирішуючи питання, пов'язані з дітьми (навіть на макро-рівні), кожному дитину ти маєш тримати в голові - як ці загальні процеси впливають на життя кожної дитини в тій чи іншій ситуації. Коли мова йде про влаштування дитини, мають цікавити мотиви і бажання дорослих людей. Тому що конвенція на права дитини - друга стаття - принцип не дискримінації, третя стаття - прийняття рішень в найкращих інтересах дитини. Влаштовуючи дитину в кожен форму, вони ж відрізняються (є певні правові наслідки), в цих підходах - підхід держави має бути по влаштуванню дитини такі - які б вимоги до людини ти би пред'являв, якби довірив їй свою власну дитину? Тому коли ми говоримо про інтереси дитини, ми маємо забезпечити дитину від ризиків, а це означає, що люди мають бути підготовленими до прийняття травмованої дитини війною. Не може держава ставитись до цього поривом серця, вона має відчувати свою відповідальність за долю кожної дитини. І це означає, що процеси мають бути об'єктивно забезпечені. Люди мають бути підготовленими, має бути зібраний певний пакет документів і якісь мають бути все ж таки контрольні функції з боку держави. Процес ніяким чином не унормований, тому він не був зацукшений.

P9

2.6. КОМУНІКАЦІЯ УСИНОВЛЕННЯ ТА ІНШИХ ФОРМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ШИРОКИЙ ЗАГАЛ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Солідаризація українського суспільства в умовах війни створює сприятливі умови для популяризації теми усиновлення і висвітлення теми так званого «соціального сирітства» в Україні. Важливим аспектом тут виступає, перш за все, необхідність висвітлення цієї теми у широкому контексті – обов'язково з виходом за межі теми посиротіння дітей внаслідок бойових дій. Зокрема, йдеться про потребу в висвітленні повідомлення, що всі діти, які посиротіли або втратили батьківське піклування з різних причин мають однакове право на виховання у родині. Комунікція теми сирітства, усиновлення в нинішній час в жодному разі не має виділяти якусь окрему групу дітей серед усієї цієї соціальної категорії.

Міркуючи про усталені очікування і стереотипи щодо дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, особливу увагу потрібно звернути, на думку експертів, на боротьбу з упередженим ставленням до дітей, які мають порушення здоров'я, або старше 7 років, чи дітей, які мають біологічних братів і сестер, і не можуть бути усиновлені або влаштовані в родину поодиночці.

Динаміка усиновлення в Україні

протягом всього часу незалежності, за спостереженнями експертів, напряму корелює з тим, наскільки сама держава активно популяризує цю тему на широкий загал. Так, «пік усиновлення» в країні припадає на період 2008 – 2012 років, що, на думку експертів, є результатом попередньої комунікаційної роботи в межах Державної президентської програми по боротьбі із сирітством за час каденції президента України Віктора Ющенка. За декілька років її реалізації й системної інформаційної роботи було залучено відомих людей до популяризації усиновлення, відбувалася трансляція програм на центральних телеканалах, присвячена цій темі, що сприяло тому, що динаміка усиновлення значно зросла. За словами ключових інформантів дослідження, відносний спад почав відмічатися вже у 2015 – 2016 рр., і через пандемію COVID-19 і згодом через війну в Україні та її соціально-економічні наслідки. Зараз це питання має знову постати на часі саме в широкому контексті, і воно має стосуватися всіх без винятку дітей, які перебувають без батьківської опіки. Популяризації, на думку експертів, потребує не лише тема усиновлення, але й інші форми сімейного виховання.

В першу чергу нам потрібно змінювати соціальну "рекламу" / комунікацію, треба роз'яснювати і говорити людям правду, сьогодні ми не можемо говорити окремо про те, що є діти, які сиротіють внаслідок війни і це якась така окрема каста дітей, якими ми маємо займатися. Ми повинні займатися ними між усіма іншими дітьми, в тому числі дітьми, які до того потребували влаштування.

P1

На початку війни (2014 року) ми працювали з нашим обласним телебаченням, була передача "кожній дитині надія, кожній родині - дитина". Ми її проводили раз на місяць, запрошували усіх, хто не стидався розповісти про свою сім'ю, стосунки в родині. Людям дуже подобалась ця передача. Можна багато говорити про Міжнародні організації але я вважаю, що найкращіше - це ЗМІ. Телебачення, газета, радіо, реклама, біг-борди. Міжнародні організації згадують про наші категорії дітей тільки в праздники - День Св. Миколая, Новий Рік, День захисту дітей.

P5

Якщо говорити про цільову аудиторію програми і повідомлень щодо допомоги і підтримки дітей, які потребують батьківської опіки та піклування, то комунікація може бути направлена на широкі верстви населення – інформувати широкий загал про це питання, дискусію у суспільстві, формувати більший інформаційний запит.

Що стосується потенційних усиновителів, то, за словами експертів, ними можуть бути люди, які мають роботу, стабільний дохід, які поділяють базові цінності поваги до прав дитини, усвідомлюють, чому і навіщо вони хочуть всиновити дитину. Ймовірно, популяризуючи цю тему в суспільстві взагалі, вдасться залучити до суспільної дискусії

і пізніше до дій тих людей, які раніше не думали про усиновлення, але підпадають під соціально-економічні критерії прийомної родини або потенційних усиновителів. Експерти у більшості одностайні щодо форми подачі інформації – найбільше попиту має телебачення, далі – інтернет-медіа, майже не згадували респонденти про поширення цієї інформації через соціальні мережі або через блогерів або лідерів думок. Усі ключові інформанти, які відповідали на запитання: хто має говорити і піднімати цю тему в медійному просторі, відповідали, що це мають робити «фахівці», «спеціалісти», які не будуть применшувати або романтизувати

питання, сприяючи утворенню нових стереотипів або підтримуючи ті, які вже існують. Навпаки, експерти вважають, що усиновлення і сирітство взагалі – це якраз «нетипова» для популяризації ідея, яка має визрівати в суспільстві при мінімальному поштовху ззовні, але з допомогою стимулів і ресурсів держави і офіційної державної позиції. Цю тему не можна «прикрашати» і забарвлювати емоціями, про неї потрібно комунікувати так, щоб доносити і її значення для суспільства, і держави взагалі, і про реалії, з якими неминуче стикнуться люди, які всиновили дитину.

Мені здається, що в нас дуже багато говорять на жалості, на емоціях. Жалість прищипує насправді, від цього треба кіти. І я би не прив'язувалась так саме до усиновлення, щоб це не виступало нав'язливо. Є інші форми, які ти можеш подарувати дитині, щоб вона не була просто в інституції, а була влаштована в сім'ю. Усиновлення - це дуже чутлива тема і потрібно, щоб все було не нав'язливо. Потрібна чесність, щоб речі називались своїми іменами, через що людина пройшла.

P3

Зовнішній героїзм «не прокатить», якщо говорити про те, що тобі з цією дитиною жити все життя. Я би тут не героїзував і не робив би це якимись публічними акціями, я би просто вів би розмову з суспільством дуже просто - показував би, що буде з цією дитиною якщо вона буде поза сімейним оточенням, і показував би які є привабливі сторони сімейного оточення. Але знову ж таки, Україна - складна держава.

P10

Одним із важливих моментів, який потрібно врахувати при розробці інформаційної кампанії, це усвідомлення абсолютно різних мотивів на рівні кожної людини і родини, щоб усиновити дитину. Це означає, що потрібно знайти, з одного боку, єдині ціннісні підвалини для популяризації

цієї теми (що має об'єднувати всіх людей у боротьбі із сирітством), з іншого боку – враховувати і соціально-економічні фактори в суспільстві, і можливі персональні історії людей, які можуть стати потенційними усиновителями.

Дуже важко це зробити з точки зору усиновлення, тому що мотиви людей до усиновлення дуже різні і вони часто криховані, часто не проявляються навіть під час навчання. Як найкращий варіант, то це клініки репродуктивного здоров'я, це було б в точку. Але туди ніхто не пустих з такою пропозицією. Це вже з точки зору фантазії. Могли би бути якісь закриті анонімні групи навіть в тих клініках. Я знаю дуже багато людей, які не змогли так і вони вирішили йшли шляхом усиновлення. Що стосується загально сімейних форм - це люди, вквнені в собі, які чогось досягнули в житті але їм хочеться чогось більшого або хочеться комусь справді допомогти. По градації достатку чи економічного рівня доходу мені дуже важко судити, бувають різного рівня люди. Не варто таргетувати сімейні форми виховання. Ми бачимо, що люди, які не мали власних дітей, трошки гірше справляються з усіма викликами, які постають.

P14

Важливо популяризувати різні форми сімейного виховання — доносити це доступно, зрозуміло і, що найголовніше – не драматизувати, не нагнітати, і не давати зайвих надій тим, хто не готовий розбиратися і шукати більше інформації. Ця процедура серйозна й не проста, але всі, хто дійсно хоче всиновити або взяти під опіку чи прийняти в сім'ю дитину, і мотивовані

довести, що вони зможуть це зробити, здатні пройти цю процедуру до успішного завершення. «Агентами» інформаційної кампанії повинні виступати люди, які мають позитивний досвід усиновлення, за умови, що для них не є принциповою таємницею усиновлення і вони можуть говорити про свій досвід публічно.

Аргументам на користь усиновлення з боку таких інформантів будуть довіряти, можливо, більше, ніж спробам переконати суспільство з боку спеціалістів, фахівців або представників соціальної сфери

чи експертів. Втім, експертна думка у ряді питань кампанії – роз'яснення щодо процедур, позицію держави, особливості законодавства – повинна мати належне місце в даному дискурсі.

А до суспільства виходити потрібно з чим - в нас великі втрати людського ресурсу і всі говорять про те, що в Україні зменшується кількість населення, людей стає менше. Дитина - це ж майбутній ресурс, капітал. І для того, щоб цей соцкапітал сфокусував на себе, на державу, його треба зараз підтримати. Тому про дітей, які чекають на усиновлення, які залишилися без батьківського піклування, треба говорити в широкому сенсі. Це наш капітал, це наші діти, вони не повинні залишатися поза увагою. Пояснювати про те, що є такі історії зараз, втрати батьків, але в просвітницькій роботі треба говорити про те, що частина дітей може не сфійняти усиновлення. Є діти, які кажуть "в мене є мама", але ж її немає. І усиновлення дітьми, особливо старшими, свідомими, на очах у яких загинули батьки, може сфійнятися дуже складно. Інша форма влаштування, наприклад - до знайомих чи в прийомну сім'ю, коли дитина розуміє, що це не її мама, потім вони почнуть називати "мама" і "тато", але усиновлення може сфійнятися як зрада дітьми. Тому людям треба пояснювати, що не завжди ми можемо говорити про усиновлення таких дітей, але інший наш великий ресурс, який ми повинні врятувати. Ми зараз націлені всі на врятування України, військові рятують нас всіх разом з вами, а ми з вами не можемо побігти на фронт. Давайте ми допоможемо рятувати Україну іншим чином, рятуючи дітей, які за будь-яких обставин вже є сиротами, вже зражені нами, дорослим суспільством, нам треба зараз спокутувати. Якщо на 2021 рік 80% сімей в Україні мають по 1 дитині, то серед дітей, які перебувають у базі даних на усиновлення, які мають братів і сестер - до 70%. Про що це говорить, що родина, в якій декілька дітей - більш соціально вразлива, допомогу вчасно не отримати, це наша помилка і зрада нашого суспільства. Тому що немає соцслужб, соцсервісів, які зорієнтовані професійно на родини. Тому говорити і думати потрібно в широкому розумінні, ми повинні спокутувати, нам потрібно врятувати дітей, незалежно від обставин.

P8

На хвилі поширення інформації про потребу допомоги та підтримки дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківського піклування варто також давати аудиторії зрозумілу картину із проходження процедур.

Щоб уникнути можливої фрустрації або розчарування в тому, що «це (процедура усиновлення) так довго», «ми не можемо усиновити таку дитину, як ми хочемо» тощо.

Популяризація усиновлення потрібна. Але потрібне пояснення. В нас на обліку десь 17 тисяч дітей, які підлягають усиновленню. І всього 1159 бажуючих усиновити. Тобто, здавалось би, що цим 1159 особам не вистачає, чого вони не можуть знайти в 17 тис дітей? Тому що вони хочуть до 10 років, тільки 79 осіб хочуть старше 10 років. А в нас в базі більше 90% - це діти, старше 10 років. Вони не хочуть з інвалідністю, а в нас 40% дітей з інвалідністю. Вони не хочуть більше 1 дитини, а в нас 50% дітей - сімейні групи. Тому, коли ми популяризуємо усиновлення, ми маємо показати дорослу дитину, якій вже 15 років, а її окрім американських батьків ніхто не хоче. Тому що там у них інші стандарти життя. Потім, дитина з інвалідністю, вона не є приваблива для цих батьків, хоча вони хочуть до 5 років. В нас не співпадає база даних дітей з базою потенційного бажання батьків. Якщо люди мають мотивацію до усиновлення, вони мають мати мотивацію до усиновлення різних дітей. І чим це більше буде пояснюватись, які в нас є діти, чим більше ми будемо робити привабливою цю систему, що кожна дитина має право на сім'ю, кожному дитину можна взяти до себе, тим швидше ми зрушимо цю кригу.

P10

Усиновлення - це більш глобальне питання. Певно, що треба його обговорювати на рівні держави, доносити до людей те, що це є добре діло. Багато людей, які зберігають таємницю усиновлення, не готові виходити на широкий загаль і говорити. Це право людей, такий стереотип ще є. Батьки переживають ще за той момент, яке буде ставлення до дитини в її оточенні, чи не будуть тикати пальцем. Це є пересторогою для того, щоб вийти і сказати "так, це моя дитина, я люблю її всім серцем, я її не народила але в моєму серці вона залишиться назавжди.

P12

І, звичайно, формат популяризації, на думку експертів, не варто сильно «естетизувати» або штучно створювати образ «привабливої для всиновлення дитини», у нашому випадку популяризації потребує тема усиновлення взагалі, і зокрема, тема

виховання в сім'ях дітей старшого віку, підлітків, які досі проживають в інтернатних закладах і мають мало шансів знайти сім'ю, зважаючи на особливості «запиту» з боку кандидатів.

Для мене завжди була мінусом соціальна реклама на рівні держави. Я завжди говорила з Міністерством, про те, що - люди, змініть акценти. Зазвичай те, що я особисто бачила в роликах, на білбордах - виставляють такого гарного малюка, карапуза, усміхається і пишуть "дитина чекає на сім'ю". Громадяни приходять у ССД, а Служба каже "нема". Держава сьогодні говорить "100 тис. дітей в інтернатах", а ССД каже "дітей нема". То треба, як на мене, по-перше, пояснити людям, що не кожна дитина, яка виховується в умовах закладу, є сиротою або позбавленою батьків. В нас сьогодні в закладах є батьківські діти - це перший пункт, який всі мусять знати. Другий пункт про те, що люди, не потрібно шукати самостійно дітей, для цього є спеціально укомплектовані служби, які вас направлять до тієї дитини, яка потребує. Третій пункт - діти сиротіють у різному віці. В Україні не всі діти можуть бути влаштовані в сім'ю, влаштування потребують не тільки ті діти, яких осиротила війна. Крім того, сьогодні жодна статистика і жодні обліки не розводять дітей, які під час війни осиротіли внаслідок соціальних кризисів і осиротіли внаслідок вибухів. Тому, коли буде йти мова про влаштування дітей, то знайомство може відбутися і з тими дітьми, і з тими. Вишукуючи ідею взяття дитини в сім'ю, потрібно мати якнайбільше інформації і приймати ці рішення для себе усвідомлено, зняти з себе цю "романтичну вуаль". Це важливо для всіх.

P1

РОЗДІЛ 3. УСИНОВЛЕННЯ ОЧИМА ЛЮДЕЙ, ЯКІ УСИНОВИЛИ ДИТИНУ І ТИХ ЛЮДЕЙ, ЯКІ РОЗГЛЯДАЮТЬ УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ В НАЙБЛИЖЧОМУ МАЙБУТНЬОМУ

3.1 ДОСВІД УСИНОВЛЮВАЧІВ: ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ

Респонденти, які брали участь в опитуванні, вирішували, чи усиновлювати дитину, **від року до декількох років**. Більшість респондентів перебувають у зареєстрованих шлюбах на момент опитування, тому під час проходження інтерв'ю більшість із них наголошували, що рішення про усиновлення приймали колегіально з дружиною або чоловіком.

Одна з респонденток познайомилася із дітьми, яких пізніше усиновила, ще до того, як прийняла рішення про усиновлення і розпочала проходжен-

ня процедур – вона знала їх з народження в пологовому будинку. Ще 3 родини – респонденти дослідження – прийняли спільне рішення про усиновлення, оскільки не могли народити біологічних дітей, ще троє респондентів мали позитивний досвід усиновлення у батьківських родин або бачили приклад з боку родин своїх друзів або знайомих. Одна з респонденток говорила про те, що давно думала про усиновлення дитини й обговорювала це питання зі своїм майбутнім чоловіком до того, як вони одружилися.

Більшість респондентів згадують процес проходження процедури усиновлення як виснажливий, бюрократизований, нелегкий, повільний. Декілька респондентів вбачають відповідальність органів опіки та ССД у тому, що процедура затягувалася і їх як кандидатів перенаправляли з кабінету в кабінет декілька разів. Через брак інформації щодо того, навіщо проходити деякі етапи кілька разів поспіль, респонденти мають негативні відчуття щодо якості роботи представників відповідних органів, вони говорять про те, що «зустрічались із відсутністю зацікавленості з боку державних служб у тому, щоб прискорити процедуру або принаймні не затягувати її. Ми не бачили, що служби зацікавлені в усиновленні.

Коли ми вже дійшли до фіналу, то трохи змінилось відношення. Ніби це додаткова головна біль для деяких людей. Я знаю, що зараз трошки змінився порядок, бо ми вже дізнавались про другу дитину. Потрібно трохи поморочитися, щоб зрозуміти куди йти, що робити. Легше було б, якби все було б в одному місці і не треба було це все розгалужувати.» РЗ.

Непростими з психологічної точки зору респонденти називають проходження допиту в суді, обмеження, які виникли із пандемією і карантинном (наприклад, у деяких областях скасували проведення обов'язкового навчання кандидатів, і вони не мали можливості розпочати процедуру збору документів).

Складно проходити допит в суді, це дуже неприємна процедура. Перше засідання не відбулось через відсутність якихось документів, а на другому засіданні нам'ятаю ставлення присяжних, коли він заходить і каже - «що у нас там сьогодні? Позбавлення батьківських прав?» Тут вирішується доля людей, я розумію, що для них ми просто конвеєр, статистика, а те, що маленька дитина була сиротою і зараз в неї щось може змінитись кардинально в житті? Служби молодці, дуже добре виконують свою роботу, мені пощастило і перший раз, і другий. Дуже виважено, перевіряють, приходять, доглядають.

Р8

Одна з респонденток описує процес від прийняття рішення до всиновлення дитини так:

«Проходження процедур були непростими, тому що ми поклали в період пандемії і в нашій області не проводили навчання для усиновлювачів. Ми пройшли складний шлях, нам довелося залучити і народних депутатів, і з громади, щоб допомогли і посприяли на рівні Міністерства соціальної політики. І тільки коли були такі звернення від мене, тоді це питання зрушилось і нас поставили на чергу. Але як виявилось, це було не саме складне. Самим складним було знайти дитину. Ми почали з усієї України, ми зайшли на сайт Міцсоцполітики, почали вибирати діток. Які є страхи і побоювання, коли ти це робиш - в першу чергу ти продумуєш такий авантюристичний варіант, ніби зімітувати вагітність, взяти дитину грудного віку. Як виявилось такий діток по областях нереально, бо в кожній області є своя черга усиновителів. Потім ми відійшли від цієї ідеї. Другий момент був - розчарування. Ми спілкувались з керівниками відділів, які займаються питаннями дітей, найбільше вразила Одеська область, дуже хамське спілкування. Спілкування з обласними адміністраціями стало в якійсь мірі розчаруванням. Піковою точкою було те, коли ми зазначили те, що ми не хочемо діток з особливими потребами (тому що так сталося, що все життя нам довелося доглядати людей з інвалідністю і ми в цьому питанні видохлись), нам хотілось якоїсь радості, світла. І коли нам показали хлопчика маленького, я дивилась на нього, він не був здоровий, це точно. В мене знову ж таки було розчарування, бо не цього ми хотіли. Як виявилось потім, в тому закладі в нас були знайомі. Кожен усиновлювач проводить розслідування. Я запитала у знайомих, вони мені сказали ні в якому разі цю дитину не усиновлювати. Його все одно усиновили інші люди, таких діток забирають за кордон, тут в мене совість чиста. Це було таке найбільше розчарування, ми опустили руки. Потім все дуже швидко сталося, знову ж таки все через знайомства. Я запитала, мені просто написали прізвище, і далі все відбулось. Коли ми з чоловіком поспілкувались з дитиною, ми їхали додому, чоловік каже "він наш". І все. При тому при всьому, що чоловік дуже хотів дівчинку. Процес від прийняття рішення до завершення процедури зайняв 1,5 року.

P7

3.2 ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ З ОРГАНАМИ ВЛАДИ І ПРОХОДЖЕННЯ НАВЧАННЯ

У цьому контексті респонденти радять сприяти майбутнім усиновителям ще до початку офіційного процесу з усиновлення. Зокрема, йдеться про інформування щодо особливостей процедури – на якому етапі можуть виникнути затримки, або призначення

медичного огляду дитині – дві респондентки зазначали, що затягування із медичним оглядом призвело до запізнення із призначенням відповідного лікування дітям, що негативно вплинуло на подальший перебіг хвороби і на загальний стан дітей.

Незалежно від того, звідки беруть дітей, я би допомагала батькам ще до суду, до збору інформації, вводити обмеження дитини. В мене у другому усиновленні ми дуже упустили час на лікування дитини. Зараз дитині поставили інвалідність. Я коли брала дітей всіх, вони пишуть «здорова». А потім ти стикаєшся з тим, що не знаєш за що ханатися в чергу чергу. Те, що діти педагогічно занущені - це одне. Інше - фізично. В мене в молодшій було 5 операцій протягом 2-3 років. Я не кажу, що я би відмовилась від цього, але мені просто потрібно було знати, щоб не втрачати час. І я вважаю, що це було б дуже чесно по відношенню до батьків. Щоб вони знали, з чим вони стикаються, які проблеми їх чекають попереду, які кроки потрібно робити в чергу чергу.

P8

Декілька респондентів, один з яких «мав позитивний попередній досвід взаємодії із соцслужбами» P4., повідомили, що задоволені процесом проходження процедури

усиновлення – на жодному етапі вони не відчували, що процес затягується або створюються несприятливі умови для них як для кандидатів.

Міркуючи про необхідність проходження курсів для майбутніх батьків, одна з респонденток висловила судження, що для неї це було «марною тратою часу»,

більшість респондентів відповідали досить стримано і нейтрально. Двоє респондентів висловили думку, що такі курси необхідні для всіх кандидатів.

Навчання було трохи формальним і ми спочатку не розуміли для чого воно. Зараз я розумію, що навчання дуже потрібне, тому що виклики великі. В нас було навчання і ми познайомились з багатьма дітьми, і з багатьма усиновителями, ми багато спілкуємось з ними. І до того ми знали багато усиновлених дітей, виклики.

P3

Ймовірно, можна говорити про різні типи індивідуального досвіду і способу організації навчання на місцях – залежно від тренерів, формату навчання тощо. Власне, в експертному опитуванні всі ключові інформанти були однозначно «за» проходження курсів як обов'язкового елементу навчання. Представники громадянського суспільства,

наприклад, стверджували, що програми курсів останніх років значною мірою покращилися, і стали в тому числі й «діагностичними» - тобто такими, які допомагають відсіювати кандидатів, які за різних причин можуть бути не готовими до усиновлення або не повністю усвідомлюють рівень відповідальності за це рішення.

Наслухавшись в інтернеті якихось розповідей, очі були великими. Але, насправді, система чудова. Система продумана, бо тільки та людина, яка хоче дитину дійсно, буде проходити ці кроки і не буде зупинятися. Мені спочатку не було зрозуміло, навіть курси (підготовка батьків), тоді вони були по бажанню. Але я сама захотіла, бо мені потрібно було розуміти, що з дитиною робити, був страх. В першій групі мені не дуже сподобалось, тому що дівчата давали відквіди, яких мені було недостатньо. Коли перейшла в другу групу (в Києві), виявилось, від психолога, яка (я так розумію) керує цим процесом, я отримала усі відквіди на свої запитання. Я дуже їй вдячна за те, що вона з'явилася в моєму житті, навіть зараз, коли мене щось турбує (дуже рідко) але я їй дзвоню. Там психологи для дітей безкоштовні. Але взагалі є проблема з дитячими психологами, їх мало взагалі, і потрібно, щоб це були не просто психологи, а лікарі-психологи. Цього дуже не вистачає. Пройшовши усі етапи, я кажу, що курси потрібні, там розповідають про труднощі. Процедура усиновлення правильна, ми повинні бути готові до усього. Ми в Києві починали цю процедуру, не було ніяких перекон. Навпаки, все розповідали, можна було по 10 разів сміятися, залишали телефон. Коли поїхали в Закаріжжя, ми приїхали в несприятливий день але нас прийняли, дали довідку. Нічого не платили. Тільки допомогли зустріти.

P9

В одній з респонденток судове засідання з питання усиновлення відбувалося вже під час війни – на другий день повномасштабного вторгнення, 25 лютого, але не

дивлячись на складну ситуацію в країні й оголошений воєнний стан, у її області судове засідання відбулося згідно з графіком і пройшло успішно для усиновителів.

Потрібно бути дуже наполегливим, боротися за твоє рішення. В нас суд був на другий день війни і це було стрьомно. Ми прокинулись 24-го лютого, почули що війна, зрозуміли, що наше усиновлення під загрозою, 25 в нас суд. Але ми подзвонили і нам сказали, що за будь-яких обставин суд відбудеться. Коли ми їхали на суд, то бачили, як люди виїжджають по трасі, а ми їхали в протилежному напрямку і не розуміли чи відбудеться він чи ні. Це було досить важко. І важко через те, що ми просили не чекати 30 днів, щоб ми могли одразу забрати дитину, нам ніхто не пішов на уступки. Ми їздили відвідувати дитину три рази на тиждень, взагалі був план поїхати і жити в тому містечку, в якому дитина знаходилась, щоб навідувати постійно. Але, звичайно, що орендувати вже нічого не можна було, нічого купити не можна було в перший місяць.

P3

3.3. ПРОЦЕДУРА УСИНОВЛЕННЯ: ОЧІКУВАННЯ І РЕАЛЬНІСТЬ

Усі респонденти були поінформовані про різні форми сімейного виховання, втім усі усиновили дітей. Жоден респондент не говорив про необхідну додаткову фінансову мотивацію з боку держави, оскільки рішення про усиновлення було добровільним і усвідомленим, вони

як кандидати просто приймали ці умови як належне, більше того, в інтересах дитини були зацікавлені саме в тому, щоб прийняти дитину на правах біологічної.

Я знала про форми опіки, мені про це говорили, але я для себе виключила відразу ДБСТ, я поки що не готова в цьому напрямі так кардинально розвиватися, брати 5-6 дітей, поки що. А про інші форми я знала, але я обрала усиновлення, щоб дитина не відчувала себе ізгоєм. Ми йому дали своє прізвище, по-батькові, і навіть не розглядали опіку. Чому він має відрізнятись.

P2

Про інші форми піклування знали. Я не ставила собі за ціль отримати щось від держави додатково. Я знаю, що ці прийомні батьки отримують соціальні пільги. В мене такої цілі не стояло.

P8

Я знала про інші форми, але ми хотіли свою дитину, я не хотіла, щоб уряд тратив на цю дитину гроші. Тому що це наша дитина. Якби у нас їх було троє чи четверо, то так, можливо нам була б потрібна фінансова допомога.

P9

Втім, одна з респонденток зазначила, що в контексті стимулювання населення до усиновлення дітей – тобто більш глибокої інтеграції дитини в родину, матеріальний фактор також може мати значення. Так, наприклад, родини з невеликим рівнем доходу віддають перевагу такій формі виховання як опіка, яка передбачає отримання фінансової допомоги від держави на утримання дитини.

Що стосується «критеріїв» дітей, то на початку свого шляху як

потенційних усиновителів, респонденти писали в заявах про бажаний вік дітей (дійсно, майже у всіх випадках це були діти маленького віку (0-4 роки)), висловлювали побажання щодо статі дитини, стану здоров'я тощо. Але, як показав досвід більшості респондентів, в реальності вибір тієї чи іншої дитини може бути справою випадку і дитина може зовсім не підпадати під заявлені критерії.

Перш за все я просила, щоб це не було немовля, бо я боялась маленьких дітей, в мене перед ними якийсь є страх. Я хотіла, щоб це була дівчинка 3-4 років, я не писала ні колір очей чи волосся, ні статури. А другий раз ми обирали на сайті Ахметова і на Державному сайті, де є база сиріт. Наша дівчинка хотіла братика або сестричку, вибрали декілька кандидатів, спочатку ти дізнаєшся чи є статус, чи оформлені документи, чи немає черги. Спочатку ми подивилась одну дівчинку, нам сказали, що в неї ще немає статусу, потім подивились хлопчика, нам сказали, що він вже оформлюється в родину. Потім в кабінеті у фахівця сказали допомогти знайти родину для двох діток, тині вони два місяці без сім'ї, був варіант, що вони попадуть в ДБСТ, де вони будуть 11 та 12-ою дитиною. Дівчинка була проблемна. Мене считали чи коїдемо дивитись, я погодилась, бо на той момент я була одна (не одружена). На той момент в мене була нормальна робота, хороша зарплата, було житло, і деякий час вже була моя історія усиновлення. Так сталося, що ми приїхали, подивились на діток і все. Я не можу сказати, що щось йокнуло, як кажуть. На першу дитину я їхала вже з прийнятим рішенням, якою би вона не була - я її заберу. Так само і до цих дітей. Єдине що я знала, що у цих діток мами не було, хлопчик вже все розумів, йому було 6 років. І я з ним поспілкувалась - «я знаю, що мама ваша померла, тато відмовився від вас, якщо ви будете не проти, то я готова стати вашою мамою». Він сказав «так». І все. Так відбулось наше спілкування і знайомство.

P8

Респонденти вважають, що на шляху до усиновлення дитини кандидати в усиновителі мають запастися терпінням – у більшості випадків процедура тривала і забирає багато

часу. Також вони висловлюють думку, що в цьому процесі роль може відігравати «індивідуальний» фактор виконавців на місцях.

Хотілось би, щоб ті, хто це робить, робили цю процедуру набагато скоріше. Тому що стільки скільки я пройшла ось цих папірців, кабінетів - можна перегоріти за цей час. Вже просто не захочеться того, чого ти хотів. З їхнім відношенням. Я ходила більше 10 місяців день в день, крім вихідних, безкінечно, то один папірець, то інший, туди-сюди, безкінечна суета, нервотрощка.

P1

Усиновителі зазначають брак комунікації з боку служб, особливо під час війни, якщо людина залишила свою заявку і готова прихистити дитину, яка потребує цього.

Ймовірно, мова йде про чат-бот «Дитина не сама» і про різночитання функцій цього інструменту з боку цільової аудиторії та неясність щодо наявності дітей, які потребують допомоги, але по факту кандидати отримують відмову – «Дітей, яким

потрібна підтримка, зараз немає». Це ще раз підтверджує, що на етапі розбудови інформаційної кампанії варто врахувати наявні «слабкі місця» у тих процедурах і повідомленнях з боку відповідних органів, які є. Ймовірно, першочерговим завданням може стати налагодження тих процесів комунікації, які наразі відбуваються з боку держави у цих питаннях.

Мене ще напружує ось що, ми не планували більше брати дітей, але коли почалася війна, я розумію, що я не планую виїжджати за кордон, і готова була взяти дитину під опіку з перспективою усиновлення. Вік та доходи дозволяють, досвід є. Але за всі ці 10 місяців я робила свою заявку, було вкрай складно досягти якогось контакту зі службою, у мене не вийшло. І як мені сказали – дітей немає. І мене це бентежить, що я була готова, я пройшла це, але мені сказали ні.

P2

Тобто, навіть в умовах воєнного стану скільки таких дітей є, але на рівні держави треба приймати зовсім інші закони. Ми маємо дуже багато дітей в місті, зараз дитбудинок виїхав у Польщу, але не всі підпадають під категорію усиновлення. Це не те, що показують по телевізору, що їх є багато. Але є діти, яких тимчасово вилучили з сім'ї, є діти, в яких мамі дали якийсь час на виправлення. Ця процедура важка. Тому що таких кандидатів на усиновлення з тої категорії дітей, яка мешкає в таких будинках, не є так багато.

P5

Я думаю нашою помилкою було те, що ми кинули одразу шукати по Україні. Ми не відразу зрозуміли процедуру, як це взагалі проходить. Це не так як у фільмі. Тобі показують дитину по тим критеріям, які ти зазначав, служба показує саму ту дитину, яка підходить. І як виявилось згодом, наш хлопчик також має інвалідність. Так доля розпорядилась. На даний момент він здоровий але є інвалідність, була операція. Тому тут також обман у нас вийшов. Я думаю, якщо кара напаштована на такий крок, то варто почати з дитячих закладів, які є в місті і області, можливо навіть почати з якогось волонтерства. Можна запропонувати якусь фізицну допомогу, наприклад - якісь організувати заходи для дітей, щоб реально побачити цих діток збоку.

P6

Іншим важливим фактором, про який йшлося і з боку експертів, і з боку усиновителів це «наявність» дітей, які мають статус для того, щоб бути усиновленими. У цьому може полягати і розбіжність у статистиці, яка, з одного боку говорить про те, що «багато дітей утримується в інтернатних закладах», а з іншого боку кандидати говорять про те, що є черга із кандидатів, і дітей для усиновлення в регіоні немає. Власне, тут знову постає потреба у знятті

суперечності в інформаційних повідомленнях для суспільства, тому що популяризувати саму тему вдасться, але що робити з недосконалістю у реалізації подальших процедурних кроків і з розчаруванням або вигорянням людей, які стикаються з системою — це може бути наступне питання. Перед початком роботи із мотивування суспільства до усиновлення ці питання мають бути враховані.

Думка №1 - діти, які на сайті, місяць їх ніхто не усиновив, значить з ними щось не так. Думка №2 - можна усиновити тільки зі своєї області. І це правда. І ті фотографії старі, жахливі, там перелякані діти (вибачте). Мої друзі також хотіли усиновити, телефонували і їм сказали, що цих дітей зараз немає в Україні, ви не можете їх усиновити. Я телефонувала, хотіла дізнатися які діти знаходяться в нашому регіоні, інформації ніде немає. І що саме цікаве - я телефонувала особисто, я знаю код нашого міста, на сайті неправильний код, і ви не можете додзвонитися. Тобто, люди хочуть усиновити. Мені сказали, що тільки в моєму місті 10 чоловік на черзі. Люди чекають дітей війни але їм не дають. Суди працюють жахливо, дітей "маринують". Дітей в дитбудинках по 5 років ніхто не відвідує, ніхто про них не піклується. Діти заложники системи, вони сидять, їх ламають. Я не буду казати звідки але точно знаю інформацію, що батьки не відвідують дітей, а коли приходить перевірка, їм показують журнал відвідувань, дітей тримають. Яким чином це перевірити і допомогти, я не знаю. Але я точно знаю про один заклад. Це проблема не війни, а відношення до дітей, усиновлення, закладів.

РЗ

Серед інших побажань, окрім терпіння під час проходження бюрократичних процедур, респонденти також вказували на необхідність бути готовими до того, що процес адаптації дитини до родини і навпаки – батьків до дитини – може тривати певний час, і батьки до цього можуть бути не готовими. Це ще раз підтверджує необхідність

навчання і чесного інформування про різні сценарії розвитку подій, які можуть виникати в цей період. Ймовірно, саме на цьому – адаптаційному етапі родині усиновителів, особливо, у яких не було попереднього досвіду усиновлення дитини, варто пропонувати психологічну підтримку і консультування.

Всіх, кого я знаю і хто усиновляє дитину, вони в рожевих окулярах, я їм завжди кажу - готуйтеся до того, що перші 2-3 місяця ви будете готові віддати дитину назад. Тому що це важко. Але наберіться терпіння, це зміниться. В нас був переломний момент після 3-го місяця, він сам почав і співати, плавати (хоча боявся до цього води і драмався як кішка), все в нього змінилось, став абсолютно другою особистістю. Він не сходить з рук, постійно йому потрібно, щоб хтось з ним був і з усіма розмовляє на вулиці на трьох мовах. Потрібне велике-велике терпіння і розуміння, що треба вистояти перші пару місяців-ківроку, а далі вони любачать зміни.

P4

Спираючись на власний досвід, усиновителі наголошують на тому, що необхідно в ряді питань обіймати проактивну позицію (втім, без досвіду

кандидатам складно зорієнтуватися, де саме потрібно проявити наполегливість, в чому вони мають право наполягати і в чому навпаки):

Надіятись, що їм на тарілочці це все піднесуть, не варто. Треба самим шукати, їжати, дивитись, і навіть у службах це говорять.

P5

3.4. ШЛЯХИ БОРОТЬБИ ІЗ СИРІТСТВОМ В УКРАЇНІ

Жоден респондент з-поміж усиновителів не зберігає або не планує (коли дитина або діти підростуть) зберігати таємницю усиновлення. Вони аргументують це, перш за все, повагою до почуттів і до особистості дитини – на їхню думку, дитина має право знати історію свого життя, головне

у цьому питанні бути щирим.

Ті усиновителі, які поки що не сказали про це своїм дітям, але планують це зробити, вважають, що ймовірно, їм знадобиться консультація психолога для того, щоб повідомити про це дитину.

Знаєте, ми зовсім не схожі, ми з чоловіком брюнети, він блондин. Я схильна до того, що ми маємо йому розповісти у свій час. Навіть була думка записати таке відео звернення на майбутнє, нехай воно буде. Тому що оточення може навіть з необережності щось сказати і це буде дуже велика образа. Скоріше всього мені допомогла б консультація з психологом, щоб зрозуміти, в якому віці це правильно говорити і як правильно.

P8

Ми досі не сказали йому про те, що він усиновлений. Але ми розуміємо, що це треба зробити. Ми підшукуємо такий момент. Консультація з психологом допомогла б правильно подати факт. Послухати, хто як це робив, які були ситуації. Ми готові були говорити про це, але ми не вийшли на той підходящий момент, коли можна це зробити. Я для себе вирішила, що розповімо, але цей момент ми поки що не знайшли. Готові, але хотілось би це зробити вдвох і правильно. Ще ми боїмось жорстокості дітей.

P9

Втім, проблема сирітства в Україні не вирішується суто популяризацією усиновлення серед населення. Іншим фактором, який може в довгостроковій перспективі зменшити рівень

так званого соціального сирітства є більш ефективний супровід соціально вразливих сімей. Так, наприкінці розмови одна з респонденток, яка усиновила 2-х дітей, зауважила:

У цієї мами можна було не забирати цих дітей, тому що коли її позбавили батьківських прав, стільки було несправди. Да, вона блуддящая, але вона не алкашка. Можливо їй потрібна була психологічна(психіатрична допомога, в неї щось було зі здоров'ям. Але факт у тому, що опіка облігла її до такої степені брудом. Так, вона мама не з найкращих, я її не оправдовую, але, для того, щоб забрати дітей у рідної мами, то теж потрібно цій мамі допомогти чимось. Потрібно знайти очаг того, чому так коїться в цій сім'ї. Можливо можна буде і рідній мамі допомогти, тимчасово віддати в якусь сім'ю діток доки мама підлікується. Тому що соцслужба в нас не працює. В них усе на бумазі, але це все фіктивні наміри. Опіка приїжджає дуже рідко, можливо це тільки до мене так

P1

Бар'єром для усиновлення і кандидатів може бути сам спосіб функціонування і мотивації представників інтернатних закладів. Одним із показників роботи закладу є кількість (і якість) дітей, які у ньому виховуються. На думку окремих респондентів, це є полем для зловживань і порушенням прав дітей – співробітники зацікавлені в тому, щоб наповненість закладу зберігалась. Виходом із ситуації може стати змінення акцентів у

питаннях ефективності їхньої роботи – з кількісного показника вихованців до кількісного показника дітей, які були влаштовані у сім'ї, що може стимулюватися в тому числі і матеріально з боку держави.

З позиції свого досвіду люди, які всиновили дитину, можуть вільно говорити про те, які стереотипи досі панують в суспільстві щодо усиновлення і дітей, яких усиновляють.

Найбільш поширеними побоюваннями щодо системи або процедури усиновлення є, на їхню думку, те, що люди вважають цю систему незрозумілою, занадто бюрократизованою і можуть боятися отримати відмову в усиновленні. Наступним стереотипом за поширеністю є побоювання щодо стану здоров'я дітей і можливих відхилень або «генетичних» проблем. Ці побоювання розвіюються на етапі проходження навчання, де,

наприклад, одна із респонденток, почула розвінчування цих міфів і змогла подолати свої упередження і перестороги. Наступним бар'єром можуть стати невинувдані очікування щодо самої дитини – її здібностей, її бажань або рис характеру. Цей аспект також проговорюється на підготовчих курсах, про це йдеться у профільній літературі, тому від нього теж можна позбавитися.

- *Перший стереотип - це "мені не дадуть дитину". У нас є кілька знайомих без дітей, з якими ми спілкуємось, вони вважають, що їм не дадуть. Мало інформації про те, що якщо у тебе немає власності житла, то це факт, що тобі не дадуть. Зробити більш доступну інформацію, щоб дізнавалися, запитували.*
- *Багато хто думає, що геци завтра якісь випізуть. Я виходила заміж, наприклад, я ж не вивчала родоводу чоловіка, раптом у нього завтра якісь геци випізуть і що тепер? Цей стереотип є. Будь-яке відхилення від норми у поведінці (звичайне - вкусив дівчинку? наприклад? у садочку) - розглядається під величезною лупою, що з ним щось не так*
- *Люди вважають, що чим менше (за віком) дитину взяти в родину, тим менше проблем. Насправді, це неправда. Дітей різного віку потрібно «рекламувати», пояснювати, що родина потрібна всім дітям не залежно від віку.*
- *Стереотип - це взяти дитину і повністю зробити її своєю. А як я можу зробити своїм підпітком? Я можу просто послужити, зробити добре саме йому. Якщо він скаже у якомусь віці, що я йому більше не потрібна, то я зробила все, що змогла.*

P2

У питаннях популяризації і стимулювання усиновлення в Україні респонденти висловлюють різні думки, однак вони одноголосні в тому, що в контексті війни в Україні і соціально-економічної кризи, яка є наслідком військової агресії з боку російських військ, актуалізується питання згуртованості і потреби вирішувати соціальні проблеми дітей-сиріт або дітей, позбавлених

батьківського піклування, спільно.

Серед рекомендацій з боку усиновителів лунали такі думки: матеріальне стимулювання і підтримка родин, які вирішили всиновити дитину (форма опіки, яка передбачає виплати, водночас є формою меншої інтеграції дитини в родину):

Якби батьки отримували по 12-15 тисяч гривень на дитину, а так люди просто через свою бідність не можуть собі дозволити усиновити дитину. Потрібно контролювати, отримав виплату на дитину - більшу частину грошей ти маєш витратити на її розвиток, одяг, потреби.

P8

Пропозиції респондентів з-поміж усиновителів щодо популяризації усиновлення в Україні, особливо на

фоні наслідків війни, схожі із тими, які озвучували експерти дослідження. Зокрема,

Однозначно потрібно на кожному кроці кричати і показувати хороші історії. Але не все в рожевих тонах, а чесно. В нас ще таке суспільство, яке тримає в таємниці від дітей, це їх особисте право. Потрібно казати, що важко. Не завжди діти можуть оговтатися від травм на 100%, але це не означає, що дитина не повинна бути в сім'ї. Потрібно її зробити максимально соціальною, щоб вона могла сама жити потім. Не продовжувати цей процес, щоб вона своїх дітей не віддавала в систему. Насправді, усиновлення - це просто чудо, це неймовірно.

P7

3.5. ОЧІКУВАННЯ І ДУМКИ ПОТЕНЦІЙНИХ УСИНОВЛЮВАЧІВ

Даний розділ аналітичного звіту присвячено вивченню думок людей, які брали участь у всеукраїнському кількісному опитуванні, і на запитання, чи допускають вони те, що найближчим часом можуть усиновити дитину в Україні, відповіли ствердно. 11 респондентам організатори запропонували поспілкуватися в межах дослідження більш детально і взяти участь в глибоких інтерв'ю, метою яких було дізнатися, що знають і думають про питання сирітства в Україні пересічні громадяни, які обмеження, стереотипи та аргументи вони мають щодо усиновлення взагалі і які стратегії можуть застосовувати в майбутньому, якщо наважаться на цей крок.

Наймолодшому учаснику цього компоненту дослідження на момент опитування є 26 років, найстаршому респонденту – 72 роки, серед них – 1 чоловік і 10 жінок, серед опитаних 3 респондентів є ВПО, 1 військовий, 2 державних службовців, одна людина, яка на пенсії, інші – люди, які працюють в комерційному секторі. Дизайн вибірки, за виключенням статевого розподілу між респондентами, передбачав максимально різноманітне представлення респондентів за різними характеристиками (область проживання, соціальний, подружній статус тощо).

3.6. ОБІЗНАНІСТЬ У ТЕМІ СИРІТСТВА І УСИНОВЛЕННЯ, СТЕРЕОТИПИ І ПЕРЕСТОРОГИ

Більша частина респондентів (7 учасників) не обізнані у питанні сирітства в Україні, зіштовхувалися з ним у медіа, через соціальну рекламу, зокрема в торговельних мережах («Я знаю, що Сільпо збирає гроші для дітей. Якщо так згадати, то можливо я щось бачила організовували для дітей-сиріт, я знаю, що зараз з цим є велика

проблема, діти втрачають батьків. Потрібні такі програми, щоб люди, які можливо задумуються про це, могли б отримати більше інформації, зрозуміти чи підходять вони для цього. Тому що за кордоном це достатньо важка процедура, це може зайняти довгий період. А як воно в нас відбувається, не знаю» Р10.), по телебаченню. 5-ро респондентів

Про системні програми підтримки дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування (в цілому, можна припустити, що на повсякденному рівні люди не розрізняють ці два статуси дітей), респондентам не відомо, за виключенням 1-го респондента, який чув або щось знає про діяльність у цій сфері фонду Р. Ахметова. Декілька респондентів знають або чули про діяльність волонтерів, які збирають одяг та іграшки дітям із дитячих

будинків/інтернатів або ДБСТ, 1 респондент чув про гуманітарну або волонтерську підтримку під час евакуації вихованців дитячих будинків або інтернатів.

Переважає більшість респондентів вважають, що до дитячих будинків або інтернатів потрапляють, як правило, діти «від яких відмовилися батьки», «діти із неблагополучних сімей», під час війни – «це можуть бути діти із різних категорій родин».

(До дитячих будинків або інтернатів потрапляють, як правило) залишені діти або яких забрали з неблагополучних родин. Коли в благополучних родині щось трапляється з батьками, то там хтось з родичів забирає дитину.

P9

Діти, батьки яких по якимсь причинам гинуть і інші члени родини не в змозі забрати до себе. Я розумію, що є стереотип, що туди потрапляють діти наркоманів, алкоголіків. Коли батьків позбавили батьківських прав і діти, від котрих батьки відмовились, не змогли піклуватись про них.

P10

В цілому, люди не обізнані щодо тонкощів статусів дітей, які виховуються у дитячих будинках або інтернатах (різниця між цими типами установ респонденти в повсякденному житті також не проводять), відповідно, дехто вважає, що «будь-

яку дитину із дитячого будинку можна всиновити або взяти під опіку». P2., одна респондентка вважає, що в таких установах можуть перебувати діти, які мають батьків і за законом не можуть бути усиновлені або взяті під опіку.

Найбільш поширеними стереотипами щодо дітей, які виховуються у дитячих будинках або інтернатних закладах, є те, що діти походять з неблагополучних родин і мають,

як правило, вади зі здоров'ям або психікою.

Що дитина з нестабільною психікою, травмована дитячим будинком. Дитина, яка менше часу перебуває в дитбудинку, менше часу адаптується до сім'ї і їй легше. Генетика працює, так, але разом з тим якщо буде середовище задовільне для дитини в сім'ї, то та генетика буде менше проявлятися. Є завжди сім'ї алкоголіків та наркоманів, є така статистика, це не секрет. Я думаю, що всіх можна усиновити. Якщо вони є в дитбудинку, то є підстави вважати, що в них родичів немає, відповідно потребують інклюзії і нормальної родини. P8

Це важкі діти, тому що будь-яка людина без любові буде важка. P11

Половина респондентів не чула ніколи про реформу деінституціалізації інтернатних закладів в Україні, ті, хто чули – сприймають її завдання через розформування інтернатів і перетворення їх або створення

замість них ДБСТ, одна респондентка вважає, що в нинішній період – під час війни в Україні – варто підійти до продовження цієї реформи з точки зору наявних потреб і можливостей країни:

Я думаю, що на даний час повинні бути такі установи (інтернати або дитячі будинки) але, знову ж таки, тут питання якості цих установ. В якому стані вони перебувають, які там умови, тому що зараз кількість сиріт збільшена. Такі установи повинні бути в будь-якому випадку, можливо до реформи установи як такої внутрішньої повинно переглянутися, нормативні документи, норми усиновлення повинні бути якось спрощені, щоб люди мали стимул чи бажання більше усиновляти таких дітей. Хоча при тому потрібно збільшувати навіть ті ж будинки сімейного типу потрібно збільшувати. Можливо з часом Україна і відмовиться від них (інтернатів або дитячих будинків), зробить більше таких будинків, але зараз (під час війни) я думаю, що воно (збереження установ) буде актуально. P5

Більшість респондентів, які навіть не чули про реформу, вважають що

реформу продовжувати потрібно:

*Я щось про це чув. Це тину великих родин - ДБСТ.
Реформу продовжувати потрібно але вести жорсткий
контроль. Для когось це життя, а для когось це гроші
від держави.*

P8

Матеріальна складова усиновлення (ймовірно, респонденти плутають усиновлення з опікою) також може

бути в основі мотивації прийняти дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування у сім'ю:

*В мене дуже багато знайомих, які усиновили дітей.
Є такі, які беруть заради грошей, а діти у них
у рабстві, безкоштовна робоча сила. А є такі, які
правда нуждаються і готові тим діткам і небо
і землю віддати.*

P1

Серед більшості респондентів поширеною є думка, що усиновлення не є популярним в Україні, про нього стало більше чути у медіа саме під час війни, також одна респондентка зауважила, що в поле зору медіа потрапляють, більшою мірою «зіркові родини» (які саме – вона не змогла уточнити). Головною мотивацією усиновити дитину є, перш за все,

неможливість подружжя мати біологічних дітей, тому вони вдаються до усиновлення. Втім, люди із матеріальним достатком також можуть замислюватися над усиновленнями – «коли їм є що дати цій дитині», з цих причин, на думку однієї з учасниць дослідження, усиновлення може бути популярним серед іноземців.

Одна респондентка вважає, що під час війни в Україні і за погіршення соціально-економічної ситуації, усиновлення в Україні не набуде популярності, в тому числі й через те,

що процедура усиновлення, за досвідом її знайомих, є тривалою, і це буде становити перепону для тих, хто хотів би усиновити дитину:

Я думаю, що ні (усиновлення не популярне), тому що Україна переживає дуже складний момент. І навіть після завершення війни я думаю, що довгий період ще буде неактуальне, по тій причині, що економічно не стабільна країна. Це є, на жаль, не в пріоритеті. Я не знаю, які там є вимоги до кандидатів батьків, можливо вони будуть переглядатися під час воєнного стану або після, можливо дозволять розширити коло тих вимог до кандидатів, можливо скоротять терміни бюрократії.

У моїх знайомих цей процес тривав близько 1,5 року, вони хотіли дівчинку до 3х років і їм важливо було в тому віці вкласти свою любов і опіку, щоб вона була в той період віку в сім'ї, а та бюрократія затягнулася і вони просто втратили той час, та дитина перебувала в інтернаті. Я думаю це відштовхує людей над цим задуматися.

P5

На думку більшості респондентів, усиновлення дитини є соціально схвальним рішенням, і не повинне зустрічати осуд з боку оточення і представників суспільства. Втім, рішення подружжя (респонденти вважають, що це рішення приймається в сім'ї, де є чоловік і дружина) може піддаватися критиці з боку батьків цих людей. У свою чергу, на думку респондентів, держава має

право і повинна контролювати умови перебування дитини у новій родині.

Усиновителі, зі свого боку, не повинні розраховувати на державну підтримку і мають самостійно нести відповідальність за своє рішення усиновити дитину. Однак серед інших перепон люди, які прийняли рішення усиновити дитину, можуть також зустріти «спротив» з боку держави.

На думку респондентів, «держава» (йдеться, ймовірно, про відповідальні за процедуру усиновлення органи), може штучно затягувати, бюрократизувати процес. Батьки також можуть мати перестороги щодо розкриття

таємниці усиновлення, відчувати страх або дискомфорт через те, що повинні її зберігати, щоб у майбутньому дитина не стикнулася у дитячих колективах із цькуванням через це:

З боку держави це можуть бути якісь проблеми в документації. З боку знайомих та суспільства - бояться, що люди визнають, що це не рідні батьки. І проблема в тому, що старші діти вони щось пам'ятають, в них сформована своя психіка, поведінка, можуть взяти дитину, а потім щось не сподобається батькам, щось може відлякати. Якби дитина була б в ДБСТ цього було б менше набагато. Дитина стикається з булінгом і потім в неї може бути певна агресія, замкнутість.

P6

Стереотипи щодо генетичної спадковості і її впливу на подальший розвиток особистості можуть бути притаманні і представникам близького оточення сім'ї, яка вирішила усиновити дитину. І через це «несприйняття» родина може не наважитися на усиновлення.

В цілому, респонденти вважають, щоб прийняте рішення про усиновлення, «самодостатня сім'я має вирішити це самостійно», але підтримка оточення також є важливою складовою і може сприяти тому, що родина таки наважиться на цей крок.

3.7 УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Міркуючи про рішення щодо усиновлення у своїй родині, респонденти раціонально пояснюють, що у зв'язку із віком і невизначеністю щодо планування вагітності (жінки) вони в перспективі можуть

розглянути усиновлення. Втім, можливо, як і щодо народження, так і щодо усиновлення, наразі стратегії певної категорії людей можуть полягати в тому, щоб зберегти і допомогти, перш за все, собі.

Я задумувалась але тут більше питання не фінансового характеру, а ситуації в країні. Прямо зараз мені хотілося хоча б потурбуватись про себе. Все таки величезна відповідальність. Я про це вже думаю, в мене здоров'я не дуже добре і чим може обернутися для мене вагітність - не знаю, і зараз коли багато дітей потребують батьків, то навіть мені народжувати.

P10

Я постійно це розглядаю але через те, що в мене часу як такого не було, тому я просто розглядаю і все на тому. Ще років 5 порозглядаю і певно перестану розглядати. Не вистає часу, і більше тривожусь через те, що я військовий, я вже багато років служу, я кадровий військовий.

P9

В мене був момент в житті, коли донька хотіла собі сестричку і так як я вже 11 років розлучена, то дуже хотіла когось мати. Вона мене просила усиновити. В мене була квартира в кредиті, фінансово я відчувала, що мені це буде накладно. Хотілося б підтримати і ошчасливити дитину, яка залишилась без батьків після військових дій але я готова лише на 80%, а 20% я знаю, що по зарплаті та умовам проживання (1-кімнатна квартира в мене) я не думаю, що мені дадуть дитину.

P8

Коли мені було 19 років хотіла, держава відмовила, сказати, що я мала. Більше цим питанням не задавалась.

P7

В майбутньому можливо так. Це б вирішувалось в парі. Якби своєї власної дитини не було, а якщо була б своя дитина, то це обом потрібно захотіти усиновити. Повинна бути фінансова стабільність, і почувати себе захищеним з боку держави.

P6

Я розглядала таку можливість до війни, зараз я не можу однозначно сказати, тому що це дуже відповідальний крок і чи зможу я дати дитині той час. Бо зараз я працюю на двох роботах, зараз якось потрібно виживати в країні.

P5

Можливо, так, але не зараз, беручи до уваги, що ми не мешкаємо вдома, не маємо свого житла, на жаль. Поки нам немає куди повертатись я би не взяла на себе таку відповідальність. Дитині потрібно надати освіту, дбати про її здоров'я. До цього питання можна повернутись після нашої перемоги, коли закінчиться війна, бо буде багато дітей, які будуть потребувати допомоги. Бажаю мати своє житло, забезпечення фінансове теж повинне бути. Дитина - це дуже відповідально. У дитини повинна бути своя кімната, освіта, кружки.

P4

Так на даний момент дуже складно, тому що самі залишилися без домівки, роботи. Але будемо надіятися, що всі додому поїдемо і все буде нормально. Якщо буде така можливість, то чому ні. Можна було б ще комусь допомогти.

P3

Так Я про це думаю давно, тому що дуже шкода діток і хочеться допомогти хоч якось. Але зараз я опікуюсь двома дітками окрім доньки. Бракує часу. Таким діткам дуже потрібна увага, а я майже весь час працюю, у відрядженнях.

P2

Як показують відповіді респондентів, найбільше пересторог, навіть у тих, у кого є діти, викликає питання «війни і пов'язаної з нею нестабільністю,

відсутністю безпеки», рівень доходу, брак часу на вирішення цього питання тощо.

3.8. ЯК ВАРТО ПРОСУВАТИ І ПОПУЛЯРИЗУВАТИ ІДЕЮ УСИНОВЛЕННЯ?

Найпершим джерелом інформації щодо усиновлення, до якого би зверталися респонденти у разі прийняття рішення про усиновлення дитини, були би відповідні сайти у мережі Інтернет, соціальні служби або волонтерські організації, які «допомагають із усиновленням» - люди би потребували особистого контакту із відповідною організацією або її представником, з ким можна було б обговорити це питання. Серед інших джерел інформації або первинного звернення люди б обирали: «найближчий дитячий будинок або інтернат», звертались би до знайомих, які вже мають досвід усиновлення, вивчали б законодавство, звертались би в територіальні органи виконавчої влади на місцях (виконавчий комітет).

Популяризація або поширення

інформації про усиновлення, на думку респондентів, потрібна – ситуація в суспільстві і запит на підтримку один одного, не зважаючи на соціально-економічні проблеми, зараз є. Одночасно респонденти вважають, що цільовою аудиторією таких повідомлень будуть виступати, перш за все, «люди з достатком», фінансово забезпечені родини, які мають власне житло і постійне місце проживання, родини, які не мають біологічних дітей, одна респондентка зазначила вік потенційної цільової аудиторії – від 27 років. Важливим, на думку іншої учасниці, є потреба комунікувати тему усиновлення і протидії сирітству в Україні на широкі верстви населення, в тому числі і студентську молодь, щоб «привчати їх до того, що усиновлення – це нормально, це добре, це підтримується в суспільстві» P6.

Канали такої комунікації – це медіа й Інтернет-ресурси (цікаво, що лише один учасник з опитаних назвав серед джерел інформації телебачення, ймовірно, для отримання такого роду інформації телебачення не асоціюється із популярним джерелом), можливе поширення інформації через публічні або волонтерські заходи, через «організації, яким люди довіряють».

Головне у комунікації таких повідомлень – це чесний і чіткий зміст та регулярність повторень. Головним побажанням значної частини респондентів було відсутність надмірного емоційного забарвлення

таких повідомлень, чесність і прозорість інформації – привернення уваги до проблеми сирітства і посиротіння дітей не лише внаслідок війни в Україні, можливі шляхи допомоги таким дітям, різні форми сімейного виховання і право кожної дитини виховуватися у сім'ї. В цілому, респонденти вважають, що ця тема може бути предметом окремої (державної) програми, яка би впроваджувалася на різних рівнях і медійно висвітлювалася. Одним із джерел поширення інформації про усиновлення або інші форми сімейного виховання може бути «Дія».

Звернення повинне бути правдиве, щоб люди були готові до того, що можуть бути якісь проблеми, також якісь історії. Емоційне звернення - не найкращий варіант.

P4

Краще про це говорити в ЗМІ, інтернет, соц.мережі, телеканали, якісь короткі відео-ролики, знайомства з дітками. В будь-якому випадку потрібно говорити чесно, як воно є, бо емоції - це тимчасове. Людина повинна розуміти, яка зараз ситуація з тою чи іншою дитиною.

P5

Потрібно (популяризувати). Вже багато чого зробили в "Дія", хай би і цю програму зробили там. Щоб там була вся інформація - перелік документів, лінки, адреси, телефони. Говорити чесно, як воно є при зверненні до людей. Це повинно бути правильно зроблено, інформація має бути чіткою та зрозумілою.

P9

Все це потрібно робити але не так, щоб сім'я сховатилась, побігала, а її кризь відмовили. Потім опускаються руки і нічого не хочеться. Коли ти маєш надію, а тебе відшили. Якщо людина не готова взяти дитину, то там немає сенсу щось і казати. Коли по телебаченню показують діток, як вони граються, то в кожного буде серце боліти.

P7

Говорячи про бар'єри, які можуть зупиняти родини від рішення про усиновлення, респонденти називають брак коштів (і матеріальне стимулювання з боку держави можливими пільгами), страх того, що взаємодія із дитиною не складеться, батьки або дитина не зможуть прийняти один

одного, незрозумілість або забюрократизованість процедур, загальна «невпевненість у завтрашньому дні», є також стереотипи про досвід дитини – виховання у закладі, походження із соціально неблагополучної родини тощо, страх не полюбити дитину тощо.

Так потрібно (популяризувати). Щоб була якась зацікавленість громадян у цьому. Наприклад, встановлюєш 20-50% від квартирати, а чому б і ні? Було б легше. Чому в Європі є певні льготи, навіть коли ти береш котика або собачку, а нас ти береш на свою відповідальність і байдуже як буде важко. Іноземці лікують наших хворих дітей, тварин. А в нас фінансово держава ще не готова допомагати тим родинам, які беруть дитину з дит.будинку. Повинні бути якісь певні пільги. Дитину треба нагодувати, одягнути, дати гарну освіту.

P8

Респонденти наголошують на тому, що популяризація усиновлення може стати «суспільно-важливим трендом», якщо значна частина суспільства і держава зокрема буде підтримувати це і стимулювати населення якщо не матеріальною

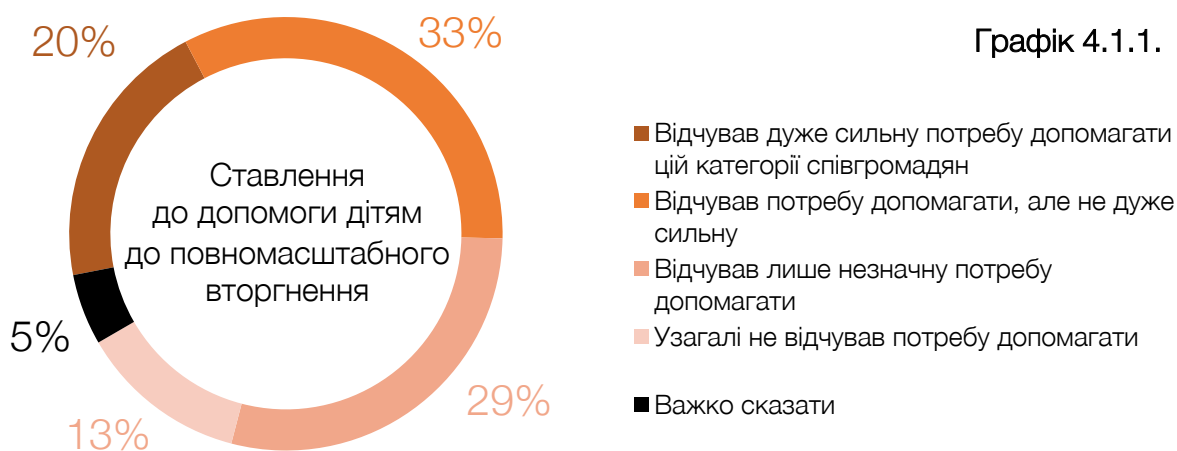
підтримкою, то іншими можливими послугами, які можна надати родинам, які усиновили дитину і мають потребу в тому, щоб отримувати психологічну або медичну чи соціальну допомогу.

РОЗДІЛ 4. СТАВЛЕННЯ ДО ДОПОМОГИ ДІТЯМ-СИРОТАМ ТА ДІТЯМ, ПОЗБАВЛЕНИМ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

4.1. СТАВЛЕННЯ ДО ДОПОМОГИ ДІТЯМ-СИРОТАМ ТА ДІТЯМ, ПОЗБАВЛЕНИМ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

До 24 лютого 2022 року респонденти (наскільки чітко могли пригадати) скоріше мали лише невиразне відчуття потреби допомагати дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Так, загалом 53% скоріше або дуже сильно відчували потребу, проте

з них лише 20% відчували саме «дуже сильну» потребу, а решта 33% відчували потребу, але «не дуже сильну». Лише трохи менше респондентів – 41% – скоріше або зовсім не відчували такої потреби (хоча з них лише 13% «узагалі» не відчували такої потреби).

Текст запитання: А якщо пригадати період до 24 лютого 2022 року, тобто до повномасштабного вторгнення, то яким було Ваше ставлення до потреби допомоги дітям-сиротам та дітям позбавлених батьківського піклування?

У таблиці далі дані наведені в розрізі окремих соціально-демографічних категорій. Серед окремих категорій,

попри певну варіативність, тенденції однакові.

Таблиця 4.1.1.

Ставлення до допомоги дітям до повномасштабного вторгнення: соціально-демографічні категорії

100% у рядку

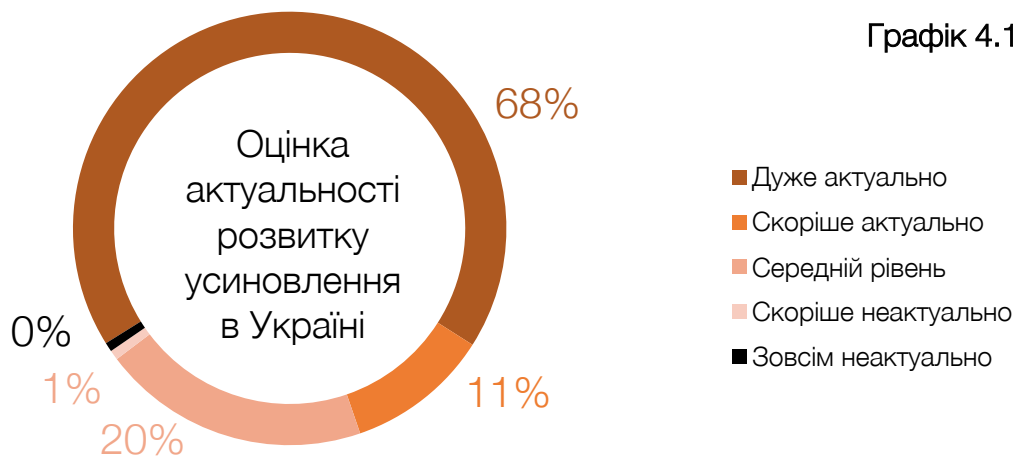
	Дуже сильна потреба	Не дуже сильна потреба	Незначна потреба	Взагалі не відчував	Важко сказати
Регіон					
Захід	21	32	32	9	6
Північ / м. Київ	17	37	27	15	4
Центр	17	33	25	18	8
Південь	27	32	28	10	3
Схід	21	30	28	14	7
Тип населеного пункту					
Село	22	30	32	11	5
СМТ / Місто до 100 тис.	15	31	32	16	6
Місто 100-499 тис.	23	37	22	13	5
Місто 500 тис. і більше	21	35	28	11	5
Стать					
Чоловіча	18	32	32	12	6
Жіноча	22	34	26	13	5
Вік					
18-29 років	20	41	23	13	2
30-44 років	24	29	31	11	5
45-59 років	22	37	26	11	3
60+ років	15	29	32	15	9

100% у рядку

	Дуже сильна потреба	Не дуже сильна потреба	Незначна потреба	Взагалі не відчував	Важко сказати
Освіта					
Повна середня і нижча	17	28	33	18	4
Професійно-технічна або середня спеціальна	21	35	28	11	5
Вища	22	34	27	10	6
Сімейний статус					
Зареєстрований шлюб	20	33	30	11	6
Цивільний шлюб	24	36	26	11	3
Розлучений/а	28	28	25	14	4
Удівець / удова	18	26	33	17	5
Неодружений / незаміжня	20	40	26	12	4
Проживання з партнером					
Не проживають	20	32	29	14	5
Проживають	20	34	29	12	5
Проживання зі своїми дітьми					
Лише з неповнолітніми	22	33	30	10	5
І неповнолітні, і повнолітні	33	25	25	14	3
Лише з повнолітніми	22	31	31	14	2
Не проживають з дітьми	18	34	28	13	7
Дохід родини					
Дуже низький	22	25	30	15	8
Низький	21	33	30	12	5
Середній	20	37	26	10	6
Високий	16	35	32	13	3

Якщо ж говорити про нинішню актуальність, то **75% вважають дуже або скоріше актуальним розвивати зараз усиновлення в Україні, в т.ч. 65% вважають це дуже актуальним.**

Ще 19% вважають, що це питання має «середню» актуальність, і лише 2% вважають неактуальним це питання.

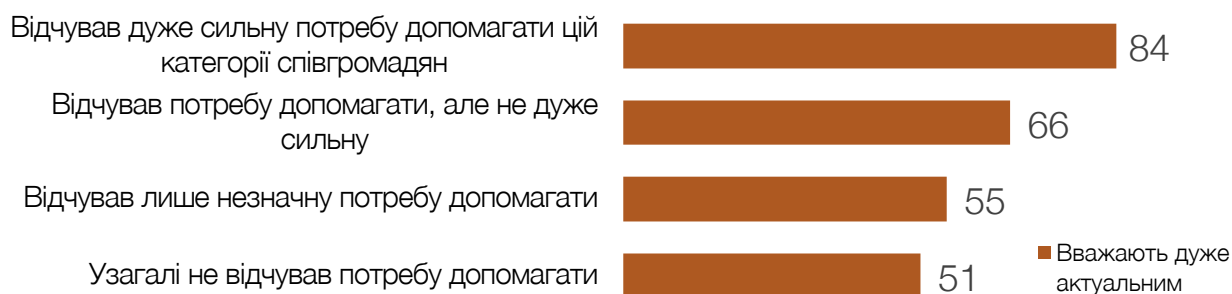
Текст запитання: На Вашу думку, наскільки зараз актуально чи ні розвивати чи ні усиновлення в Україні? Оцініть актуальність за шкалою від 0 до 10, де 0 - зовсім не актуально, 5 - середній рівень актуальності, а 10 - дуже актуальне?

Зараз більш гостро відчують актуальність питання усиновлення ті, хто до 24 лютого 2022 року і більше відчував потребу допомагати дітям. Разом з цим, важливо звернути

увагу, що навіть серед тих, хто взагалі не відчував таку потребу, 51% наразі вважає питання усиновлення актуальним для України.

Графік 4.1.3
Оцінка актуальності розвитку усиновлення в Україні: у розрізі ставлення до 24 лютого 2022 року

Ставлення до допомоги дітям до 24 лютого 2022 року:

У таблиці далі дані наведені в розрізі окремих соціально-демографічних категорій. Гостра актуальність

простежується серед усіх соціально-демографічних категорій (хоча є певна відмінність в акцентах).

Таблиця 4.1.2.

Ставлення до допомоги дітям до повномасштабного вторгнення: соціально-демографічні категорії

100% у рядку

	Дуже актуально	Скоріше актуально	Середній рівень	Скоріше неактуально	Зовсім неактуально	Важко сказати
Регіон						
Захід	63	13	18	1	0	5
Північ / м. Київ	65	9	20	0	0	5
Центр	69	9	15	0	1	5
Південь	62	7	26	1	1	2
Схід	64	10	17	0	2	7
Тип населеного пункту						
Село	66	9	21	0	0	4
СМТ / Місто до 100 тис.	67	11	16	0	1	4
Місто 100-499 тис.	67	9	16	2	1	5
Місто 500 тис. і більше	59	11	21	1	1	8
Стать						
Чоловіча	60	12	21	0	0	5
Жіноча	68	8	17	1	1	5
Вік						
18-29 років	57	14	25	0	1	3
30-44 років	67	12	15	1	1	4
45-59 років	72	8	13	1	1	5
60+ років	60	8	24	1	0	6

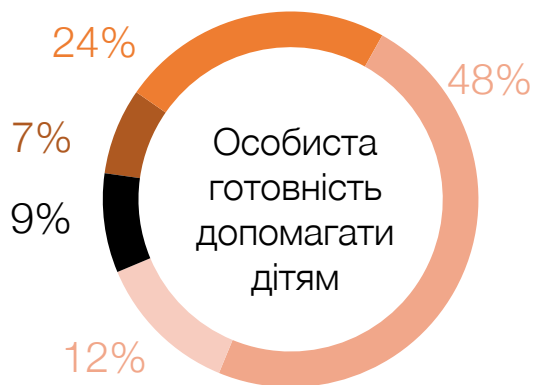
100% у рядку

Дуже актуально
Скоріше актуально
Середній рівень
Скоріше неактуально
Зовсім неактуально
Важко сказати

	Дуже актуально	Скоріше актуально	Середній рівень	Скоріше неактуально	Зовсім неактуально	Важко сказати
Освіта						
Повна середня і нижча	53	9	33	2	0	4
Професійно-технічна або середня спеціальна	68	9	17	0	1	6
Вища	69	13	14	1	0	3
Сімейний статус						
Зареєстрований шлюб	66	10	17	1	0	6
Цивільний шлюб	58	13	26	0	1	2
Розлучений/а	73	12	11	1	2	1
Удівець / удова	70	7	17	1	1	5
Неодружений / незаміжня	57	10	28	0	2	3
Проживання з партнером						
Не проживають	64	9	20	1	1	5
Проживають	65	11	18	1	0	5
Проживання зі своїми дітьми						
Лише з неповнолітніми	65	14	14	2	1	4
І неповнолітні, і повнолітні	74	3	22	0	0	2
Лише з повнолітніми	65	9	21	0	0	4
Не проживають з дітьми	63	9	20	0	1	6
Дохід родини						
Дуже низький	59	6	24	1	2	7
Низький	67	8	20	1	0	5
Середній	64	14	18	0	0	3
Високий	69	14	12	1	1	4

Попри високу актуальність питання частка тих, хто готовий проактивно діяти та допомагати дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування – 7%. Переважна більшість (72%) не відкидає можливість допомогти, проте займає пасивну

позицію: 23% готові допомагати, але не хочуть самостійно шукати інформацію, а 48% готові допомогти, лише коли до них звернуться особисто близькі люди. Лише 12% відповіли, що не будуть допомагати дітям.

Графік 4.1.4.

- Так, і готовий діяти проактивно
- Так, але самостійно шукати інформацію не буду
- Так, але лише тоді, коли до мене звернуться особисто близькі мені люди або люди, яким я довіряю
- Ні, допомога дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування не є в моїх пріоритетах
- Важко сказати

Текст запитання: Чи хотіли би Ви допомагати дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування? Оберіть одну відповідь, яка найбільше Вам підходить.

Респонденти, які і до 24 лютого 2022 року відчували більшу потребу допомагати дітям, зараз здебільшого готові бути активними. Так, серед тих, хто найбільше відчував потребу допомагати, 25% готові зараз бути проактивними, і цей показник

знижується до 1% серед тих, хто найменше відчував таку потребу. Разом з цим, навіть серед тих, хто взагалі не відчував потребу допомагати, зараз 41% у тій чи іншій формі готові допомагати.

Ставлення до допомоги дітям до 24 лютого 2022 року:

Графік 4.1.5. Особиста готовність допомагати дітям

- Готові бути проактивними
- Так, але без самостійного пошуку інформації
- Так, якщо звернуться близькі
- Ні
- Важко сказати

У таблиці далі дані наведені в розрізі окремих соціально-демографічних категорій. Можна, з одного боку, звернути увагу, що більш молоді, заможні та краще освічені респонденти, жителі менших міст та сіл

дещо частіше говорили про проактивну позицію. Утім, з іншого боку, варіативність насправді не така висока, тобто серед усіх категорій простежуються досить подібні змістовні тенденції.

Таблиця 4.1.3.

Особиста готовність допомагати дітям: соціально-демографічні категорії

	Готові бути проактивними	Так, але без самостійного пошуку інформації	Так, якщо звернуться близькі	Ні	Важко сказати
100% у рядку					
Регіон					
Захід	9	23	52	8	8
Північ / м. Київ	5	23	50	15	7
Центр	6	24	43	14	13
Південь	7	25	46	16	5
Схід	10	24	46	11	9
Тип населеного пункту					
Село	8	21	53	12	7
СМТ / Місто до 100 тис.	10	15	45	15	15
Місто 100-499 тис.	6	30	44	13	7
Місто 500 тис. і більше	6	29	48	11	7
Стать					
Чоловіча	7	25	48	12	8
Жіноча	8	22	48	13	9
Вік					
18-29 років	14	26	47	9	4
30-44 років	7	31	48	9	5
45-59 років	7	20	53	15	5
60+ років	4	18	44	15	18

100% у рядку

	Готові бути проактивними	Так, але без самостійного пошуку інформації	Так, якщо звернуться близькі	Ні	Важко сказати
Освіта					
Повна середня і нижча	4	21	49	14	11
Професійно-технічна або середня спеціальна	5	24	48	15	8
Вища	12	25	49	7	7
Сімейний статус					
Зареєстрований шлюб	8	24	50	10	7
Цивільний шлюб	5	24	56	9	7
Розлучений/а	4	21	55	14	6
Удівець / удова	3	14	42	19	22
Неодружений / незаміжня	10	30	39	15	7
Проживання з партнером					
Не проживають	7	23	44	15	11
Проживають	8	24	51	10	7
Проживання зі своїми дітьми					
Лише з неповнолітніми	6	26	53	10	5
І неповнолітні, і повнолітні	18	23	49	10	0
Лише з повнолітніми	5	24	45	13	13
Не проживають з дітьми	8	22	47	13	10
Дохід родини					
Дуже низький	8	17	42	18	15
Низький	4	25	47	13	10
Середній	9	24	51	10	6
Високий	12	27	53	6	2

4.2. ОСОБИСТИЙ ДОСВІД ДОПОМОГИ ДІТЯМ-СИРОТАМ ТА ДІТЯМ, ПОЗБАВЛЕНИМ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

88% респондентів особисто коли-небудь мали досвід допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Найбільше респондентів говорили про досвід додаткової оплати на користь дітей під час купівлі товарів чи послуги (якщо у них просили) (про такий досвід зазначили 41%) та про те,

що вони час від часу перераховують кошти (38%). 25% на нерегулярній основі допомагають матеріально (а ще 12% є тих, для кого це регулярна практика). 19% зазначили про допомогу / підтримку в межах своєї роботи, а 18% відвідували дітей на свята чи особливі дні.

Графік 4.2.1.
Особистий досвід (коли-небудь) допомоги дітям

Текст запитання: А чи мали Ви коли-небудь досвід допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування? Оберіть усі відповіді, які відповідають Вашому досвіду.

* Цей варіант відповіді не зачитувався, а був закодований з «інших» відповідей. Можливо, якби цей варіант одразу зачитувався, % був би вищий.

У таблиці далі дані наведені в розрізі окремих соціально-демографічних категорій. Серед усіх категорій абсолютна більшість коли-небудь допомагали дітям і загалом домінують ті самі форми. Можна звернути увагу, що менш заможні респонденти дещо менше мали досвід допомоги (хоча і серед них 18% коли-небудь допомагали). Також подібні тенденції є за освітою (хоча в цьому випадку потрібно враховувати

перетин освіти і заможності). Водночас у випадку освіти респонденти з вищою освітою також вирізняються (навіть порівняно із людьми з професійно-технічної чи середньою спеціальною освітою) тим, що частіше доплачували на користь дітей під час придбання товарів / послуги, частіше переказували гроші, частіше допомагають матеріально на регулярній основі і частіше допомагають у межах своєї роботи.

Таблиця 4.1.2.

Особиста готовність допомагати дітям: соціально-демографічні категорії

% у рядку	Під час покупки товарів/ послуг	Час від час перераховують	Нерегулярна матеріальна	У межах роботи	Відвідували дітей	Регулярна матеріальна	Є опікуном	Усиновили	Інше	Не допомагали
Регіон										
Захід	44	42	28	22	21	15	4	3	2	9
Північ / м. Київ	45	37	25	18	17	10	3	1	1	13
Центр	33	35	21	22	17	7	2	3	0	14
Південь	38	38	27	16	20	12	6	7	0	11
Схід	44	36	21	16	15	14	3	2	2	13
Тип населеного пункту										
Село	41	34	26	24	21	17	4	5	1	13
СМТ / Місто до 100 тис.	40	31	26	21	19	10	4	3	1	18
Місто 100-499 тис.	39	44	25	14	18	10	4	1	1	6
Місто 500 тис. і більше	47	44	20	15	15	10	3	2	2	10
Стать										
Чоловіча	44	36	24	18	18	12	3	4	2	9
Жіноча	39	40	26	20	18	12	4	2	1	14

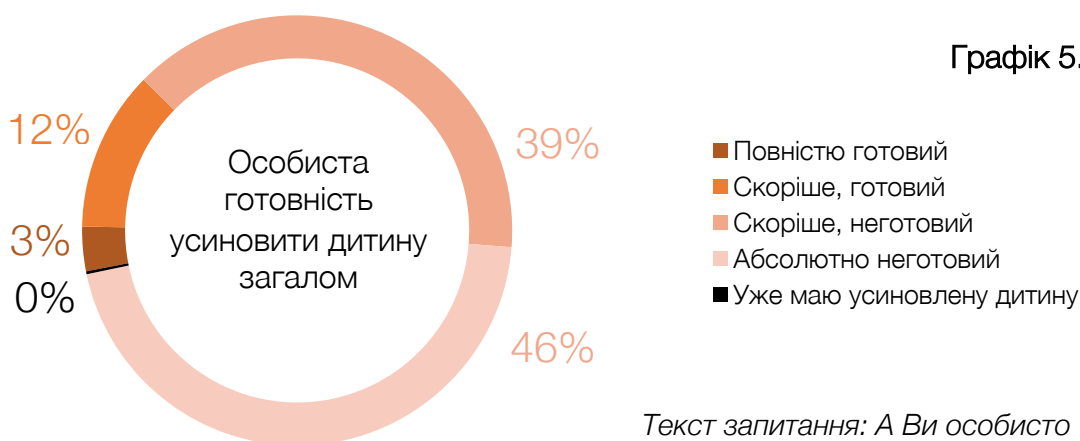
% у рядку	Під час покупки товарів/ послуг	Час від час перераховують	Нерегулярна матеріальна	У межах роботи	Відвідували дітей	Регулярна матеріальна	Є опікуном	Усиновили	Інше	Не допомагали
Вік										
18-29 років	53	39	22	17	22	10	1	3	1	10
30-44 років	43	42	24	19	20	17	4	1	3	12
45-59 років	46	39	26	19	23	12	4	5	0	10
60+ років	29	33	26	20	11	8	4	3	0	14
Освіта										
Повна середня і нижча	38	33	18	10	12	9	3	4	0	19
Професійно-технічна або середня спеціальна	35	34	26	16	17	9	4	3	1	12
Вища	52	46	29	29	25	18	4	4	2	7
Сімейний статус										
Зареєстрований шлюб	45	41	27	19	18	13	4	4	1	9
Цивільний шлюб	50	46	28	31	23	13	5	2	0	12
Розлучений/а	45	36	21	14	24	13	4	3	1	20
Удівець / удова	26	29	26	23	13	8	3	1	0	14
Неодружений / незаміжня	37	33	18	15	18	10	2	2	4	14
Проживання з партнером										
Не проживають	38	36	22	18	18	11	2	2	2	14
Проживають	45	40	27	20	18	13	5	4	1	10
Проживання зі своїми дітьми										
Лише з неповнолітніми	46	41	25	17	18	15	5	2	1	9
І неповнолітні, і повнолітні	57	36	26	20	34	24	7	14	0	5
Лише з повнолітніми	40	38	29	17	19	7	3	1	1	12
Не проживають з дітьми	39	37	24	20	17	11	3	3	1	13
Дохід родини										
Дуже низький	33	29	26	18	11	10	5	4	1	18
Низький	41	41	20	17	19	10	3	1	2	12
Середній	42	39	28	22	19	14	3	5	1	9
Високий	55	40	31	20	25	15	3	3	1	8

РОЗДІЛ 5. ОСОБИСТА ГОТОВНІСТЬ УСИНОВИТИ ДИТИНУ

5.1. ОСОБИСТА ГОТОВНІСТЬ УСИНОВИТИ ДИТИНУ ЗАГАЛОМ

15% серед усіх респондентів загалом готові усиновити дитину, хоча з них повністю готові – 3%. Загалом неготові – 81%, хоча з них категорично відкидають можливість – 44%, а 37% відповіли, що вони «скоріше» неготові. До 24 лютого 2022 доросле населення підконтрольних Уряду територій оцінювалося в орієнтовно 30 млн осіб. Враховуючи відтік населення за кордон і недосяжність частини респондентів через окупацію нових територій (надійних оцінок немає, але можемо говорити про 25% як певну верхню межу), в абсолютному вимірі виходить

близько 3.3 млн тих, хто загалом готовий усиновити, в т.ч. близько 700 тис., які повністю готові до цього. Далі буде показана структура тих, хто готовий. Якщо з прагматичних міркувань додавати критерій віку (наприклад, до 45 років) і доходу (середній або високий), то тоді % загалом готових усиновляти серед дорослого населення буде 6% (тобто це ті, хто готовий усиновляти і водночас мають вік до 45 років при середньому / високому доході), а % тих, хто повністю готовий – 1%. В абсолютному вимірі це, відповідно, 1.3 млн і 200 тис.

Текст запитання: А Ви особисто були б готові чи не готові усиновити дитину?

Найбільше готові до усиновлення ті, хто готовий проактивно допомагати загалом дітям. Серед них третина

(30%) загалом готові усиновити дитину, в т.ч. 10% повністю готові до цього.

Графік 5.1.2.

Особиста готовність усиновити дитину загалом: у розрізі готовності допомагати дітям

У таблиці далі дані наведені в розрізі окремих соціально-демографічних категорій. Серед цих категорій є певна варіативність. Наприклад, серед жінок загалом 16% готові усиновити, а серед чоловіків – 13%.

Проте, **найбільші відмінності мають місце за віком і за доходом родини.** За віком серед 18-29 річних респондентів 16% загалом готові усиновити дитину, серед 30-44 річних показник зростає до 22%, серед 45-59 річних становить 19%, а серед 60+ знижується до 2%. У розрізі рівня доходу серед найменш

заможних 8% готові усиновити дитину, серед осіб з «просто» низьким доходом – уже 12%, серед осіб з середнім доходом – 18%, а серед осіб з високим доходом показник зростає до 24%.

Важливо пам'ятати, що характеристики пов'язані між собою (більш молоді респонденти є більш заможними), а також що з ними пов'язана освіта, що відображається у більш високій готовності серед осіб з вищою освітою – 19% проти 12-13% серед осіб з нижчою освітою.

Таблиця 5.1.1.

Особиста готовність
устиновити дитину загалом:
соціально-демографічні категорії

	Повністю готовий	Скоріше, готовий	Скоріше, неготовий	Абсолютно неготовий	Уже маю устиновлену дитину	Важко сказати
100% у рядку						
Регіон						
Захід	3	8	45	41	0.0	2
Північ / м. Київ	2	17	37	40	0.0	5
Центр	3	10	35	47	0.6	5
Південь	6	13	31	45	0.8	4
Схід	3	11	34	48	0.0	4
Тип населеного пункту						
Село	4	9	43	42	0.3	2
СМТ / Місто до 100 тис.	3	11	39	44	0.2	2
Місто 100-499 тис.	3	13	34	43	0.0	6
Місто 500 тис. і більше	3	15	31	45	0.3	6
Стать						
Чоловіча	3	10	42	41	0.1	4
Жіноча	4	13	34	46	0.3	4
Вік						
18-29 років	3	13	43	36	0.0	5
30-44 років	5	17	46	27	0.0	5
45-59 років	4	15	43	34	0.3	4
60+ років	0	2	22	74	0.4	2

100% у рядку

	Повністю готовий	Скоріше, готовий	Скоріше, неготовий	Абсолютно неготовий	Уже маю усиновлену дитину	Важко сказати
Освіта						
Повна середня і нижча	4	9	40	45	0.0	3
Професійно-технічна або середня спеціальна	2	11	37	47	0.3	4
Вища	5	14	38	38	0.2	4
Сімейний статус						
Зареєстрований шлюб	4	13	40	41	0.3	3
Цивільний шлюб	3	14	49	31	0.0	4
Розлучений/а	4	17	40	33	0.0	7
Удівець / удова	2	3	20	74	0.6	1
Неодружений / незаміжня	2	12	39	41	0.0	5
Проживання з партнером						
Не проживають	3	10	34	48	0.1	5
Проживають	3	13	40	41	0.3	3
Проживання зі своїми дітьми						
Лише з неповнолітніми	4	17	46	29	0.0	4
І неповнолітні, і повнолітні	6	18	39	32	1.5	4
Лише з повнолітніми	1	8	35	54	0.0	1
Не проживають з дітьми	3	9	34	48	0.2	4
Дохід родини						
Дуже низький	3	5	30	61	0.4	1
Низький	3	9	37	48	0.1	3
Середній	3	15	40	36	0.0	6
Високий	5	18	45	27	0.4	5

У таблиці далі наведений соціально-демографічний профіль тих, хто загалом готовий до усиновлення, і тих, хто повністю до цього готовий. Також для порівняння наводиться структура вибірки, щоб бачити, які саме характеристики є рельєфними для виокремлення тих, хто більше готовий всиновлювати.

Якщо розглядати тих, хто повністю готовий, то найбільші відмінності: серед них більше жінок (63% проти 55% серед населення загалом), більше осіб 30-59 років (80% проти 55%), більше одружених / заміжніх (63% проти 55%), більше осіб з вищою освітою (56% проти 35%), більше осіб з високими доходами (19% проти 12%).

Таблиця 5.1.2.

Соціально-демографічний профіль тих, хто готовий до усиновлення

100% у стовпчику	Загалом готові*	В т.ч. повністю готові*	База – усі респонденти
Регіон			
Захід	23	30	29
Північ / м. Київ	27	14	22
Центр	13	13	15
Південь	20	28	16
Схід	17	15	19
Тип населеного пункту			
Село	28	39	33
СМТ / Місто до 100 тис.	19	19	21
Місто 100-499 тис.	25	23	22
Місто 500 тис. і більше	28	18	23
Стать			
Чоловіча	40	37	45
Жіноча	60	63	55
Вік			
18-29 років	17	17	16
30-44 років	44	47	30
45-59 років	33	33	25
60+ років	5	3	29

100% у стовпчику	Загалом готові*	В т.ч. повністю готові*	База – усі респонденти
Освіта			
Повна середня і нижча	16	22	20
Професійно-технічна або середня спеціальна	37	23	43
Вища	47	56	35
Відмова	0	0	2
Сімейний статус			
Зареєстрований шлюб	60	63	55
Цивільний шлюб	8	7	7
Розлучений/а	12	10	9
Удівець / удова	4	7	12
Неодружений / незаміжня	16	13	17
Відмова	0	0	2
Проживання з партнером			
Не проживають	41	45	45
Проживають	59	55	55
Проживання зі своїми дітьми			
Лише з неповнолітніми	33	26	23
І неповнолітні, і повнолітні	9	11	6
Лише з повнолітніми	9	6	14
Не проживають з дітьми	48	57	57
Дохід родини			
Дуже низький	9	14	17
Низький	30	31	37
Середній	39	27	32
Високий	19	19	12
Відмова	3	9	2

* У вибірці 205 респондентів, які загалом готові усиновити дитину. Формальна теоретична похибка для цієї категорії – 6.8%. Водночас кількість тих, хто повністю готовий – 40 респондентів. Формально цього недостатньо для статистично надійних розрахунків, проте дані релевантно використати для індикативних цілей.

5.2. БАР'ЄРИ ДЛЯ УСИНОВЛЕННЯ ЗАГАЛОМ

Основні бар'єри для усиновлення – брак матеріальної забезпеченості (40%, які не готові всиновлювати, обрали цю причину), свій (респондента) вік/стан здоров'я (28%) і брак можливості приділити дитині належну увагу (28%). Рідше респонденти говорили про те, що

просто не мають бажання ще заводити дітей (14%), що не мають часу займатися цим (7%), що просто не готові ще / спочатку хочуть своїх дітей завести (6%), що бюрократичний процес є складним (5%), що держава не надає достатньої фінансової підтримки (5%).

Графік 5.2.1.

Які фактори непокоять / заважають усиновити дитину % серед респондентів, які не готові або не змогли відповісти на запитання про загалом готовність усиновити дитину*

Текст запитання: А що саме Вас непокоїть чи, можливо, Вам заважає для усиновлення дитини? Оберіть до 5-ти важливих відповідей.

* У вибірці 1073 респондентів, які загалом не готові усиновити дитину. Формальна теоретична похибка для цієї категорії – 3%.

** Ці варіанти відповіді не зачитувалися, а були закодовані з «інших» відповідей. Можливо, якби ці варіанти одразу зачитувалися, % був би вищий.

У таблиці далі дані наведені в розрізі окремих соціально-демографічних категорій. Найбільш помітна варіативність помітна у розрізі віку і рівня доходів (і дещо меншою мірою – у розрізі освіти, яка дотична до цих характеристик). Так, рівень забезпеченості найбільше турбує людей 30-59 років, менше – більш молодих і більш старшого віку респондентів. Разом з цим, серед респондентів 60+ років більшість пояснили свою неготовність саме віком / станом здоров'я. Більш молоді (до 30 років) на тлі інших вирізняються більшою часткою тих, хто просто ще не готовий і думає спочатку про своїх дітей. Меншою мірою, але також серед цієї вікової категорії більше тих, хто просто

не має часу займатися питанням усиновлення. За рівнем доходу, очікувано, менш заможні респонденти більше говорять про брак забезпеченості (хоча навіть серед найбільш заможних кожен десятий назвав цю причину). Також серед менш заможних частіше лунало пояснення віком / станом здоров'я (що пояснюється більшою часткою людей старшого віку серед менш заможних). Натомість найбільш заможні вирізняються тим, що більше переживають, що у них не буде часу займатися цією дитиною. Меншою мірою, але також більше респондентів говорили, що просто не готові до цього ще або просто не мають часу займатися всиновленням або просто не бажають ще дитину.

Таблиця 5.2.1.

Які фактори непокоять / заважають усиновити дитину (топвідповіді): соціально-демографічні категорії

% у рядку	Не вистаєє забезпеченості	Вік / стан здоров'я	Не буде часу на дитину	Просто не бажаю	Немає часу зайнятися	Не готовий ще	Бюрократія	Державна підтримка
Регіон								
Захід	44	21	31	18	6	4	6	5
Північ / м. Київ	38	34	22	12	6	5	6	4
Центр	30	37	24	9	5	10	3	3
Південь	46	22	33	15	12	6	4	5
Схід	38	31	27	14	5	5	5	6
Тип населеного пункту								
Село	44	28	35	13	6	5	3	3
СМТ / Місто до 100 тис.	36	35	18	11	5	4	5	4
Місто 100-499 тис.	38	27	27	18	8	6	7	5
Місто 500 тис. і більше	38	23	27	15	8	7	6	6

% у рядку	Не вистачає забезпеченості	Вік / стан здоров'я	Не буде часу на дитину	Просто не бажаю	Немає часу зайнятися	Не готовий ще	Бюрократія	Державна підтримка
Стать								
Чоловіча	40	21	33	14	9	7	6	6
Жіноча	39	34	24	14	4	5	5	3
Вік								
18-29 років	34	5	33	8	14	22	2	4
30-44 років	49	2	25	18	7	7	7	8
45-59 років	45	25	37	15	6	1	7	3
60+ років	30	62	21	13	3	0	4	3
Освіта								
Повна середня і нижча	48	32	23	18	4	4	4	3
Професійно-технічна або середня спеціальна	43	29	35	14	8	2	4	5
Вища	31	25	21	12	6	12	7	4
Сімейний статус								
Зареєстрований шлюб	43	24	31	19	6	3	5	4
Цивільний шлюб	45	13	32	11	6	5	6	14
Розлучений/а	51	29	20	12	3	3	6	3
Удівець / удова	30	70	15	6	2	0	3	0
Неодружений / незаміжня	33	14	28	5	15	19	5	7
Проживання з партнером								
Не проживають	37	33	23	8	8	7	4	5
Проживають	42	24	32	19	5	4	6	4
Проживання зі своїми дітьми								
Лише з неповнолітніми	51	4	32	27	5	4	6	6
І неповнолітні, і повнолітні	57	16	48	16	8	1	2	0
Лише з повнолітніми	43	41	28	21	7	1	6	3
Не проживають з дітьми	33	35	24	7	7	8	5	5
Дохід родини								
Дуже низький	51	38	27	14	1	0	2	4
Низький	50	31	24	14	6	3	6	6
Середній	31	24	28	12	10	7	6	4
Високий	12	13	40	17	11	19	6	2

5.3. ОСОБИСТА ГОТОВНІСТЬ УСИНОВИТИ ДИТИНУ ПРОТЯГОМ 2-3 РОКІВ

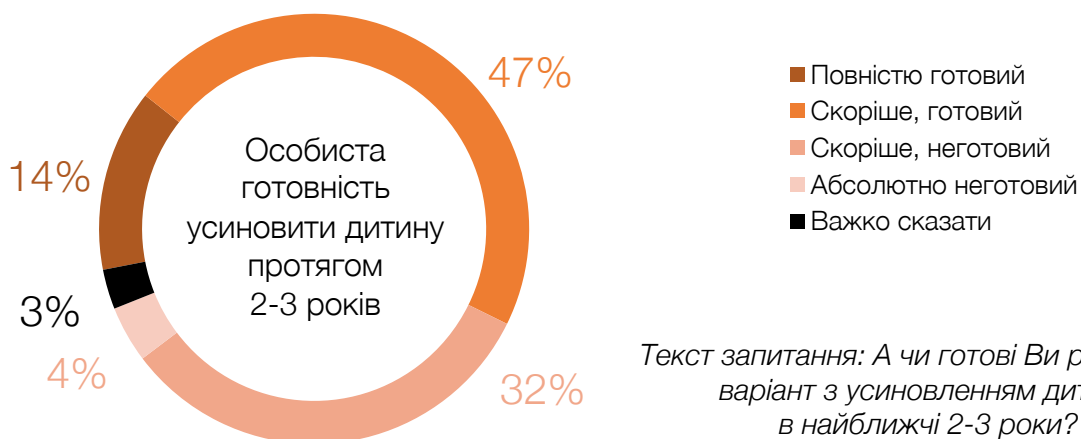
Якщо респондентам конкретизувати ближчий період, а саме – 2-3 роки, ще «втрачаються» близько 40% охочих усиновляти. Тобто серед базових 15% близько 60% готові усиновити протягом 2-3 років, в т.ч. 14% повністю готові.

Тобто, повертаючись до оцінок серед усього дорослого населення, базові 15% включають 9% тих, хто готовий робити це протягом 2-3 років (і 2%, які повністю готові це зробити). Тобто показники частки тих, хто загалом /

повністю готовий усиновляти протягом 2-3 років, серед усього дорослого населення – 9% і 2%. В абсолютному вимірі це, відповідно, близько 2 млн і 450 тис. осіб.

За аналогією з базовими оцінками, можна також додати критерій вік (до 45 років) і дохід (середній/високий). У такому випадку % тих, хто готовий усиновляти, серед усього населення буде 3% (абсолютний вимір – 750 тис.), в т.ч. 1%, які повністю готові (абсолютний вимір – 180 тис.).

Графік 5.3.1.
Особиста готовність усиновити дитину протягом 2-3 років
% серед респондентів, які загалом готові усиновляти*

* У вибірці 205 респондентів, які загалом готові усиновити дитину. Формальна теоретична похибка для цієї категорії – 6.8%.

У таблиці далі дані наведені в розрізі окремих соціально-демографічних категорій. Дані наведені в перерахунку до всіх респондентів цієї категорії

(а не лише тих, хто загалом готовий, для яких і ставилося це запитання як додаткове). Знову можна бачити важливість віку і доходу родини.

Таблиця 5.3.1.

Особиста готовність усиновити дитину протягом 2-3 років:
соціально-демографічні категорії
% у розрахунку до всіх респондентів відповідної категорії

% у рядку	Загалом готові	В т.ч. повністю готові
Регіон		
Захід	6	2
Північ / м. Київ	13	2
Центр	10	2
Південь	12	2
Схід	6	1
Тип населеного пункту		
Село	7	3
СМТ / Місто до 100 тис.	7	2
Місто 100-499 тис.	11	1
Місто 500 тис. і більше	12	2
Стать		
Чоловіча	7	1
Жіноча	10	3
Вік		
18-29 років	8	1
30-44 років	15	5
45-59 років	11	2
60+ років	1	0

% у рядку	Загалом готові	В т.ч. повністю готові
Освіта		
Повна середня і нижча	8	1
Професійно-технічна або середня спеціальна	7	1
Вища	12	3
Сімейний статус		
Зареєстрований шлюб	10	2
Цивільний шлюб	11	4
Розлучений/а	11	3
Удівець / удова	3	1
Неодружений / незаміжня	8	1
Проживання з партнером		
Не проживають	8	2
Проживають	10	2
Проживання зі своїми дітьми		
Лише з неповнолітніми	11	2
І неповнолітні, і повнолітні	18	1
Лише з повнолітніми	7	1
Не проживають з дітьми	8	2
Дохід родини		
Дуже низький	4	2
Низький	8	2
Середній	10	1
Високий	15	4

5.4. БАР'ЄРИ ДЛЯ УСИНОВЛЕННЯ ПРОТЯГОМ 2-3 РОКІВ

Основний бар'єр для усиновлення протягом 2-3 років – брак матеріальної забезпеченості (42%, які не готові всиновлювати протягом 2-3 років, обрали цю причину).

Інші топбар'єри: не буде часу приділити дитині (22%), вік, стан здоров'я (13%), складний бюрократичний процес (12%), не буде часу займатися всиновленням (6%).

Графік 5.4.1.

Які фактори непокоїть / заважають усиновити дитину протягом 2-3 років % серед респондентів, які не готові або не змогли відповісти на запитання про загалом готовність усиновити дитину протягом 2-3 років*

Текст запитання: А що саме Вас непокоїть чи, можливо, Вам заважає для усиновлення дитини? Оберіть до 5-ти важливих відповідей.

* У вибірці 80 респондентів, які загалом не готові усиновити дитину протягом 2-3 років. Формальна теоретична похибка для цієї категорії – 11% (утім, дані цілком релевантні для індикативного розуміння).

** Ці варіанти відповіді не зачитувалися, а були закодовані з «інших» відповідей. Можливо, якби ці варіанти одразу зачитувалися, % був би вищий.

5.5. ЧИЯ ДУМКА ВАЖЛИВА ДЛЯ УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ ПРО УСИНОВЛЕННЯ

60% респондентів, які готові впродовж 2-3 років усиновити дитину, мають дізнатися думку свого партнера щодо цього. Ще 10% хотіли б дізнатися думку батьків, а інші варіанти назвали менше

респондентів. Водночас третина таких респондентів (32%) відповіли, що вони б ухвалювати рішення повністю самостійно і не орієнтувалися на чийсь думку.

Графік 5.5.1.
Чия думка важлива для ухвалення рішення про усиновлення
% серед респондентів, які загалом готові всиновлювати
протягом 2-3 років*

Текст запитання: Перед ухваленням рішення про усиновлення, чия думка про це була б для вас важливою? Оберіть усі відповіді, що підходять.

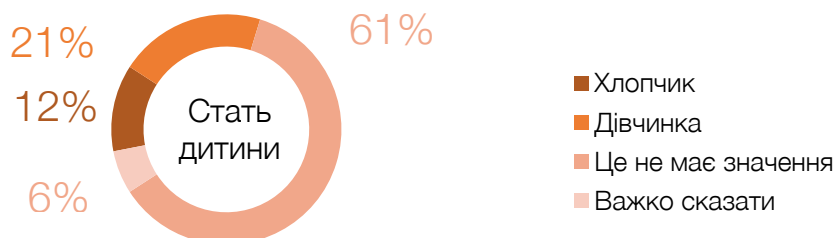
* У вибірці 125 респондентів, які загалом готові усиновити дитину протягом 2-3 років. Формальна теоретична похибка для цієї категорії – 8.8%.

5.6. ПРЕФЕРЕНЦІЇ ПРИ УСИНОВЛЕННІ ДИТИНИ

Респондентам, які готові до всиновлення протягом 2-3 років, ставилися додаткові запитання для розуміння, яку саме дитину вони готові всиновити.

Більшості респондентів (61%) байдуже стать дитини, хоча при цьому третина має певні преференції: 21% хотіли б дівчинку, 12% – хлопчика.

Графік 5.6.1.
Стать дитини, яку хотіли б всиновити

Текст запитання: І насамкінець ми хотіли б гіпотетично запитати, яку саме дитину Ви готові були б всиновити. Якої статі дитину Ви би хотіли всиновити?

За віком у більшості (73%) є певні преференції. Так, переважно респонденти говорили про дітей до 5 років: 26% хотіли б дитину до 1 року,

27% – 1-2 років, 34% – 3-5 років. При цьому, лише 9% хотіли б дитину 6-10 років і лише 3% хотіли б дитину старше 10 років.

Графік 5.6.2.
Вік дитини, яку хотіли б всиновити

Респондент міг обрати декілька відповідей

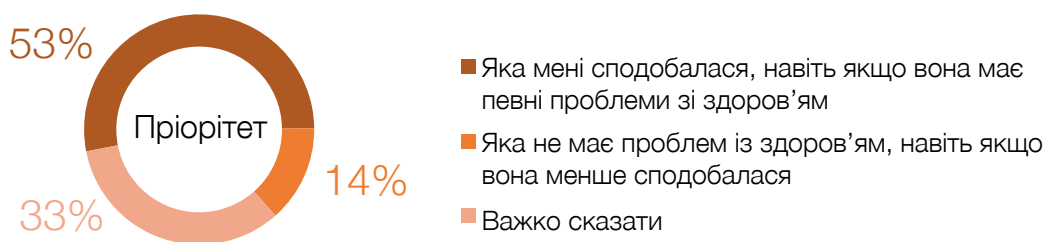
Текст запитання: І насамкінець ми хотіли б гіпотетично запитати, яку саме дитину Ви готові були б всиновити. А якого віку дитину Ви би могли/хотіли всиновити?

Половина респондентів (53%) вважають, що для них все-таки важливіше, щоб дитина сподобалася, навіть якщо вона має певні проблеми зі здоров'ям. Лише 14% відповіли, що головне, щоб не було проблем

зі здоров'ям. При цьому 33% не змогли відповісти на запитання. Враховуючи чутливість питання, можна припускати, що ці респонденти все-таки тяжіють до опції «пріоритет здорової дитини».

Графік 5.6.3.

Пріоритет стан здоров'я чи щоб дитина сподобалася

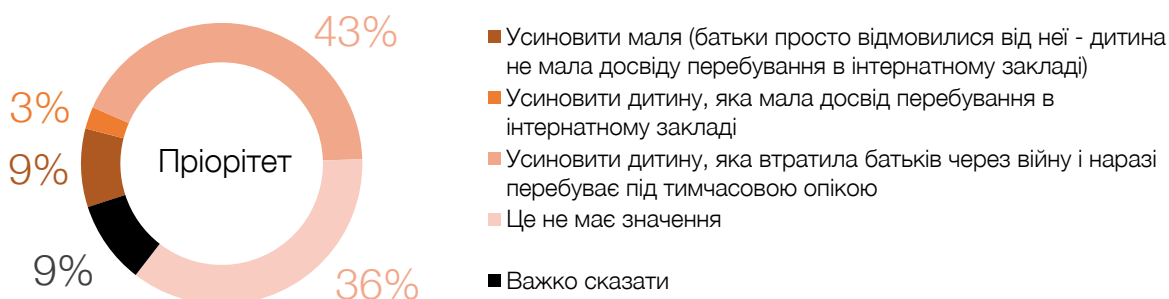
Текст запитання: *І насамкінець ми хотіли б гіпотетично запитати, яку саме дитину Ви готові були б усиновити. Ви скоріше всиновили б дитину...?*

Близько половини респондентів не можуть сказати, який шлях дитини до них їм би був кращим: для 36% це взагалі байдуже, а 10% не визначилися. Разом з цим 43% хотіли б усиновити дитину, яка втратила

батьків через війну. Віддають пріоритет усиновити маля – 9%, пріоритет усиновити дитину, яка мала досвід в інтернатному закладі – 3%.

Графік 5.6.4.

Пріоритетний шлях дитини до респондента

Текст запитання: *І насамкінець ми хотіли б гіпотетично запитати, яку саме дитину Ви готові були б усиновити. Серед цих трьох варіантів дитини, який би був кращим для Вас?*

ДОДАТОК А

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ

ПРОФІЛЬ РЕСПОНДЕНТІВ

Таблиця А1.

Вибірка в цілому і макрорегіон,
де зараз проживають

	Вся вибірка	Захід	Північ / м. Київ	Центр	Південь	Схід
100% у стовпчику						
Кількість респондентів	1284	255	324	217	219	269
Теоретична похибка	2.7	6.1	5.4	6.7	6.6	6.0
Регіон						
Захід	29	---	---	---	---	---
Північ / м. Київ	22	---	---	---	---	---
Центр	15	---	---	---	---	---
Південь	16	---	---	---	---	---
Схід	19	---	---	---	---	---
Тип населеного пункту						
Село	33	47	24	40	32	19
СМТ / Місто до 100 тис.	21	20	19	22	14	30
Місто 100-499 тис.	22	23	23	38	19	8
Місто 500 тис. і більше	23	9	33	0	36	43
Стать						
Чоловіча	45	46	44	43	48	45
Жіноча	55	54	56	57	52	55
Вік						
18-29 років	16	19	15	15	15	12
30-44 років	30	30	30	29	29	30
45-59 років	25	25	26	25	26	26
60+ років	29	26	29	31	30	31

100% у стовпчику

	Вся вибірка	Захід	Північ / м. Київ	Центр	Південь	Схід
Освіта						
Повна середня і нижча	20	18	15	19	25	24
Професійно-технічна або середня спеціальна	43	47	39	43	44	43
Вища	35	35	44	36	29	32
Відмова	2	1	2	2	2	2
Сімейний статус						
Зареєстрований шлюб	55	58	55	48	60	50
Цивільний шлюб	7	3	9	10	5	10
Розлучений/а	9	7	8	10	10	9
Удівець / удова	12	11	12	14	6	14
Неодружений / незаміжня	17	19	15	16	16	16
Відмова	2	1	1	2	3	2
Проживання з партнером						
Не проживають	45	46	43	49	39	49
Проживають	55	54	57	51	61	51
Проживання зі своїми дітьми						
Лише з неповнолітніми	23	24	23	21	28	20
І неповнолітні, і повнолітні	6	8	5	3	6	4
Лише з повнолітніми	14	20	13	13	10	11
Не проживають з дітьми	57	48	59	63	56	65
Дохід родини						
Дуже низький	17	14	12	13	26	23
Низький	37	41	36	39	29	36
Середній	32	32	37	28	33	30
Високий	12	12	14	17	9	8
Відмова	2	1	2	3	2	2

Таблиця А2.

Тип населеного пункту,
де проживають, стать і вік

100% у стовпчику	Село	До 100 тис.	100-499 тис.	500 тис.+	Ч	Ж	18-29	30-44	45-59	60+
Кількість респондентів	242	332	347	363	502	782	196	385	329	374
Теоретична похибка	6.3	5.4	5.3	5.1	4.4	3.5	7.0	5.0	5.4	5.1
Регіон										
Захід	41	28	31	11	30	29	36	29	28	26
Північ / м. Київ	16	20	23	30	21	22	21	22	22	22
Центр	18	15	26	0	14	15	14	14	14	16
Південь	15	10	14	24	17	15	15	16	16	16
Схід	11	27	7	35	19	19	14	19	19	20
Тип населеного пункту										
Село	---	---	---	---	34	33	37	32	33	33
СМТ / Місто до 100 тис.	---	---	---	---	20	22	19	20	22	22
Місто 100-499 тис.	---	---	---	---	21	23	22	24	20	22
Місто 500 тис. і більше	---	---	---	---	25	23	22	24	24	22
Стать										
Чоловіча	46	43	43	47	---	---	52	50	46	36
Жіноча	54	57	57	53	---	---	48	50	54	64
Вік										
18-29 років	18	14	16	15	18	14	---	---	---	---
30-44 років	28	28	32	31	33	27	---	---	---	---
45-59 років	25	27	23	26	26	25	---	---	---	---
60+ років	29	30	29	28	23	34	---	---	---	---
Освіта										
Повна середня і нижча	26	16	17	17	20	19	17	17	20	23
Професійно-технічна або середня спеціальна	47	44	43	37	46	41	31	37	53	48
Вища	26	38	38	44	34	37	50	45	25	26
Відмова	1	3	2	2	1	2	2	1	1	3

100% у стовпчику	Село	До 100 тис.	100-499 тис.	500 тис.+	Ч	Ж	18-29	30-44	45-59	60+
Сімейний статус										
Зареєстрований шлюб	58	51	52	54	56	53	30	65	63	50
Цивільний шлюб	5	5	9	10	7	7	7	9	9	4
Розлучений/а	9	10	9	6	8	9	4	9	14	6
Удівець / удова	10	16	10	10	5	17	0	1	6	34
Неодружений / незаміжня	17	15	18	17	22	12	59	15	7	4
Відмова	1	1	2	3	1	2	0	1	2	3
Проживання з партнером										
Не проживають	42	53	45	42	42	47	69	36	36	50
Проживають	58	47	55	58	58	53	31	64	64	50
Проживання зі своїми дітьми										
Лише з неповнолітніми	22	24	26	22	22	24	23	55	13	0
І неповнолітні, і повнолітні	8	5	5	4	6	6	0	7	11	2
Лише з повнолітніми	15	12	15	13	12	16	0	4	21	26
Не проживають з дітьми	55	59	53	62	60	54	77	35	54	71
Дохід родини										
Дуже низький	22	19	12	12	16	18	7	12	17	27
Низький	41	35	39	32	34	39	25	33	38	46
Середній	25	30	37	40	36	29	42	38	33	20
Високий	11	13	10	14	13	11	24	15	9	4
Відмова	1	2	2	3	1	2	2	1	2	2

Таблиця А3.
Освіта і сімейний статус

100% у стовпчику	Неповна середня	Технічна	Вища	Шлюб	Цивільний шлюб	Розлучений/а	Удівець / удова	Сам
Кількість респондентів	229	525	503	687	96	114	151	210
Теоретична похибка	6.5	4.3	4.4	3.7	10.0	9.2	8.0	6.8
Регіон								
Захід	26	31	29	31	14	24	29	33
Північ / м. Київ	16	20	26	22	27	19	23	20
Центр	14	15	15	13	20	18	18	14
Південь	20	16	13	17	12	18	8	16
Схід	23	19	17	17	26	20	23	18
Тип населеного пункту								
Село	44	37	25	36	25	34	29	34
СМТ / Місто до 100 тис.	17	21	23	20	16	26	30	19
Місто 100-499 тис.	19	22	24	21	27	24	20	23
Місто 500 тис. і більше	20	20	29	23	31	17	21	24
Стать								
Чоловіча	46	48	43	47	47	43	19	61
Жіноча	54	52	57	53	53	57	81	39
Вік								
18-29 років	14	11	22	9	15	7	0	56
30-44 років	26	25	38	36	38	30	3	27
45-59 років	26	31	18	29	32	42	12	10
60+ років	34	32	22	27	15	20	85	7

100% у стовпчику	Неповна середня	Технічна	Вища	Шлюб	Цивільний шлюб	Розлучений/а	Удівець / удова	Сам
Освіта								
Повна середня і нижча	---	---	---	18	26	24	20	21
Професійно-технічна або середня спеціальна	---	---	---	44	45	52	53	29
Вища	---	---	---	37	28	24	26	50
Відмова	---	---	---	1	0	0	1	1
Сімейний статус								
Зареєстрований шлюб	50	56	56	---	---	---	---	---
Цивільний шлюб	10	7	6	---	---	---	---	---
Розлучений/а	11	10	6	---	---	---	---	---
Удівець / удова	12	14	8	---	---	---	---	---
Неодружений / незаміжня	18	11	23	---	---	---	---	---
Відмова	0	1	0	---	---	---	---	---
Проживання з партнером								
Не проживають	45	42	47	11	20	100	100	97
Проживають	55	58	53	89	80	0	0	3
Проживання зі своїми дітьми								
Лише з неповнолітніми	19	25	25	34	21	23	2	5
І неповнолітні, і повнолітні	7	6	5	8	9	3	1	1
Лише з повнолітніми	21	16	8	15	8	16	32	2
Не проживають з дітьми	53	53	63	42	62	58	65	93
Дохід родини								
Дуже низький	22	22	8	14	17	28	36	8
Низький	49	39	29	33	48	44	45	36
Середній	25	30	39	38	27	21	12	37
Високий	3	8	22	13	7	7	5	18
Відмова	0	1	1	2	2	0	1	1

Таблиця А4.

Проживання з партнером
і проживання зі своїми дітьми

100% у стовпчику	Не живуть з партнером	Живуть з партнером	Лише <18 діти	Діти 18+ і <18	Лише діти <18	Не живу з дітьми
Кількість респондентів	585	699	304	71	166	743
Теоретична похибка	4.1	3.7	5.6	11.6	7.6	3.6
Регіон						
Захід	29	29	30	41	41	24
Північ / м. Київ	20	22	21	21	20	22
Центр	16	14	14	7	14	16
Південь	14	18	19	16	11	16
Схід	20	18	16	15	15	21
Тип населеного пункту						
Село	31	35	32	45	36	32
СМТ / Місто до 100 тис.	25	18	22	20	19	22
Місто 100-499 тис.	22	22	25	20	24	21
Місто 500 тис. і більше	22	25	22	15	21	26
Стать						
Чоловіча	42	48	43	45	39	48
Жіноча	58	52	57	55	61	52
Вік						
18-29 років	24	9	15	0	0	21
30-44 років	23	35	70	37	8	18
45-59 років	20	30	14	52	38	24
60+ років	32	26	1	11	54	36
Освіта						
Повна середня і нижча	19	20	16	24	30	18
Професійно-технічна або середня спеціальна	41	45	46	46	51	40
Вища	37	34	37	30	20	39
Відмова	3	1	0	1	0	3

100% у стовпчику

	Не живуть з партнером	Живуть з партнером	Лише <18 діти	Діти 18+ і <18	Лише діти <18	Не живу з дітьми
Сімейний статус						
Зареєстрований шлюб	13	88	81	80	58	41
Цивільний шлюб	3	10	6	11	4	8
Розлучений/а	19	0	8	4	10	9
Удівець / удова	26	0	1	2	26	13
Неодружений / незаміжня	36	1	3	3	2	27
Відмова	3	0	0	0	0	3
Проживання з партнером						
Не проживають	---	---	22	7	43	59
Проживають	---	---	78	93	57	41
Проживання зі своїми дітьми						
Лише з неповнолітніми	11	33	---	---	---	---
І неповнолітні, і повнолітні	1	10	---	---	---	---
Лише з повнолітніми	13	15	---	---	---	---
Не проживають з дітьми	74	43	---	---	---	---
Дохід родини						
Дуже низький	21	14	14	12	18	19
Низький	40	35	29	36	51	37
Середній	25	38	44	37	27	28
Високий	11	12	13	15	4	13
Відмова	3	1	1	1	0	3

Таблиця А5.
Дохід родини

100% у стовпчику	Дуже низький	Низький	Середній	Високий
Кількість респондентів	191	464	425	174
Теоретична похибка	7.1	4.5	4.8	7.4
Регіон				
Захід	24	32	29	30
Північ / м. Київ	15	21	25	25
Центр	11	16	13	20
Південь	24	12	16	12
Схід	26	19	17	13
Тип населеного пункту				
Село	44	37	26	32
СМТ / Місто до 100 тис.	24	20	20	24
Місто 100-499 тис.	16	23	25	18
Місто 500 тис. і більше	16	20	29	27
Стать				
Чоловіча	41	42	50	50
Жіноча	59	58	50	50
Вік				
18-29 років	6	11	21	32
30-44 років	22	27	35	38
45-59 років	26	26	26	19
60+ років	46	36	18	11
Освіта				
Повна середня і нижча	26	26	15	5
Професійно-технічна або середня спеціальна	56	45	41	29
Вища	17	28	43	65
Відмова	0	1	1	1

100% у стовпчику

	Дуже низький	Низький	Середній	Високий
Сімейний статус				
Зареєстрований шлюб	44	49	64	61
Цивільний шлюб	7	9	6	4
Розлучений/а	14	10	6	5
Удівець / удова	24	14	4	5
Неодружений / незаміжня	8	16	19	24
Відмова	2	1	0	1
Проживання з партнером				
Не проживають	55	48	35	43
Проживають	45	52	65	57
Проживання зі своїми дітьми				
Лише з неповнолітніми	19	18	32	25
І неповнолітні, і повнолітні	4	5	6	7
Лише з повнолітніми	15	19	12	4
Не проживають з дітьми	62	57	50	64
Дохід родини				
Дуже низький	---	---	---	---
Низький	---	---	---	---
Середній	---	---	---	---
Високий	---	---	---	---
Відмова	---	---	---	---

ДОДАТОК Б

ОПИТУВАЛЬНИК КІЛЬКІСНОГО КОМПОНЕНТУ

Соціологічне дослідження проблеми сирітства та усиновлення в Україні в умовах повномасштабного російського вторгнення

ВСТУП

Добрий день. Ми представляємо Дослідницьку агенцію Vox Populi, яка проводить дослідження проблеми сирітства та усиновлення в Україні в умовах повномасштабного російського вторгнення. Ваш телефон, як і телефони сотень інших жителів України, був згенерований повністю випадковим чином.

Метою дослідження є отримання надійних даних щодо думок і поглядів жителів України стосовно сирітства і проблеми усиновлення та розробити рекомендації для покращення ситуації у цій сфері.

Нам важливо почути саме Вашу думку, щоб участь у проєкті була максимально корисною для всіх.

Інтерв'ю Участь у цьому опитуванні є добровільною. Інформація, яку Ви надасте, конфіденційна. Результати опитування будуть аналізуватися і презентуватися лише в узагальненому вигляді.

Ми сподіваємось, що Ви візьмете участь у цьому опитуванні, оскільки Ваші погляди важливі для того, щоб ми змогли зробити правильні висновки.

БЛОК А. ІНФОРМАЦІЯ ПРО РЕСПОНДЕНТА ТА РОДИНУ

Для початку ми хотіли б дізнатися дещо більше про Вас і Вашу родину. Нагадуємо, що вся зібрана інформація є повністю конфіденційною і нікому не буде передаватися.

A1. Стать респондент

1. Чоловіча
2. Жіноча

A2. Скільки повних років Вам виповнилося?

|_____|_____| років

A3. В якій області Ви зараз проживаєте?

1. м. Київ	14. Миколаївська область
2. Вінницька область	15. Одеська область
3. Волинська область	16. Полтавська область
4. Дніпропетровська область	17. Рівненська область
5. Донецька область	18. Сумська область
6. Житомирська область	19. Тернопільська область
7. Закарпатська область	20. Харківська область
8. Запорізька область	21. Херсонська область
9. Івано-Франківська область	22. Хмельницька область
10. Київська область	23. Черкаська область
11. Кіровоградська область	24. Чернівецька область
12. Луганська область	25. Чернігівська область
13. Львівська область	

A4.1. *[НЕ СТАВИТИ, ЯКЩО КИЇВ]* В якому населеному ... області пункті Ви зараз проживаєте?

1. Обласний центр *(НЕ МОЖЕ БУТИ В КИЇВСЬКІЙ, ДОНЕЦЬКІЙ І ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ)*
2. Інше місто або селище міського типу *(ЗАПИШІТЬ НАЗВУ)*
3. Село

A4.2. До 24 лютого 2022 року, тобто до широкомасштабного вторгнення росії, Ви проживали...

1. У цьому ж населеному пункті
2. Ні, проживали в іншому, а сюди переїхали після 24/02/22

A4.3. *ЯКЩО ПЕРЕЇХАЛИ* А де Ви проживали до 24 лютого 2022 року? *ЗАПИТАТИ ОБЛАСТЬ І ТИП Н.П.*

A5. Який Ваш сімейний статус?

1. Одружений / заміжня – зареєстрований шлюб
2. Цивільний (незареєстрований) шлюб / проживаємо разом
3. Розлучений/а, в т.ч. коли роз'їхалися, але ще не зареєстрували розлучення
4. Удівець / удова
5. Неодружений / незаміжня / не проживаю з партнером
6. Інше (*ЩО САМЕ?*)
7. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ (*НЕ ЗАЧИТУВАТИ*)

A6.1. А з ким Ви проживаєте зараз? Оберіть усе, що підходить.

1. Зі своїм чоловіком / дружиною / партнером
2. Зі своїми неповнолітніми дітьми
3. Зі своїми повнолітніми дітьми
4. Зі своїми батьками / батьками чоловіка / дружини / партнера
5. Зі своїми або чоловіка / дружини / партнера братами чи сестрами
6. З іншими родичами (*КИМ САМЕ?*)
7. З іншими людьми (*ХТО САМЕ?*)
8. Проживаю сам
9. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ (*НЕ ЗАЧИТУВАТИ*)

A6.2. *ЯКЩО Є НЕПОВНОЛІТНІ АБО ПОВНОЛІТНІ ДІТИ*
Чи є серед Ваших дітей ті, кого Ви усиновили / удочерили або взяли під опіку чи в якості прийомної дитини?

1. Так, є
2. Ні, немає
3. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ (*НЕ ЗАЧИТУВАТИ*)

A7. Як Ви оцінюєте матеріальне становище Вашої родини?

1. Ледве зводимо кінці з кінцями, іноді не вистачає на харчування
2. На харчування вистачає, але придбання одягу або взуття викликає складнощі
3. В цілому на життя вистачає, але не на цінні речі (меблі, холодильник й ін.)
4. Матеріальних труднощів не маємо, за виключенням особливо крупних покупок (житла, дорогого автомобілю й ін.)
5. Жодних матеріальних труднощів не маємо, можемо дозволити собі практично усе
6. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*

A9. Який найвищий рівень освіти Ви здобули?

1. Неповна середня освіта або нижча
2. Повна загальна середня освіта
3. Професійно-технічна освіта (ПТУ тощо)
4. Середня спеціальна освіта (технікум, коледж тощо)
5. Неповна вища освіта (в т.ч. не менше 3-х курсів, якщо зараз навчаються)
6. Повна вища освіта
7. Науковий ступінь
8. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*

БЛОК Б. СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ-СИРИТ, ТА ДІТЕЙ ТА ДО ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Дякуємо за Ваші відповіді про себе і родину. Зараз у нас декілька запитань на іншу тему.

Деякі люди мають можливість і допомагають дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Інші люди з різних об'єктивних причин не мають такої можливості.

Б1. А чи мали Ви коли-небудь досвід допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування? Оберіть усі відповіді, які відповідають Вашому досвіду. КОЖНИЙ РЯДОК ЗАЧИТУЄТЬСЯ ОКРЕМО. ОДНА ВІДПОВІДЬ У КОЖНОМУ РЯДКУ

	Так	Ні	ВД
Я усиновив дитину/дітей	1	2	3
Я був/є опікуном, піклувальником, патронатним вихователем, вихователем дитячого будинку сімейного типу, чи в іншій формі безпосередньо займався вихованням дітей, позбавлених батьківського піклування	1	2	3
Я на регулярній основі матеріально допомагав установам/сім'ям, які займаються вихованням дітей, позбавленим батьківського піклування	1	2	3
Я відвідував дітей-сиріт, та дітей позбавлених батьківського піклування на свята чи в інші особливі дні	1	2	3
Я у межах своєї роботи надавав безкоштовні консультації/підтримку дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування	1	2	3
Я час від часу перераховував кошти на потреби окремих дітей-сиріт, та дітей позбавлених батьківського піклування	1	2	3
Під час купівлі побутових товарів чи послуг, я платив додаткові кошти на користь дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, якщо з такою пропозицією до мене зверталися продавці таких товарів/послуг	1	2	3
Я допомагав/ю дітям-сиротам та дітям позбавленим, батьківського піклування в іншій формі (опишіть у якій саме)	1	2	3
Ні, я не мав досвіду допомоги дітям-сиротам, та дітям позбавленим батьківського піклування	1	2	3

Б2. Чи хотіли би Ви допомагати дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування? Оберіть одну відповідь, яка найбільше Вам підходить.

1. Так, і готовий діяти проактивно (самостійно шукати інформацію про таких дітей, їхні потреби, і форми допомоги)
2. Так, але самостійно шукати інформацію не буду (можу допомогти якщо побачу рекламу, сюжет, звернення лідерів суспільних думок)
3. Так, але лише тоді, коли до мене звернуться особисто близькі мені люди або люди, яким я довіряю
4. Ні, допомога дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування не є в моїх пріоритетах
5. ВАЖКО СКАЗАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*
6. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*

Б3. А якщо пригадати період до 24 лютого 2022 року, тобто до повномасштабного вторгнення, то яким було Ваше ставлення до потреби допомоги дітям-сиротам та дітям позбавлених батьківського піклування?

1. Відчував дуже сильну потребу допомагати цій категорії співгромадян
2. Відчував потребу допомагати, але не дуже сильну
3. Відчував лише незначну потребу допомагати
4. Узагалі не відчував потребу допомагати
5. ВАЖКО СКАЗАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*
6. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*

БЛОКИ В. І Г. СПРИЙНЯТТЯ ПРОБЛЕМИ СИРІТСТВА ТА УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ І ОСОБИСТА ГОТОВНІСТЬ ДО ВСТИНОВЛЕННЯ

Тепер ми хотіли б трохи більше розпитати про Ваші погляди на ситуації, коли дитина втрачає з різних причин можливість жити і виховуватися рідними батьками (сирітство) та питання усиновлення в Україні.

В1. На Вашу думку, наскільки зараз актуально чи ні розвивати чи ні усиновлення в Україні? Оцініть актуальність за шкалою від 0 до 10, де 0 - зовсім не актуально, 5 - середній рівень актуальності, а 10 - дуже актуальне.

- 11. ВАЖКО СКАЗАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*
- 12. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*

Г1. А Ви особисто були б готові чи не готові усиновити дитину?

- 1. Абсолютно неготовий
- 2. Скоріше, неготовий
- 3. Скоріше, готовий
- 4. Повністю готовий
- 5. УЖЕ МАЮ УСИНОВЛЕНУ ДИТИНУ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*
- 6. ВАЖКО СКАЗАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*
- 7. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*

Г2. ЯКЩО НЕ ГОТОВІ АБО ВАЖКО СКАЗАТИ (ВАРІАНТИ 1,2 або 6) А що саме Вас непокоїть чи, можливо, Вам заважає для усиновлення дитини? Оберіть до 5-ти важливих відповідей.
РАНДОМІЗАЦІЯ ЗАЧИТУВАННЯ ОПЦІЙ РЕСПОНДЕНТАМ

1. Складний бюрократичний процес, який потребує великої кількості документів та довідок
2. Це дорогий процес і коштує багато
3. Немає достатньо часу зайнятися цим
4. Держава не надає достатньої фінансової підтримки та пільг для тих, хто усиновлює
5. Просто не бажаю мати ще одну дитину
6. Боюся поганої генетичної спадковості
7. Боюся проблем із психікою чи психологічних проблем
8. Не вистачає матеріальної забезпеченості – доходів, житла тощо для утримання ще однієї дитини
9. Зайнятий і не буде часу та сил приділити увагу вихованню цієї дитині
10. Мало / не вистачає / важко знайти інформацію про усиновлення
12. Необхідність давати хабарі, щоб успішно усиновити або всиновити саме ту дитину, яку хочеш
13. Неможливість усиновити дитину маленького віку
14. Інше (*ЩО САМЕ?*)
15. ВАЖКО СКАЗАТИ (*НЕ ЗАЧИТУВАТИ*)
16. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ (*НЕ ЗАЧИТУВАТИ*)

*ДЛЯ ЦЬОЇ КАТЕГОРІЇ РЕСПОНДЕНТІВ
(ЯКІ НЕ ГОТОВІ ВСИНОВИТИ ДИТИНУ)
ОПИТУВАННЯ ЗАВЕРШУЄТЬСЯ*

Г3. ЯКЩО ГОТОВІ У ЗАП.Г1 ВАРІАНТИ 3,4. А чи готові Ви розглянути варіант з усиновленням дитини в найближчі 2-3 роки?

1. Абсолютно неготовий
2. Скоріше, неготовий
3. Скоріше, готовий
4. Повністю готовий
5. ВАЖКО СКАЗАТИ (*НЕ ЗАЧИТУВАТИ*)
6. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ (*НЕ ЗАЧИТУВАТИ*)

Г4. ЯКЩО НЕ ГОТОВІ У НАЙБЛИЖЧІ 2-3 роки ЗАП. ГЗ ВАРІАНТИ 1, або або 5 А що саме Вас непокоїть чи, можливо, Вам заважає для усиновлення дитини? Оберіть до 5-ти важливих відповідей.
РАНДОМІЗАЦІЯ ЗАЧИТУВАННЯ ОПЦІЙ РЕСПОНДЕНТАМ

1. Складний бюрократичний процес, який потребує великої кількості документів та довідок
2. Це дорогий процес і коштує багато
3. Немає достатньо часу зайнятися цим
4. Держава не надає достатньої фінансової підтримки та пільг для тих, хто усиновлює
5. Просто не бажаю мати ще одну дитину
6. Боюся поганої генетичної спадковості
7. Боюся проблем із психікою чи психологічних проблем дитини
8. Не вистачає матеріальної забезпеченості – доходів, житла тощо для утримання ще однієї дитини
9. Зайнятий і не буде часу та сил приділити увагу вихованню цієї дитині
10. Мало / не вистачає / важко знайти інформацію про усиновлення
12. Необхідність давати хабарі, щоб успішно усиновити або всиновити саме ту дитину, яку хочеш
13. Неможливість усиновити дитину маленького віку
14. Інше (*ЩО САМЕ?*)
15. ВАЖКО СКАЗАТИ (*НЕ ЗАЧИТУВАТИ*)
16. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ (*НЕ ЗАЧИТУВАТИ*)

Г5. ЯКЩО ГОТОВІ В НАЙБЛИЖЧІ 2-3 РОКИ ЗАП. ГЗ. ВАРІАНТИ 3,4. Перед ухваленням рішення про усиновлення, чия думка про це була б для вас важливою? Оберіть усі відповіді, що підходять.

1. Дружини/чоловіка (партнера/партнерки)
2. Батьків (моїх або дружини/чоловіка)
3. Близьких друзів
4. Знайомих
5. Сусідів
6. Інше (*ХТО САМЕ?*)
7. НІЧІЯ - Я БИ ПРИЙМАВ/ЛА ЦЕ РІШЕННЯ БЕЗ САМОСТІЙНО (*НЕ ЗАЧИТУВАТИ*)
8. ВАЖКО СКАЗАТИ (*НЕ ЗАЧИТУВАТИ*)
9. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ (*НЕ ЗАЧИТУВАТИ*)

Г5. ЯКЩО ГОТОВІ В НАЙБЛИЖЧІ 2-3 РОКИ. ЗАП. Г4. ВАРІАНТИ 3,4. І насамкінець ми хотіли б гіпотетично запитати, яку саме дитину Ви готові були б усиновити.

(а) Якої статі дитину Ви би хотіли усиновити?

1. Хлопчик
2. Дівчинка
3. ЦЕ НЕ МАЄ ЗНАЧЕННЯ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*
4. ВАЖКО СКАЗАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*
5. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*

(б) А якого віку дитину Ви би могли/хотіли усиновити?

МОЖНА ОБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ

1. до року
2. 1-2 роки
3. 3-5 років
4. 6 - 10 років
5. 11 - 17 років
97. ЦЕ НЕ МАЄ ЗНАЧЕННЯ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*
98. ВАЖКО СКАЗАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*
99. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*

(в) Ви скоріше всиновили б дитину...

1. Яка мені сподобалася, навіть якщо вона має певні проблеми зі здоров'ям
2. Яка не має проблем із здоров'ям, навіть якщо вона менше сподобалася
3. ВАЖКО СКАЗАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*
4. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*

(г) Серед цих трьох варіантів дитини, який би був кращим для Вас?

1. Усиновити маля (батьки просто відмовилися від неї - дитина не мала досвіду перебування в інтернатному закладі)
2. Усиновити дитину, яка мала досвід перебування в інтернатному закладі
3. Усиновити дитину, яка втратила батьків через війну і наразі перебуває під тимчасовою опікою
4. ЦЕ НЕ МАЄ ЗНАЧЕННЯ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*
5. ВАЖКО СКАЗАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*
6. ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ *(НЕ ЗАЧИТУВАТИ)*

Насамкінець ми хотіли б запитати, а скільки є різних мобільних номерів, включно з тим, на який ми зараз зателефонували, за якими можна зв'язатися особисто з Вами?

ВІДПОВІДЬ 1 АБО БІЛЬШЕ *(НЕ МОЖЕ БУТИ 0)*

ЗАПИТАННЯ З РЕКРУТУВАННЯ ДЛЯ ПІ. ЯКЩО ГОТОВІ
В НАЙБЛИЖЧІ 2-3 РОКИ. ЗАП. Г4. ВАРІАНТИ 3,4:

Наше дослідження також включає компонент глибинних інтерв'ю з людьми, які в цілому допускають можливість усиновлення дитини у найближчі 2-3 роки. Оскільки ви попередньо відповіли ствердно на це запитання, чи можемо ми у майбутньому запросити вас до участі такому інтерв'ю? Воно займає до 1 годин часу, проводиться у зручній для вас час по телефону або по зуму чи іншим засобам зв'язку. Участь в цьому інтерв'ю також анонімна і конфіденційна, і передбачає з нашого боку винагороду за приділений нам час.

ЯКЩО РЕСПОНДЕНТ ЗГОДЕН/ЗГОДНА:

Чи можу я записати ваше ім'я і контактний номер телефона?
ПЕРЕКОНАЙТЕСЬ, ЩО НОМЕР ЗАПИСАНО ПРАВИЛЬНО.

ЯКЩО РЕСПОНДЕНТ НЕ ЗГОДЕН ВЗЯТИ УЧАСТЬ
В ГЛИБИННОМУ ІНТЕРВ'Ю, ЗАВЕРШИТИ ІНТЕРВ'Ю.

Це було наше останнє запитання.
Щиро дякуємо за Ваші відповіді!